

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 30 (2869)
29 ліпеня 1977 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

цена 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

Жніво ў калгасе «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна.

ЩЁ ПЛАЕ ЗОЛАТА НІЎ

Вось і зноў беларуская ніва дачакалася свайго зорнага часу — жніва. З поўдня рэспублікі імкліва ідзе яно на поўнач, захопліваючы новыя раёны, усё шырэй развіваючы свае моцныя, асмужаныя сонцам і ветрам крылы. Сонца хлебаробскай працы ў самым зеніце. Каравай юбілейнага года, года 60-годдзя Вялікага Кастрычніка, рыхтуецца сёння.

Хлеб! Святое слова для нашага народа. Адно з самых старадаўніх слоў на зямлі. Усяго адзін склад у ім, і яно гучыць, як усплеск залатых жытнёвых калоссяў, калі іх раптоўна кранае вецер, як удар усхваляванага сэрца. Хлеб! Той, каго апаліла ваеннае ліха, ды, маўклівыя бяссонныя чэргі, прадуктовыя картачкі, здымае перад гэтым словам шапку.

Мы, гараджане, па роду сваёй працы далёкія, здаецца, ад хлебаробскіх клопатаў, адчуваем у гэтыя дні незвычайнае ўзрушэнне, хваляванне. Уважліва слухаем метэаралагічныя зводкі, з самай раніцы, спяшаючыся на работу, не-не ды-і зірнем на неба — ці не захмарыла, ці не задажджыла!

Жніво — клопат усенародны. Сёння — колас у бяжым полі, а заўтра — луста хлеба на нашым агульным стале. Нізкі паклоні людзям, што вядуць сёння змаганне за кожны колас, за кожнае зярнятка.

Мацвёй Лупееў з калгаса «Перамога» Добрушкага раёна... Адным з першых у рэспубліцы пачаў ён жніво юбілейнага года. А ягоны зямляк шафёр Іван Жырко атрымаў першую квітанцыю на Церахоўскім хлебпрыёмным пункце. Эстафету жніва прыняла Міншчына. У першы ж дзень камбайнеры калгаса «Мір» Слуцкага раёна Аляксандр Лешчанка і Іван Мяцельскі адправілі на зерняток 18 тон ячменю. Першыя сотні тон беларускага збожжа засыпаны ў засеку Радзімы. Залатая рака зерня шырэе, набірае моц.

Жніво — як бой. Даждзю, шквалістым вятры вельмі ж перакруцілі, паклалі збажыну. Якое патрэбна ўмельства, арганізаванасць, працалюбства, каб у такіх складаных умовах узяць у зямлі ўсё, што яна нарадзіла, што яна выспеліла. Якая патрэбна хлебаробскай стратэгія і мудрасць, каб не змарнаваць ні-

воднай хвіліны. Нашы людзі, нашы беларускія хлебаробы паспяхова здаюць працоўны экзамен. На агульных сходах у калгасах і саўгасах абмеркавана пастава ЦК КПСС «Аб вопыце работы Іпатаўскай раённай партыйнай арганізацыі Стаўрапольскага краю на ўборцы ўраджаю 1977 года», прыняты абавязальныя правесці жніво ў самым сціслым тэрміны і без страт.

Жніво... Са сваіх слоўнікаў яно выкрасліла таня, здавалася б, вечныя словы, як «серп», «сноп». Сённяшняе жніво — гэта камбайны, аўтамабілі, склады вентыляцыйнай сушкі збожжа, перасоўныя і стаяцыйныя радыёстанцыі. Але гэта, — ні на хвіліну не будзем забываць, — і вялікае напружанне, гэта час, калі сплятаецца, зліваецца дзень з ноччу, калі, здаецца, нават прамень камбайнавай фары дрыжыць ад стомленасці.

Слава людзям жніва!

Леанід ДАЙНЕКА.

ВАЖНЫЯ ЗАДАЧЫ ЖУРНАЛІСТАЎ

Другі пленум праўлення Саюза журналістаў БССР, які адбыўся 26 ліпеня, абмеркаваў пытанне «Праект новай Канстытуцыі ССРС і задачы журналістаў рэспублікі».

З дакладам выступіў загадчык аддзела прапаганды і агітацыі ЦК КП Беларусі С. Я. Паўлаў.

На пленуме адзначалася, што журналісты рэспублікі з велізарным энтузіязмам, пачуццём вялікай горадасці за сваю Радзіму, Камуністычную партыю і савецкі народ сустрэлі рашэнні майскага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС, доклад на Пленуме Генеральнага сакратара ЦК таварыша Л. І. Брэжнева, праект новай Канстытуцыі ССРС. Разгорнутае ўсенароднае абмеркаванне гэтых гістарычных дакументаў стала адной з галоўных і вядучых тэм на старонках газет, у перадачах тэлебачання і радыё. Широка публікуюцца прапановы працоўных.

Разам з тым у прапагандзе праекта Канстытуцыі, яго ідэй і палажэнняў, як адзначалася на пленуме, ёсць нявыкарыстаныя магчымасці. Ёсць выпадкі фармальнага, павярхоўнага і шаблоннага падыходу асобных журналістаў да падрыхтоўкі матэрыялаў на гэту важную тэму.

У прынятай пастанове ўдзельнікі пленума аднадушна адсбылі праект новай Канстытуцыі ССРС. Ад імя трохтысячнай арміі журналістаў рэспублікі яны залічылі Цэнтральны Камітэт КПСС, Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыню Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССРС таварыша Л. І. Брэжнева ў тым, што аддадуць усе свае сілы, веды, вопыт і майстэрства выкананню пастаўленых перад імі задач ва ўсенароднай барацьбе па ажыццяўленню гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС, за паспяховае ажыццяўленне праграмы камуністычнага будаўніцтва.

БЕЛТА.

ДРУЖБЫ МАГУТНАЯ СІЛА

Адбылася сапраўдная культурная рэвалюцыя. У рэспубліцы, дзе жыў каля паўтара мільёна чалавек, выдадзена 15 мільянаў экзэмпляраў кніг у год. Кожны трыці эстонец — вучыцца.

Выконваючы рашэнні XXV з'езда КПСС, працоўныя Эстоніі ў дзесяці гадоў зрабілі значны крок наперад у развіцці эканомікі і сельскай гаспадаркі. Апераджальнымі тэмпамі будзе развіццё электратэхнічнай, прыборабудавальнай і сланцахімічнай прамысловасці. Працоўнікі сельскай гаспадаркі вырашылі да 1980 года даюцца высокай ураджайнасці збожжавых — не менш чым 35 цэнтнераў з гектара.

Поспехі сённяшняй Эстоніі — яскравы прыклад узаемадапамогі братніх народаў нашай неабсяжнай Радзімы, іх аднасіці і дружбы.

Тыдзень беларускі народ будзе жыць навінамі братняй прыбалтыйскай рэспублікі. На прадпрыемствах і будоўлях, ва ўстановах і арганізацыях будзе прачытаны лекцыі і даклады аб гісторыі і сённяшнім дні рэспублікі, аб укладзе эстонскага народа ў агульны поспех нашай дзяржавы.

У дамах і палацах культуры, бібліятэках, кінатэатрах, у лясных пакоях і чырвоных кутках прадпрыемстваў і ўстановаў праходзяць канцэрты і вечары паэзіі, канферэнцыі чытачоў, дыспуты, выстаўкі твораў літаратуры і мастацтва, вечары працоўнай і рэвалюцыйнай славы. У іх прымаюць удзел

ветэраны партыі, былыя франтавікі і партызаны, пісьменнікі, артысты і ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці.

У кінатэатрах Мінска праводзяцца паказы лепшых эстонскіх мастацкіх і дакументальных фільмаў, у кніжных магазінах — выстаўкі-продажы эстонскай нацыянальнай літаратуры.

Новымі дасягненнямі ў працы адзначаць Дні саюзных рэспублік калектывы прадпрыемстваў, будоўляў, устаноў рэспублікі. Многія з іх уключыліся ў спаборніцтва пад дэвізам: «60-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі — 15 этапаў барацьбы за высокую прадукцыйнасць працы і выдатную якасць работы». Зараз яны стаяць на вяршыні ў гонар Эстонскай ССР.

Госці з Эстонскай ССР, што прыехалі ў Беларусь, наведвалі вытворча-тэхнічнае аб'яднанне «Інтэграл», Беларускае рэспубліканскае цэнтр метралогіі і стандартызацыі, эксперыментальны завод «Эталон», авіярамонтны завод. Яны выступілі перад працоўнікамі гэтых прадпрыемстваў і устаноў з лекцыямі і дакладамі пра поспехі братняй рэспублікі, вывучалі формы і метады прапаганды на прадпрыемствах па павышэнню якасці прадукцыі. Дні, прысвечаныя прыбалтыйскай сястры, працягнуцца да 31 ліпеня. Яны яшчэ больш зблізяць і ўзабагацяць культуру нашых рэспублік, умацоўваюць адзінства і дружбу народаў-братоў.

БЕЛТА.

60 З КАСТРЫЧНИКАМ У СЭРЦЫ

НА ЭКРАНЕ — САВЕЦКІ ЧАЛАВЕК

хаваных Вялікім Кастрычнікам. Мне хваліваю не столькі вонкавы бок ваенных падзей, колькі маральны. Асабліва партызанскай барацьбы заключалася ў тым, што фашысты аднолькава каралі як за пушчаны пад адхон цяжкім, так і за дапамогу параненаму. І ў гэтых умовах вялікія выпрабаванні выпалі на кожнага савецкага чалавека, нават на тых, хто не мог трымаць вінтоўку ў руках. Але і яны па меры сваіх магчымасцей актыўна ўключыліся ў барацьбу. Неабходнасць гэтай барацьбы не на жыццё, а на смерць была натуральнай для кожнага, хто знаходзіўся на вайсковым акупантам зямлі. Во народ, які пазнаў свабоду, волю, радасць стваральнай працы, які здзейсніў рэвалюцыю ў 1917 годзе, прымуцаў скарыцца ўжо немагчыма...

Вялікі Кастрычнік выхававу новага чалавека, стварыў усе ўмовы для самараскрыцця яго. Для мяне асабіста — даў магчымасць паказаць сябе ў кінамастацтва. Кіно я люблю заўсёды, як памятаю сябе, але спачатку лічыў, што творчасць кінамастацтва, — не для кожнага. Пастаўлеўшы, пераканаўся — для кожнага, хто мае пэўныя здольнасці. Так я адразу пасля школы, з мастацкай самадзейнасці трапіў ва УДІК у майстэрню вялікага рэжысёра і настаўніка Аляксандра Пятровіча Даўжэнкі. Трэба памятаць, вучыў Даўжэнна, што і ў лужынах адлюстроўваюцца зоркі, трэба глядзець на з'явы шырай і глыбей. Яго ўлюбёнасць у нашу зямлю, у народныя традыцыі і культуру, яго вера ў будучае — усё гэта няя пераносілася і на нас, яго вучні. Ён умеў заўважыць у кожным з нас нешта сваё — наштоўнае, цікавае і заўсёды падтрымліваў гэтыя задаткі, ён вучыў нас майстэрству ўздзеяння на чалавека, а значыць, выхавання новага чалавека. Усё гэта так ці інакш адбілася і на майё творчай працы, як у фільмах аб Вялікай Айчыннай вайне, так і на тэму сучаснасці...

Якая б тэматыка не пераважала ў творчасці мастана, але міма сучаснага жыцця з яго праблемамі і складанасцю, міма людзей, якія будуць камуністычнае грамадства, прайсці проста немагчыма. Відаць, таму ў апошні час мяне ўсё больш хвалюць пытанні сучаснасці. Пасля серыі фільмаў, так ці інакш звязаных з вайной, з'явілася стужка «Час яе сыноў». Не ўсё, відаць, атрымалася так, як хацелася б, але ў мяне ад фільма засталася і пэўнае задавальненне. Гэта — расказ аб прыганосці Беларусі, аб тых зменах, што адбыліся ў рэспубліцы за гады Савецкай улады, аб новым савецкім чалавеку. На прыкладзе сям'і Гулявых, якая нічым не вылучаецца спрод многіх іншых сям'яў, я імкнуўся паказаць вялікую аднанасць чалавека перад самім сабой, перад часам.

З гадамі расце патрабавальнасць да сябе, і адважыцца на стварэнне наступнага фільма становіцца не так лёгка. Але ёсць у мяне некалькі душэўных жаданняў... Улічваючы вопыт фільма «Час яе сыноў» і «Нядзельнай ночы», зробленай таксама на сучасным матэрыяле, хочацца ўзяцца за распрацоўку тэмы аб грамадзянскай актыўнасці і аднанасці чалавека перад нашым грамадствам.

Хацелася б зрабіць і фільм на беларускім нацыянальным матэрыяле. Для гэтага ёсць выдатная аснова — «Палеская хроніка» Івана Мележа.

А яшчэ жыве ва мне ўнутраны неабходнасць расказаць аб юнацтве нашых бацькоў. Гэта — наўздзіў чыстыя, сумленныя, романтичныя натуры.

Крохчы Кастрычнік па зямлі. І мы, работнікі кіно, павінны адлюстроўваць на экране магучы поступ нашых дзён, пісаць летапіс слаўных здзяйсненняў, уславіць вялікага творцу ідэй Кастрычніка — савецкага чалавека.

В. ТУРАУ,

кінарэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

СВЯТА НАРОДНЫХ ТАЛЕНТАЎ

Гімназ Кастрычніку, шчасліва працы, брацкай дружбы народаў стала ўсенароднае свята ансамбляў песні і танца, якое закончылася ў Вільнюсе. У ім удзельнічалі лепшыя самадзейныя ансамблі з усіх саюзных рэспублік, маладзёжныя музычныя калектывы Польшчы, Венгрыі, Манголіі, ГДР і Рэспублікі Куба.

Беларускае самадзейнае мастацтва на сёння прадстаўляў народны ансамбль песні і танца «Брацкаўчанка». Ён прадэманстраваў высокае выканаўчае майстэрства і быў дапушчаны да ўдзелу ў заключным канцэрце, які адбыўся ў Нагорным парку Вільнюса.

БЕЛТА.

ЭСТАФЕТА БІБЛІЯТЭК

«Наш савецкі лад жыцця» — такі дэвіз бібліятэчнай эстафеты, арганізаванай Мінскім рэальным аддзелам культуры, аддзяленнем таварыства аматараў кнігі і райкампрафсаюза работнікаў культуры. Яна прысвечана прапагандзе праекта Канстытуцыі ССРС і шасцідзесяцігоддзю Вялікай Кастрычніка.

У ходзе эстафеты ў бібліятэках раёна пройдуць канферэнцыі чытачоў на тэмы: «Па Ільічу звяраючы крок», «Мая Айчына — ССРС», «Мы — савецкі народ», а таксама дыспуты, тэматычныя вечары «Наш сучаснік і час», «60 палыміных гадоў», «Этапы вялікага шляху», «Асноўны Закон нашага жыцця».

Кніжныя выстаўкі, вітрыны, фотамантэжы, бібліятэчныя плакаты пазнаёміць чытачоў з навінкамі літаратуры, раскажуць аб мінулым і сучасным нашай Радзімы, аб перавазе сацыялістычнага ладу жыцця над капіталістычным.

М. РОЗУМ,

сакратар Мінскага абласнога таварыства кнігалюбаў.

ПРЭМ'ЕРА У ЦЕЛЕХАНАХ

Аб гераічным жыцці савецкай жанчыны, якая з гонарам прайшла праз усе нягоды вайны і паловаваў разрухі, расказвае п'еса М. Анкілава «Салдацкая ўдава». Яе паставіў нядаўна Целяханскі народны тэатр. Калектыв прывітае сваю работу

60-годдзю Вялікай Кастрычніка. Гэта пастаноўка — двайны дэбют выпускніцы Гродзенскага культасветвышша Алены Галаванавой. Яна — рэжысёр спектакля і выканаўца галоўнай ролі.

БЕЛТА.

НА СТАРОНКАХ «ЗВЕЗДЫ»

Штомесячны літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс «Звезда», орган Саюза пісьменнікаў ССРС, які выходзіць у Ленінградзе, значную частку свайго сёмага нумара прысвяціў творчасці пісьменнікаў нашай рэспублікі.

«Паэты Беларусі» — так называецца вялікая падборка вершаў творы Пётруся Броўкі, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Хведар Жычкі, Пятра Прыходзькі, Рыгора Вардуліна, Ніла Гілевіча, Ніны Тарас, Антона Вялікіна, Анатоля Грачынскава на рускую мову перакладзі Сямён Ватвінчін, Браніслаў Кежун, Марыя Камісарова, Мікалай Кутаў, Усевалад Раждаственскі, Глеб Сямёнаў, Леанід Хаўстаў, Алег Цянуноў.

Праза прадстаўлена аповядаваннямі «Вера» Васіля Хомчанкі і «Дзень перад святам» Анатоля Кудраўца ў перакладах Г. Астроўскай і А. Токяля.

НА ФРАНЦУЗСКОЙ МОВЕ

Пашырылася мола чытачоў вымагае беларускага пісьменніка, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР Алеся Адамовіча. Нядаўна пазнаёміцца з яго творами, атрымалі магчымасць

французы. У аднатомнік, які выпусціла выдавецтва «Прогресс», увайшла «Хатынская аповесць» (пад назвай «Беларусь у агні») і раман «Вайна пад стрэхамі».

На вуліцах горада Львова
Гучыць украінская мова,
Аднак грамадзяне Львова—
Нас разумюць з паўслова...

Леанід ПРОКША

ПАЧУЦЦЕ СЯМ'І АДЗІНАЙ

Калі з трыбуны ўрачыстага сходу, прасвечанага адкрыццём Дэён савецкай літаратуры на Львоўшчыне, Маргарыта Алігер чытала гэтыя імправізаваныя радкі, я ўспомніў сустрэчу з адным украінцам у Манрэалі.

— Мне піша адзін дужа інтэлігентны чалавек са Львова, — сказаў ён, — што там, калі хто загаворыць па-ўкраінску, звальняюць з работы і нават саджаюць у турму...

— А калі вы былі ў Львове?
— Я быў там у чатырнацім, васьмідзяцім і дваццацім рош.

— А я быў у Кіеве і Львове зусім нядаўна. Чуў на вуліцах, у магазінах гаворку ўкраінскую і рускую, як хто хоча.

Праз некалькі хвілін у гэтым жа павільёне я сустрэўся з рэдактарам прагрэсіўнай украінскай газеты «Жытця і слова» ў Торонта Пятром Краўчуком і расказаў яму пра гаворку ля сцябла.

— Выдумаў ён гэтага львоўскага інтэлігента, — адказаў Пятро. — Вось такія тыпы, калі хто з гаротных эмігрантаў вяртаецца з паездкі на Украіну і з захапленнем расказвае, што бачыў на Радзіме, яго адводзяць убок і з пагрозай папярэджаюць: «чуў, бачыў і маўчы!».

Тым часам у зале цудоўнага Львоўскага тэатра працягвалася ўсхваляваная размова літаратараў братніх рэспублік.

— Тут на гасцінай зямлі Львоўшчыны, — чую словы кіраўніка дэлегацыі, сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Сяргея Сартакова, — мы прадастаўляем шматнацыянальную савецкую літаратуру, якая ствараецца на 76 мовах братніх народаў. Гэта цудоўнае суквецце народжана Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыяй, 60-годдзе якой мы святкуем сёння. Гэтай знамянальнай даце мы прысвячаем наш літаратурную сустрэчу, папоўненую пачуццём дружбы і любові, тым пачуццём «сям'і адзінай», якую так пранікіна ўхваляў у сваіх вершах незабыты пазт Украіны Паўло Тычына.

Пачуццём «сям'і адзінай» былі напоўнены натхнёныя радкі вершаў лясавіцкага паэта Леаніда Хаўстава, паэтам-гэтаранкі з Чэчна-Інгусціі Раісы Ахматавай, маладзаванца Віктара Тэлеўкі, песні-роздум Булата Акуджавы, грузіна Міхаіла Клівідзе, латыша Абра Ваціціса, беларуса Алеся Бажко, украінца Дзмітра Паўлычкі, масквіча Яўза Шведова, кіргіза Амара Султанава, словы прэзіка — украінскага пісьменніка Паўла Заграбелнага,

старшыні праўлення Львоўскай арганізацыі Саюза пісьменнікаў Украіны Расіслава Братуня, Героя Савецкага Саюза пісьменніка з Масквы Уладзіміра Карпава, армянскага пісьменніка Георгія Татасяна, які, дарэчы, выступіў на ўкраінскай мове.

Я быў у радах першага Украінскага фронту, які ў час Львоўска-Сандамірскай аперацыі вызваліў старажытны горад ад гітлераўскай погані. Даводзілася бываць у Львове і вызваленні вёскаў на Львоўшчыне. Людзі радаваліся — прыйшло доўгачаканае вызваленне.

Прайшлі гады. Я сяджу сярод гасцей-літаратараў, бачу на тварах льявлян радасць і захапленне. Гаворачы словамі Яраслава Галана, «людзі Львова сталі другімі — смелымі, энергічнымі, бадзёрымі».

Побач са мною сядзіць украінскі пісьменнік Антон Хіжняк. На другі дзень пасля вызвалення Львова Чырвонай Арміяй Антон Фёдаравіч наладжаў выхад газеты «Вільна Украіна», доўгі час потым быў яе рэдактарам. Цяпер Антон Хіжняк жыве ў Кіеве, прыехаў у Львоў на Дні савецкай літаратуры з групай літаратараў сталіцы.

— Як лёгка дыхаецца сёння на гэтай зямлі. Зусім іншая атмасфера... — радуецца ён. Тое ж адчуваю і я.

Потым, калі ўдзельнікі Дэён літаратуры раз'ехаліся па раёнах на сустрэчы з працоўнымі, Антон Фёдаравіч быў кіраўніком нашай групы. У яго ўваходзілі яшчэ лясавіцкі пазт Леанід Хаўстаў і львоўскі байкапісец Іван Сварнік. Мы пазычалі ў Пустамыцікі і Стрыпскім раёнах. Нашы кіраўнікі вівалі як старога знаёмца. Шмат што ўспаміналі пра цяжкія пасляваенныя гады.

Мясцовыя работнікі нам раскавалі аб сустрэчы з групай замежных журналістаў, акрэдытавалых у Маскве, якая п'ядаўна наведвала гэтыя мясціны. Журналістам паказалі калгасную гаспадарку, пабывалі яны і ў хатах калгаснікаў.

— Я ўжо чатырнаццаць гадоў знаходжуся ў Маскве, — дзвіўся японскі карэспандэнт, — і не ведаў, што калгаснікі так добра жывуць.

У Пустамытах мы аглядалі

фабрыку птушак. Дырктар яе малады, энергічны гаспадарнік Анатоль Кожух, паказваў нам прадпрыемства, якое дае два мільёны шэсцьсот тысяч рублёў прыбытку ў год. Ён вадзіў нас па цэхах, што абсталяваны на ўзроўні сучаснай тэхнікі.

— А найбольшы прыбытак дае нам гэты «цэх», — паказаў ён на спартыўны комплекс. — Тут моладзь мае магчымасць займацца любым відам спорту, а на фабрыцы ў асноўным моладзь.

Сённяшняя ява на Львоўшчыне сведчыць, што працоўным людзям ёсць за што быць удзячнымі Камуністычнай партыі і Савецкай уладзе. Мне раскавалі адзін стары рабочы, як да іх на фабрыку некалі прыйшлі «святые айшы» з прапаганда ахвяраваць грошы на будоўлю новага касцёла. Рабочы абураліся — заробак у іх быў мізэрны і да таго ж не пэўны.

— Трэба будаваць фабрыкі, а не касцёлы, — адказалі рабочыя.

Іх мару здзейсніла Савецкая ўлада. Да ўз'яднання з Савецкай Украінай толькі чатыры працэнты насельніцтва Львоўшчыны былі заняты ў прамысловасці, а беспрацоўе з'яўлялася хронічнай з'явай. Сёння на Львоўшчыне працуе каля 400 прадпрыемстваў, якія нельга параўнаць з рашэйнымі дробнымі прадпрыемствамі з адсталай тэхнікай. Сёння прамысловасць горада Львова дае прадукцыі за тыдзень столькі, колькі ў мінулым яна давала за год.

Да ўз'яднання з Савецкай Украінай 55 працэнтаў сялянскіх гаспадарак не мелі коней. На 700 гектараў пасаваў была адна сялка. 600 тысяч жыкароў гарадоў, мястэчак і сёл, не маючы магчымасці пракарміцца на «моргах», знайсці працу выехала за акіяны. Сёння калгасы і саўгасы маюць у сваіх распаралжэнні—11 тысяч трактароў, 5 тысяч камбайнаў, 8 тысяч грузавых аўтамабіляў...

— У нашай вёсцы да верасня 1939 года не было ўкраінскай школы, — раскавала нам пры сустрэчы настаўніца вёскі Абрашына Пустымскага раёна Ларыса Іванаўна Грэбень. Цяпер мы маем дзесяцігодку. У раёне 63 школы, 80 клубаў.

На Львоўшчыне, дзе значная частка насельніцтва была неписьменнай, вучыцца кожным трэці, а ў 12 ВНУ і 42 тэхнікумах вучыцца больш чым 120 тысяч студэнтаў.

Адзін з пяцідзесяці даследчых інстытутаў—інстытут земляробства і жывёлагадоўлі — знаходзіцца ў тым жа Абрашына. Тут мы сустрэліся з вучонымі-энтузіястамі гідропоннага вырошчвання кармоў. За восем дзён вырастае высокая сакавітая зялёная трава. З плошчы аднаго квадратнага метра гэтай травой можна карміць карову цэлы год. Дваццаць тысяч тон гэтай травы можна атрымаць з гектара пасаваў — летам і зімой. Мы бачылі гэтыя эксперыментальныя пасаваў і любаваліся імі.

Позна вяртаемся ў Львоў. За акном гасцініцы ў векавым задуменні ўзвышаецца Замкавая гара.

Мяккі свет люмінесцэнтных ліхтароў асвятляе вузкія старажытныя вулачкі і сучасныя шырокія праспекты. Цяні ад разгалістых дрэў падаюць на паркавыя сцэжкі. Зараз Львоў аб'яўлены горадам-заказнікам. Тут беражліва захоўваюцца помнікі архітэктуры, мільёны рублёў выдаткоўваюцца на рэстаўрацыю і упарадкаванне ўсяго каштоўнага, што пакінулі продкі.

Клопаты партыйных і савецкіх арганізацый аб захаванні мінулага мы адчулі ў час вельмі прыемнай сустрэчы ў шырай гаворкі ў аб'ёме партыі з членамі бюро.

— Без мінулага не можа быць гутаркі аб патрыятызме і інтэрнацыяналізме, — сказаў першы сакратар аб'ёму Віктар Фёдаравіч Добрык, дзелічыся з літаратарамі сваімі думкамі і меркаваннямі па сённяшніх праблемах.

Льявляне разумна выкарыстоўваюць жылыя плошчы старажытных будынкаў пад музеі, мастацкія выстаўкі, рэстаўрацыйныя майстэрні, салоны і іншыя шматлікія культурныя ўстаноў. У горадзе-заказніку робіцца ўсё, каб побач з класічнымі ўзорамі архітэктуры мінулага падымаліся гмахі, якія не саступяць ім па архітэктурнай задуме і выкананню. А галоўнае, каб у гэтых дамах выгода жылося і плённа працавалася людзям.

Слабее рух за акном, але яшчэ даносіцца вясёлы гоман праходжых. Я прыслухоўваюся да яго і думаю: што б там за мяжой не звагалі дзесяціты, падобныя да таго прылізнага «эмігранта», з якім я сустрэўся ў Манрэалі, але...

На вуліцах Львова Гучыць украінская мова... І б'юцца сэрцы льявлян пачуццём сям'і адзінай.

КРЫНІЦА ТВОРЧЫХ ЗАДУМ

Абмеркаванне праекта новай Канстытуцыі СССР яскрава паказвае, што савецкія людзі ўспрымаюць будучую Канстытуцыю, як найвышэйшы дакумент эпохі. Гэта вельмі выразна адчуваецца і на сумесным сходзе партыйна-гаспадарчага актыву кінастудыі «Беларусьфільм» і Саюза кінематаграфістаў БССР. Які быў прысвечаны абмеркаванню праекта Канстытуцыі СССР і задачам партыйнай арганізацыі, якія вынікаюць з даклада Генеральнага сакратара ЦК КПСС таварыша Л. І. Брэжнэва і рашэнняў пленума (1977 г.) Пленума ЦК КПСС.

Кіраўнік лясавіцкай групы ЦК КП Беларусі С. А. Холас у сваім дакладзе раскаваў аб гісторыі стварэння канстытуцыйнага арганізму і савецкіх у прыватнасці, аб іх адрозненні ад усіх канстытуцый свету, звярнуў увагу на тым вялізныя змены ў жыцці нашага народа, якія прывялі да неабходнасці пачаць новага Асноўнага Закона.

У выступленнях удзельніц сходу горада падытрымалі праект Канстытуцыі, чвёра ілюпат аб далейшым развіцці беларускага кінематографіі. І ў гэтым плане новая Канстытуцыя — невычэрпная крыніца новых тэм, творчых задум аб нашым гераічным часе, аб чалавеку — будаўніку камунізму.

Сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР Ю. Лясакіч азначыў, што ў аб'яднанні «Лясакіч» існае добрая традыцыя—абмеркаванне творчай дзейнасці аперацый і рэжысёраў. Відаць, настала неабходнасць выносіць на партыйны сход пытанні аб грамадзянскай работніцкай кіно, дзе можна будзе павесці канкрэтную гаворку—які кінематаграфісты дапамагаюць партыі ў выхаванні савецкага чалавека.

Сакратар партыйнай арганізацыі «Беларусьфільм» У. Шышнін пазнаёміў прысутных з формамі вывучэння праекта Канстытуцыі, якія аформілі шырокае прымяненне на кінастудыі, раскаваў аб поспехах талентаў, які ў першым квартале гэтага года заняў прызавое месца ва ўсесаюзным спаборніцтве кінастудый краіны. Засяродзіў і Шышнін увагу прысутных і на недахопах: мастацкі ўзровень канатоўскіх фільмаў невысокі, не заўсёды добра прадумана арганізацыйная работа замыкачых груп. Патрэбна паліпашча вышэйшую работу з навамі, асабліва з маладымі спецыялістамі, у якой канцэртная дапамога спалучаецца з высокай патабальнаасцю. Гэта дэталіцы налетыву ствараць фільмы глыбіню па праблематыцы і высокія па ідэйнаму ўзроўню.

На сходзе выступілі таварышы галоўны рэдактар кінастудыі Л. Гаўрылін, галоўны энергетык кінастудыі Ч. Вагдановіч і сакратар партыйнай арганізацыі Саюза кінематаграфістаў С. Жытніцаў.

Удзельнікі сходу горада адобрылі праект новай Канстытуцыі СССР, рашэнні мясцовага (1977 г.) Пленума ЦК КПСС на мяцілі мерапрыемствы па прапагандзе Асноўнага Закона дзяржавы.

2 ЖНІўНЯ—50 ГАДОУ «СОВЕТСКОЙ БЕЛОРУССИИ»

ПРЫЗНАННЕ Ў ЛЮБВІ

Успамінаецца гарачае лета сорок чацвёртага года. Мы займалі тады абарону на Днястры пад Бендэрамі, у Малдавіі. На нашым фронце было зацішна, і вайсковыя пашталёны рэгулярна прыносілі газеты і лісты.

Аднойчы мне ўручылі даволі вялікі пакет. У ім было некалькі нумароў газеты «Савецкая Беларусь» (яна выдавалася тады на беларускай мове). Гэта мае сябры-журналісты паклапаціліся, даслалі мне самае дарагое тады—весткі з маёй роднай Беларусі.

Шмат часу прайшло, а я і дагэтуль помню, з якім хваляваннем, з якой асалодай чытаў і перачытваў жыватворныя для мяне радкі з навінамі аб гераічных справах беларускіх партызан, аб нястомнай працы беларусаў, якія эвакуіраваліся ў савецкі тыл, аб мужнасці маіх землякоў, праяўленай у франтавых бітвах.

Я доўга насіў з сабой гэтыя газетныя аркушы, пакуп яны зусім не сцёрліся, зашмальцаваліся, і калі мне было ці асабліва сумна, ці асабліва радасна, дзставаў іх з планшэткі і, можа, у соты раз перачытваў—быццам прыпадаў засмяглымі вуснамі да жывой крыніцы.

Можа, цяпер, перагортваючы газетную падшыўку,

я не так успрыняў бы тое, што пісалася тады ў газеце. Вядома ж, не так, бо час надае свой адбітак нашым пачуццям. Але я па-ранейшаму берагу ў сваёй душы тую глыбокую, гарачую ўдзячнасць газеце «Савецкая Беларусь» за тое, што яна наблізіла да мяне мой родны кут.

Тады, калі я быў страявым афіцэрам, у мяне і думкі не было, што некалі даядзецца самому папрацаваць у «Савецкой Беларусі» (пасля вызвалення Беларусі яна выдаецца на рускай мове). Але лёс прывёў мяне сюды. І я на ўсё жыццё ўдзячны яму за гэта. Удзячны і свайму сябру Васілю Мінаву, які запрасіў мяне пасля дэмабілізацыі з арміі прыехаць у Мінск, і былому рэдактару «Савецкой Беларусі» Васілю Самуціну, які залічыў мяне ў штат рэдакцыі і стварыў усе ўмовы для творчай працы.

А ўмовы для творчай працы ў калектыве «Савецкой Беларусі» былі сапраўды вельмі спрыяльныя. Жылося тады і галаднавата, і халаднавата, але настрой быў заўсёды бадзёры. Цяжкія пасляваеннага аднаўлення народнай гаспадаркі выпадалі на ўсіх, таму лягчы пераносіліся.

У адоленні гэтых цяжкасцей пазнаваліся людзі; іх

характары, іх загартуўка. Адно скажу, што работа ў газеце, ды яшчэ ў такім кваліфікаваным калектыве—выдатная школа жыцця. Нямаю журналістаў і пісьменнікаў прайшло яе.

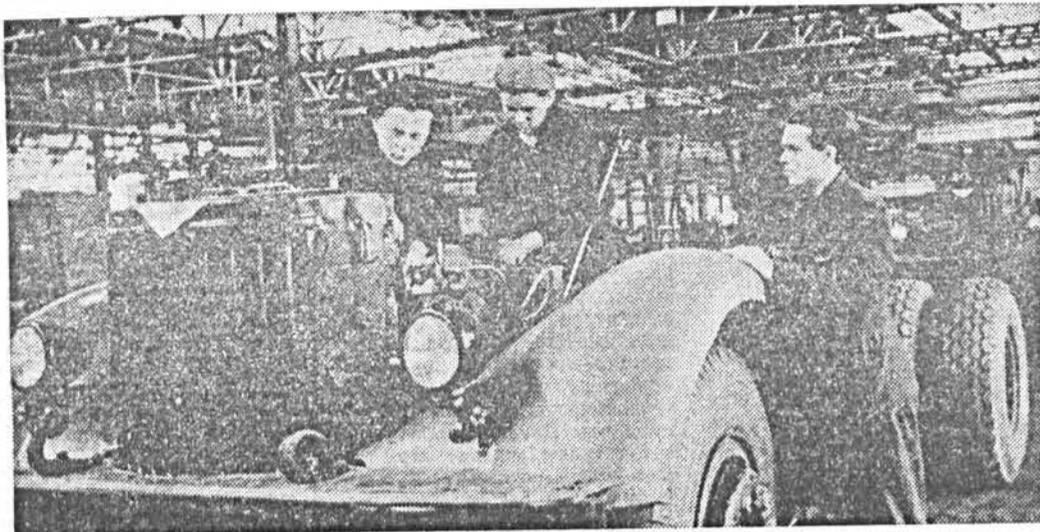
«Савецкая Беларусь» заўсёды вызначалася партыйнай прынцыповасцю і глыбінёй асяццлення праблем, аперацыйнасцю, чутымі адносінамі да чалавека. Гэта—ў яе традыцыях. Мяняюцца супрацоўнікі, рэдактары, а «Савецкая Беларусь» нязменна захоўвае гэтыя добрыя традыцыі. Яе баявое слова было і застаецца надзейнай зброяй партыі ў будаўніцтве камунізму.

У свой час пісьменнікі лічылі «Савецкую Беларусь» сваёй газетай. На яе старонках не раз выступалі Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Кандрат Крапіва, Пятрусь Броўка, Аркадзь Куляшоў, Іван Мележ, Ды і зараз мы нярэдка маем магчымасць чытаць у ёй вершы і публіцыстыку Петрусь Броўкі, Максіма Танка, Івана Шамякіна, Пімена Панчанкі і іншых паэтаў і прэзікаў.

Але хацелася б яшчэ часцей бачыць у ёй палымнае пісьменніцкае слова. Гэта патрэбна і самой газеце і пісьменнікам, а галоўнае—чытачам.

Паўвека нясе «Савецкая Беларусь» баявую вахту на ідэалагічным фронце. Насе па-байцоўску, пабальшавіцку. Беларускія пісьменнікі жадаюць ёй плённу, новых творчых поспехаў.

Іван НОВІКАЎ,
паўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР.

1951 год. На галоўным канвееры зборачнага цэха Мінскага аўтамабільнага завода ідзе зборка чарговага «МАЗ».

1951 год. Трактарысты камсамольска-маладзёжнай бригады Брэсцкай МТС выязджаюць на веснавую службу ў налгас імя Калініна.

1955 год. Рэктар БДУ імя У. І. Леніна В. М. Перцаў, паэт П. Ф. Глебна, народны артыст БССР І. С. Балоцін на пасяджэнні і сесіі Вярхоўнага Савета БССР чацвёртага склікання.

1955 год. Група беларускіх артыстаў на пероне Мінскага ваззала перад ад'ездам у Маскву на Дзяку Беларускага мастацтва і літаратуры. Фота прапанавана рэдакцыяй Тамарай Чарнуха, супрацоўніцай Беларускага дзяржаўнага архіва кіна-фота- і фонадакументаў.

КРОКІ КАСТРЫЧНІКА

ГОД 1951 — ГОД 1955

Каменціруе пісьменнік **Анатоль ВЯЛЮГІН**; заслужаны дзеяч культуры БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР

Маладзелі і харашэлі нашы гарады, адбудовалася калгасная пёска. Краіна апрадалася ў рыштаванні. Паўсюдна будаваліся новыя заводы і фабрыкі, камбінаты і ўстановы культуры. Працуючыя рэспублікі, як і ўвесь савецкі народ, прыступілі да выканання пятага пяцігадовага плана развіцця народнай гаспадаркі краіны.

Задачы на новую пяцігодку былі вызначаны на XIX з'ездзе ВКП(б). Напярэдадні яго ў друку былі апублікаваны праект Дзяржаўнага з'езда аб пятым пяцігадовым плане і праект змененага Статута партыі, якія шырока абмяркоўвала наша грамадства.

Гэтыя дакументы адобрыў XX з'езд Кампартыі Беларусі. З'езд падвёў вынікі развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі. Было падкрэслена, што тэмпы росту прамысловай вытворчасці і далейшага ўмацавання калгасаў у нас хуткія. Аднак меліся яшчэ і недаходы, таму намячаліся меры па іх ліквідацыі.

XIX з'езд ВКП(б) адбыўся ў кастрычніку 1952 года. Ён быў першым з'ездам пасля ўтварэння суветнай садружнасці сацыялістычных краін, што сталася вялікай гістарычнай заваёвай. На з'ездзе падводзіліся вынікі барацьбы і перамог партыі і савецкага народа больш чым за 13 гадоў. Гістарычная перамога ў Вялікай Айчыннай вайне, хуткае аднаўленне і высокія тэмпы развіцця народнай гаспадаркі СССР, павышэнне матэрыяльнага дабрабыту народа, ўмацаванне савецкага грамадскага і дзяржаўнага ладу, згуртаванне вакол Краіны Саветаў усіх сіл міру і дэмакратыі — асноўныя вынікі палітыкі нашай партыі за гэты перыяд. З'езд заявіў, што савецкая звышняя палітыка будзе і надалей трымацца ленынскай лініі аб магчымасці суіснавання дзяржаў з розным сацыяльным ладам.

Дэлегаты з'езда зацвердзілі Дзяржаўны аб пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1951—1955 гады.

XIX з'езд перайменаваў Усесаюзнаю Камуністычную партыю (большавікоў) у Камуністычную партыю Савецкага Саюза — КПСС, унёс шэраг змен у Статут партыі.

На аснове рашэнняў XIX з'езда КПСС і XX з'езда Кампартыі Беларусі быў распрацаваны пяцігадовы план развіцця народнай гаспадаркі нашай рэспублікі. Паўсюдна разгортвалася сацыялістычнае спаборніцтва за датэрміновае яго выкананне. Заданні яго першых двух гадоў былі завершаны раней тэрміну.

5 сакавіка 1953 года памёр І. В. Сталін, які на працягу амаль 30 гадоў знаходзіўся на чале кіраўніцтва партыі і дзяржавы. Важнай падзеяй у жыцці партыі і савецкага народа з'явіўся Пленум ЦК КПСС, што адбыўся ў верасні 1953 года. На ім былі распрацаваны кардынальныя меры па крутому ўздыму сельскай гаспадаркі.

Прадугледжвалася аднавіць прыярытэт матэрыяльнай зацікаўленасці, ўмацаваць тэхнічную базу калгасаў і саўгасаў. Гістарычнае значэнне пленума і ў тым, што ён указаў на неабходнасць строга захоўваць ленынскія нормы калектывізацыі кіраўніцтва.

XXI з'езд Кампартыі Беларусі, што праходзіў у лютым 1954 года, усебакова абмеркаваў пытанні развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі. І гэты год, як напярэдняга, азнаменаваліся новымі поспехамі ў стваральнай працы. Дасгаткова сказаць, што ў гэты час за дваццаць дзён у рэспубліцы выпускалася прадукцыі прыкладна на такую суму, на якую яе выраблялі да рэвалюцыі за год. Павялічваліся памалот збожжа, пашырыліся плошчы збожжавых і цукровых буракоў.

Творцы гэтых перамог знаходзілі яскравае адлюстраванне ў творах літаратуры і мастацтва. Мірная стваральная праца народа па аднаўленню і развіццю гаспадаркі рэспублікі шырока накіравана ў рамане Тараса Хадкевіча «Даль палывязя», у паэме Аркадзя Кулішова «Новае рэчышча», у апавесці Янкі Брыля «У Забалотці днее», якая была адзначана Дзяржаўнай прэміяй СССР, у рамане Івана Шамякіна «У добры час» і Макара Паслядовіча «Святло над Ліпскам».

У гэтыя гады атрымліваюць развіццё ўсе жанры беларускай савецкай літаратуры. Вялікім укладам у нашу прозу сталі трылогія Якуба Коласа «На ростанях», раман-эпапея Міхася Лынькова «Векапомныя дні», раманы І. Мелёжа «Мінскі напрамак» і А. Кулакоўскага «Расстаёмся ненадоўга».

Тэма дружбы народаў савецкай рэспублік, барацьба нашых людзей за мір займалі важнае месца ў творчасці П. Броўкі, М. Тапка, П. Панчанкі, М. Лужаніна.

Больш чым сто пэстаў і прывіткаў аб'ядноўваў Саюз пісьменнікаў БССР. Яны і сабраліся ў верасні 1954 года на свой трэці з'езд. Яго работа была прасякнута жаданнем наблізіць літаратурную творчасць да надзённых задач сучаснасці, клопатамі пра павышэнне ідэйнасці і мастацкага ўзроўню твораў.

За гады пяцігодкі ўзбагаціліся новымі творчымі дасягненнямі тэатральнае і опернае мастацтва. З поспехам на сценах тэатраў ішлі п'есы Кандрата Крапівы «Плюць жаваранкі» і Аркадзя Маўзона «Канстанцін Заслонаў». Калектыв Беларускага дзяржаўнага ордэна Леніна Вялікага тэатра оперы і балета паставіў нацыянальныя оперы Я. Шкоцкага «Дзяўчына з Палесся» і Р. Пукста «Марынка», балет В. Залатарова «Палыміяныя сэрцы».

Значных поспехаў дасягнулі беларускія кампазітары і ў галіне сімфанічнай музыкі, у развіцці масавай пёсці.

У 1954 годзе ў Мінску на плошчы Перамогі быў адкрыты абеліск-помнік воінам Савецкай Арміі і партызанам, якія загінулі ў Вялікай Айчыннай вайне. Яго скульптурная экзспазіцыя выканана З. Азгурам, А. Бембелем, А. Глебавым і С. Селіханавым.

Плэннымі былі гэтыя гады для многіх мастакоў, архітэктараў, стваральнікаў мастацкіх і дакументальных фільмаў.

Пятая пяцігодка ўнесла значныя змены і ў нашу культуру. У рэспубліцы працавала больш як 8 тысяч масавых бібліятэк, 5,5 тысяч клубаў, 27 музеяў. У Мінску пачаў працаваць тэлевізійны цэнтр.

Поспехі ў літаратуры і мастацтве, безумоўна, немагчымы былі без значнага росту эканомікі. А эканоміка рэспублікі развівалася падвоенымі тэмпамі. Пятае пяцігадовае план працоўныя рэспублікі выканалі за 4 гады і 4 месяцы. Усё гэта нагняла літаратараў, мастакоў, кампазітараў на стварэнне новых высокамастацкіх твораў.

Анатоль ІВЕРС

Зацесна

Нарве ў берагах

Зацесна Нарве ў берагах —
Вясною на папасе.
Па лазняках і па лугах
Шырока разлілася.

Шукае новыя шляхі
Ад самае заранкі,
То круціць вір каля альхі,
Дзе зімавалі ракі.

Нядаўна мне давялося пабываць у гэтых у Польскай Народнай Рэспубліцы. Горад Плоцк (над Вислаю), дзе калісьці служыў у польскай кавалерыі, я наведаў праз 43 гады, а горад Беласток, дзе ў 1940 годзе мяне прымаў у Саюз пісьменнікаў БССР, — праз 37 гадоў. Плоцк я амаль не пазнаў. Беласток стаў для мяне таксама новым горадам. У Плоцку я пазнаёміўся з выдатным музыкантам Францішкам Сувалам, індэўна іграў на акардэоне савецкія песьні. Аб знаходжанні ў ПНР засталіся ў мяне цёплыя ўспаміны.

Аўтар.

Яшчэ трава не парасла,
Ледзь толькі выглядае,
А над усім шуміць вясна
Такая маладая.
Ах, колькі качак на вадзе
І кнігаўкі над імі!

Гудзе над Нарваю, гудзе
Вясна з цудоўным імем.

Бывай, рака! Змагу — прыйду
Ў лугоў прастор бясконцы,
Дзе сонца кідае ў ваду
Гарачыя чырвонцы.

У Плоцку

Блішчыць крышталёвая раса,
Зялёныя прысады.
За паваротам — горад-сад,
На лавачцы прысяду.
Я не злую за тую быль —
Калючыя сустрэчы.

Я проста цяжкасці забыў:
Час раны добра лечыць.

Што перажыў, перацярпеў -
Падтоптана пад ногі.
Затое радасна цяпер
Не толькі мне, а многім.

...Прабегшы пальцамі абсяг,
«Бязрозку», як бывала,
Пералівае на басах
Мой новы друг Сувала.

Да «Падмаскоўных вечароў»
Даходзіць ён нарэшце,
Бярэ за сэрца — будзь здароў!
Таксама як і ў Брэсце.

Бо для душы няма граніц —
Яна заўжды ў бязмежжы.
І дружба выйшла з камяніц
Паветрам дыхаць свежым!

Святлана КАРОБКІНА

Пазбавімся размоў нікчэмных
І скінем пугі слоў хвалебных.
Хлусня — яна, як мітусня, —
Так непатрэбна, так балюча,
А слоў гаючых лясня
Вісіць капіткамі над кручай.
Будзь справядлівым, не змані,
Сягай на крылах у прастору, —
І словы зберажы, ў каторых
Твайго маленства карані.

Збіраецца на зімку восень,
І я сумую ў цішыні,
Што памылкова падалося —

Не ад зары, не з вышыні...

Душа да скону будзе чулай,
Як голле дрэўца ў халадок.
Уранні спуджана пачула,
Як трэснуў пад нагой лядок...

Пчала, згубіўшы джала, гіне,
Але пад крыльцамі яе
Успыхне барваю вяргіня,
І промнік сонечны пяе...

Народзіцца аб вечным думка,
Асветліцца ураз душа,
І вытчацца эскіз малюнка,
Што час у сэрцы васкрашаў.

А мо і добра, што цябе няма...
Душа мая трывожная ў чаканні.
Тушу агонь, запальваю сама,
Калі хачу, — па вечары, па ранні.

А мо і добра, што не побач ты,
І не згасе добрая надзея,
Няспісаная белыя лісты,
Нястрачаная белая нядзея.

А мо і добра, што жыву вось так —
Адзіным успамінам аб каханні.
Як разгаданы задзяка знак,
Няясны ў салодкім прадраканні.

Алекса ЮШЧАНКА

Я памятаю дуб...

Вакол лясы, лясы... З Чарнігаўшчыны
У беларускі край яны бягуць.
Ніж я надзівіцца не магу
На казачны прасцяг, што повен прыгажосці.

«І ПАРАДНІЎСЯ СЭРЦАМ Я...»

Вядомаму ўкраінскаму паэту Алексу Юшчанку 2 жніўня спаўняецца 80 гадоў. Аўтар шматлікіх паэтычных зборнікаў, А. Юшчанка плённа працуе і як паэт-перакладчык. Дзякуючы яму ўкраінскія чытачы могуць чытаць на сваёй роднай мове творы М. Танка, М. Аўрамчыка, М. Калачына.

скага, П. Прыходзькі і іншых беларускіх паэтаў.

Алекса Юшчанка сустракае сваё 80-годдзе ў росквіце творчых сіл. І трэба спадзявацца, што ён яшчэ не раз парядуе чытачоў новымі вершамі і перакладамі.

І памятаю я — магутны дуб на ўзлесці
Вяршыняй кучараваю шуміць.
Гудзе віхор. Вячысты дуб стаіць,
Як дужасць краю, дуб майго Палесся.

Там страўся я з каханаю маёю,
Збіраючы тугія жалуды,
І парадніўся сэрцам я тады
Навекі з беларускаю зямлёю.

Агні палаюць. Дым шугае чорны.
Чацвёрты год усё грыміць вайна.
Трывожна мне. А дзе цяпер яна
Пасля той ростані няўхільнай, горнай?

...Чароўны край, як гэты дуб на ўзлесці,
Ён зелянее, песняю гучыць.
Кідае сонца з золата ключы
На дно азёраў роднага Палесся.

Я тут ізноў. І тая ж сцэжка ўецца,
Травой бярэцца... Мару шчасных год

Я не пабачыў. Замірае сэрца...
Я не знайшоў бярозавых варот.

Тут попел скрозь. Душу праймае дрож.
Якую ж ворагу прызначыць кару?...
За хмарай гоніць гнеўны вецер хмару,
За хваляй хвалю дыбіць гнеўны Сож.
Пераклаў з украінскай А. ЗАРЬЦКІ.

Пах руты

У гаі сцяжына крута
У яр квяцісты павяла.
Узышла там густа рута,
Дзе з міленькім я прайшла.

Дзе з міленькім я хадзіла,
Дзе з міленькім не прайду,
Дзе мацнелі птушак крылы.
Бачу горкую бяду.

Рута, рута, як атрута,
Кветкі пальцамі крані.

Як вярнуць мне, мата-рута,
Перакрэсленыя дні!

Рута, рута, ты — пакута,
Рута, рута, ты — мана.
Цяжка-цяжка дыхаць, рута,
Я, самотная, адна.

Рута пахам захмяліла,
Дзе гаёў трывожны шум,
Дзе мацнелі птушак крылы,
Дзе ўзыходзіць кветка-сум.

Асінавае поле

Тонкія, цыбатыя дзяўчынікі,
Дзіўным зачараваныя сном,
Разам дагараюць дзве асінікі
Зыркні, пералівістым агнём.

Непадобны да асілка-дуба,
Не ўтрымаць лісця ім да вясны.
Абаб'е раптоўна восень-згуба
Іх убор на дол сыры лясны.

Іх душа трапётка і чуліва
Зазвініць напятаю струной,
Як кране яе улётку лівонь,
Першы гром раскасацісты вясной.

На плячах — агністыя касынкі.
Халадней свавольнікі-вятры.
Дагараюць разам дзве асінікі...
Ці з табою так мы дагарым?...
Пераклаў М. МЯТЛІЦКІ.

УЖО ДАУНО ні ў кога не выклікае сумнення жыва-творны і шмат у чым вызначальны ўплыў нарысавай, дакументальнай, публіцыстычнай літаратуры на развіццё мастацкай прозы ўвогуле. Аб жанравай прыродзе нарыса шмат спрачаліся і спрачаюцца. Але літаратурная навука і сама практыка ўжо маюць значныя і сталыя набыткі, побач з якімі некаторыя крытычныя развагі, выказаныя за апошнія гады, здаюцца па меншай меры нейнымі. Менавіта тая «старая беларыстычная традыцыя», пазбаўляюцца ад якой, напрыклад, заклікае М. Цікоцкі ў сваёй кнізе «Стылістыка публіцыстычных жанраў», садзейнічала развіццю нарыса як жанру, зрабіла яго з явай часу, садзейнічала росту яго грамадска-пераўтваральнай ролі. Таму так марна жангліраванне тэрмінамі — «мастацкасць» і «публіцыстычнасць», таму загадзя асуджана на няўдачу спроба адцягнуць адно за кошт другога.

Так, трэба ведаць эканоміку! Але ж яна, эканоміка, — толькі частка жыцця, а вырашаюць эканамічныя пытанні людзі. Значыць, толькі з чалавекам, толькі «праз» чалавека можна ў літаратуры сапраўды глыбока даследаваць жыццё. І тут, натуральна, на першае месца павінна выступіць крытычная ўвага да творчай індывідуальнасці пісьменніка-нарысіста, да яго манеры і стылю. Інакш мы будзем назіраць слізганне па паверхні, калі як крытычная навацяры палісіцыя патрабаванне «гармоніі»: паказваць не толькі «тэхналагічныя аперацыі... але і псіхалогію...» (М. Няхай, артыкул «Даследуючы рэчаіснасць»).

Знаёмы рэцыдыв аднабаковага разумення гармоніі як нейкага набору фатаграфій: герой за станком, герой на спортпляцоўцы, герой чытае раман... Такія крытыкі, як правіла, патрабуюць «раскрыць багаты ўнутраны свет...» Звярніце ўвагу: яны ўжо загадаў ведаюць, што «свет — багаты». А калі — небагаты, дык што — яго і раскрываць не трэба!

А чаго варта гэтае пабляжлівае паляпванне па плячы нарысіста, у якога крытык знайшоў «спробы сур'ёзных сацыялагічных даследаванняў». М. Няхай не шукае ў творы жывых людзей, не спрабуе аналізаваць яго вобразную структуру, не даследуе публіцыстычнасць мастацкага стылю як індывідуальную творчую манеру пісьменніка.

Адзначышы, што ў нарысе Я. Сіпакова «Чалавек на зямлі» ёсць спробы сур'ёзных сацыялагічных даследаванняў, М. Няхай далей гаворыць: «Але нельга не папракнуць аўтара. Нарысу ўсё ж бракуе сапраўднай наступальнасці, многія гаспадарчыя праблемы (падкрэслена мною — С. Б.) не знаходзяць прынцыповага вырашэння, а фактаграфічныя інфармацыі, падарожныя нататкі не заўсёды падмацоўваюцца па-мастацку пераканачымі

характарамі. — А вось што гаворыцца ў тым жа артыкуле аб нарысе В. Карамазова «Руны Мараны»: «Аўтар шмат піша аб побыце, дабрабыце навацёлаў, свайх землякоў-беларусаў, якія сталі лесараспрацоўшчыкамі, і вельмі мала засяроджвае ўвагу на меральным аспекце той ці іншай праблемы (падкрэслена мною — С. Б.), на мужных і смелых характарах людзей, пра якіх расказвае».

«Той ці іншай праблемы...» Вось яна, неабавязковасць крытыкі, сведчанне яе безадраснасці і расплыўчасці!

Бывае ж і так. В. Мыслівец, напрыклад, супрацьпастаўляе герояў, «хоць і спісаных з канкрэтных людзей, але... загрыміраваных», якіх «можна скла-няць ва ўсіх клонах — выяўляць характары ў пэўных сітуацыях, прыпісваць ім любыя жыццёпадобныя факты» — «жывым, рэальным, з канкрэтнымі адрасамі і імёнамі людзей», якія, «калі ты штосці падмаляваў, абышоў, сказаў не так, як ім таго хацелася (III), не прамаўчаць, смела і рашуча выкажуць свой пункт гледжання, сваю думку».

Пісьменнік, такім чынам, не проста адмаўляе вымысел у нарысе, яго мастацкасць як жанру. Тут знайшла сваё адлюстраванне пазіцыя праўдападобнасці, буквализму, па сутнасці ігнаруючы тую дакументальную прозу, якая «пад пяром майстра слова перарастае быць бяскрылай хронікай падзей і пачынае жыць як мастацкі твор» (М. Атарай).

У лепшых творах савецкай нарысавай літаратуры супастаўленне, абмеркаванне, аналіз розных грамадскіх праблем нязменна перарастае ў аналіз з'яў псіхічнага жыцця, «дыялектыкі душы».

Аб тым, што беларускія нарысісты задумваюцца над гэтымі пытаннямі, сведчыць іх творчасць апошніх гадоў. У гэтым сэнсе характэрная, напрыклад, тая самаацэнка, якую даў Э. Ялугін у прысвечаным Салігорску нарысе «Салёная планета»: «Ах, як прыгожа мы тады пісалі! — прызнаецца пісьменнік, азіраючыся на гадоў дзесяць назад, — ...мы нават свае артыкулы і рэпартажы імкнуліся мацней адбодзіць усялякімі «рамантычнымі» дэталямі... У маім невялікім нарысе... былі і хмары, якія сеялі халодны дождж, і вецер, які разгойдаў струлу крана... і бездэрыя рэплікі рабочых, напісаныя амаль што не белым вершам».

З усім гэтым, як гаворыць сам аўтар, «сіропам» зарэз скончана. Што ж прыйшло на змену? З якіх пазіцый асвойвае сёння беларускі нарыс несумненна складаную праблематыку рэчаіснасці? Якія яго героі, іх думкі, справы, клопат?

Калі мы гаворым пра такую адметную рысу беларускага нарыса, як яго гістарызм, то маем на ўвазе тэндэнцыю ў сціслай і разам з тым вобразнай форме даследаваць той шлях, які прайшоў народ за апошнія дзесяцігоддзі.

П. Місько піша гісторыю кал-

гаса «Першае мая» Лёзненскага раёна ў нарысе «Шчасця ключы».

І. Дуброўскі піша нарыс-хроніку «Да долі чалавечай», прасочвае шлях сялянскай камуны з першых дзён рэвалюцыі да сённяшніх часоў.

Я. Сіпакоў з захапленнем расказвае пра сваё Зубрэвічы.

Гістарычныя па сваёй сутнасці і нарысы на рабочыя тэмы. У прозе А. Кулакоўскага, Э. Ялугіна жыве ўстойлівая цікавасць да жыцця Салігорска. «Надзвінскі летаніс» В. Мысліўца апавядае пра нялёгкую гісторыю Наваполацка.

Значнасць гэтых вызначачных характэр і сэнс чалавечай дзейнасці.

«Адно пакаленне адваляла зямлю, другое — стварыла калгасны лад, знайшла рабо-

часцей імкнучца перадаць непасрэдна слова свайму герою, усё часцей з'яўляюцца ў нарысах працяглыя маналогі».

У нарысе Я. Сіпакова «Чалавек на зямлі» непасрэдна да чытача звяртаюцца заслужаныя калгасніцы Ганна Кухарэнка і Пелагея Аланцава, былы старшыня калгаса пенсіянер Хасман, забеспячэнец Садковіч... Высокім чалавечым непакоем павявае ад іх слоў. Тут робяць нялёгкую сялянскую працу не ў імя самой жа працы, тут за вышэйшай адданасцю працы раскрываюцца шырокія духоўныя далёгляды.

Гэтая ж чалавечая прыжосць і шчодрасць раскрываецца ў нарысе П. Місько «Дрэва жыцця». Так і не з'яўляецца непасрэдна ў нарысе стары садоўнік Роман Бутоў,

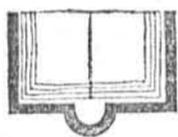
нае пытанне аб моладзі, якая пакідае вёску... Адны з іх толькі акрэслены, другія развіты глыбей. Але рэцэптурных прапаноў няма. І не можа быць.

Нягледзячы на рознасць манер, выяўленчых сродкаў, мовы, творах лепшых нашых нарысістаў уласціва імкненне маляваць чалавека ў развіцці. Праблемы ёміста і дакладна ўваходзяць у вобразны лад іх нарысаў, пакідаючы і месца для асабістага роздому чытача. Імкнучыся пераканаць яго, нарысісты пазбягаюць надкучлівых і плоскіх проціпастаўленняў, яны ідуць углыб з'яў.

Многа гавораць (магчыма, нават занадта) ад свайго імя героі нарысаў В. Мысліўца «Рабочыя людзі». Аўтар знаёміць нас літаральна з дзесяткамі біяграфій людзей — будаўні-

НАРЫС:

Сямён БУКЧЫН

ПРАКТЫКА І КРЫТЫКА

та і наступнаму. І нельга яго будзе папракнуць, што прыйшло на ўсё гатовае. Так будзе і далей. Будзе ісці час, будзе рухацца наперад жыццё і ставіць перад людзьмі ўсё новае і новае задачы. І будуць з'яўляцца новыя Захаравы, новыя Абулевічы, Кавалёвы, новыя Мартынавы, — гаворыць у адным з апошніх раздзелаў «Да долі чалавечай» І. Дуброўскі.

І тут самы час паставіць пытанне пра паўнату мастацкай інфармацыі, пра ўзровень мастацка-публіцыстычнай характарыстыкі асобы сённяшняга сяляніна, які адчувае на сабе розныя ўплывы часу. У гэтай справе найменш карыснай будзе абсалютызаваная матэрыяльнага дабрабыту.

Мы многа гаворым аб гарманічным развіцці чалавека, клепочычыся пра тое, каб, дасягнуўшы матэрыяльнага дабрабыту, ён асвойваў бы і сапраўдную каштоўнасць культуры. І нярэдка забываемся на тое, што адной з істотных прыкмет гармоніі з'яўляецца рух чалавечай думкі, яе імкненне пранікнуць у сутнасць рэчаў, выказаць свае адносіны да іх.

Нельга сказаць, каб нашы нарысісты зусім не памяталі пра гэта. «Мы калісьці па найўнасці думалі, што чалавечы патрэбны толькі работа, дом і ежа», — прызнаецца ў адным са сваіх нарысаў А. Карпюк. Магчыма таму зараз пісьменнікі ўсё

але чытач адчувае яго як блізкага і жывога чалавека. Рабіць людзям добра — сэнс жыцця Рамана Бутова. Сутыкненне з гісторыяй, з рэчаіснасцю тут ідзе знутры, быццам вырастае з самога чалавечага лёсу — момант вельмі каштоўны ў мастацкай творчасці.

Пісьменнік ідзе да людзей, каб уважліва выслухаць іх — у гэтым прывабнае асаблівасць сённяшняга мастацкага нарыса. Аказваецца, ад умення слухаць можа залежыць стварэнне жывога чалавечага вобраза. Людзям ёсць што сказаць. Яны шмат перажылі. Многа думалі. Трэба толькі ўмець слухаць. Патрэбна асабліва аўтарская чуйнасць... Інакш шчырасць, страціўшы першародныя рысы, ператворыцца ў дэкларатывную банальнасць.

Чуйна слухае В. Палтаран сваю суб'ядніцу, жанчыну цяжкага лёсу цётку Насцю («Дзівацілі»).

У нарысах В. Палтаран, Я. Сіпакова, П. Місько, У. Дамашэвіча, І. Дуброўскага, А. Васілевіча мы знаходзім разнастайнасць вытворча-побывальных праблем: тут і спалучэнне асабістых інтарэсаў з дзяржаўнымі, і пытанні вясковага будаўніцтва, і клопат пра зніжэнне сабекошту сельскагаспадарчай прадукцыі, механізацыю працы на жывёлагадоўчых фермах, і спецыфічныя маладзёжныя праблемы, і трывож-

каю Лукомльскай ДРЭС, Наваполацка, Магілёўскага камбіната сінтэтычнага валакна. Відэачны намер нарысіста — даць шырокую і разнастайную карціну жыцця буйнейшых будоўляў Беларусі, пазнаёміць чытача з іх буднямі.

У «Рабочыя людзі» намалеваны актыўныя, сімпатычныя фігуры — начальніка будоўлі Баброва, мантажніка Мікалая Панчука, прараба Мамкінай, брыгадзіра Васіля Купчына, сакратара парткома Фёдора Мацькова... Усіх не пералічыш. Да людзей, якія аддаюць усяго сабе справе, нельга не адчуваць павагі.

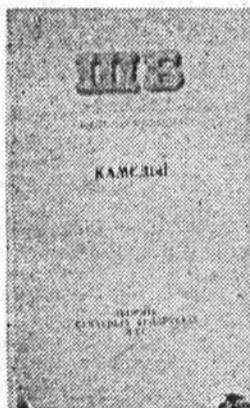
Але, знаёмячыся з адной, другой... дзесятай гісторыяй-біяграфіяй чарговага героя, міжволі прыходзіш да думкі, што аўтар неяк збядняе сваіх герояў, што, нягледзячы на быццам розныя характары і жыццёвыя абставіны, яны паўстаюць даволі аднастайнымі асобамі.

Здарылася ж гэта таму, што В. Мыслівец, з аднаго боку, старанна скапіраваў іх біяграфіі і побыт на будоўлі, а з другога — сваёй аўтарскай воляй абмежаваў сапраўднае самавыяўленне асобы, замяняўшы яго голаснай рыторыкай. Вось і атрымалася, што новалукомльскі мантажнік Мікалай Панчук амаль нічым не адрозніваецца ад новаполацкага брыгадзіра Васіля Купчына...

К Н І -

Г А -

П І С

КАМЕДЫИ. Зборнік сучасных беларускіх п'ес. Сіладалынік Л. Курбена. Мінск, «Народная асвета», 1977.

У кнізе змешчаны сучасныя беларускія камедыі, якія ідуць сёння на падмошчах тэатраў рэспублікі і краіны.

«Брама неуміручасці» К. Крапівы і «Амністыя» М. Матукоўскага ўзнімаюць праблемы выхавання чалавека камуністычнай маралі і развенчваюць прыстасаванцаў і прайдзісветаў. У «Трыбунале» А. Макаёнка паказана напружаная і перыпрымаў барацьба беларускага народа супраць фашысцкіх акупантаў. У п'есе ўдала выяўлена форма народна-

га дубна, што і стварае ёй шырокую аўдыторыю. Другая ж — трагікамедыя гэтага аўтара, «Зацікавы апостал», вырывае атрутную сутнасць буржуазнай маралі.

Прадмону «Сучасныя беларускія камедыі» напісала Марыя Шаўлоўская.

Ф. ІВАНОВ. М. ПІНЧУК. У паветры — «Ялі». На рускай мове. Літаратурны запіс І. Сучкова. Мінск, «Беларусь», 1977.

Герой Савецкага Саюза, заслужаны ваенны лётчык СССР Мікалай Рыгоравіч Пінчук расказвае пра балыя дзеянні 18-га гвардзейскага знішчальнага авіяцыйнага палка, які прымаў удзел

А вось як, напрыклад, гаворыцца ў тых жа «Рабочых людзях» пра галоўнага інжынера Лукомльскай ДРЭС Анатоля Жылінскага: «...Устае рана. У гумовых ботах месіць штодзень гразь. Вучыць, паказвае... І не трэба яму нічога ад жыцця, апрача выдатнай работы станцыі Герой дня! Чалавек будучыні!»

Заўважым перш за ўсё, што ў нашы дні ад галоўнага інжынера, які «ў гумовых ботах месіць штодзень гразь», толку мала. Зразумела, яго прысутнасць на аб'ектах неабходна. Але ўсё ж такі сапраўдны галоўны інжынер сучаснай вялікай будоўлі — гэта не штурчач, які мітусіцца па будаўнічай пляцоўцы, а галоўным чынам — стратэг, які праяўляе сапраўдную глыбіню інжынернага мыслення. Гэтыя якасці Жылінскага засталіся па-за межамі аўтарскай увагі.

Між тым нямаюць нарысістаў, якія разумеюць сваю задачу і мэта менавіта як «просты запіс спраў чалавечых». Гэта падыход відавочны і ў «Наваполацкіх эцюдах» Ю. Новікава. Аўтар называе імёны цікавых людзей — будаўнікоў Валыціна Крылова, Васіля Купчына, Івана Чарненкі... Але гэта менавіта ўпамінальні: жывых людзей, асобна няма. Узамён вобразу прапаваюцца агульныя месцы, усё тая жа надакучлівая рыторыка. Тут і «край вялікай чараўніцы хіміі», і «царства дзівачых рук», і многія іншыя штампаваныя прыгажосці стылю, падсумаваць якія можна словамі аўтара: «Усё гэта было казачна цудоўна!»

Задумваючыся над прычынамі ўдач і няўдач нашых нарысістаў, міжволі адзначаеш адну істотную акалічнасць. Гаворка ідзе пра мастацкую, а калі браць глыбей — пра філасофскую, светапоглядную пазіцыю аўтара як даследчыка жыцця. Незалежна ад таго, у якую форму ўвасоблены нарысы, ён становіцца паўнаважкім творам, як правіла, толькі ў тым выпадку, калі аўтар настроены на адкрыццё неведомага, калі ён разам з чытачом імкнецца дакапацца да сутнасці рэчаў. І пакідаючы чытача абіякавым творы, аўтары якіх выступаюць так, быццам ісціна вядома ім у апошняй інстанцыі.

Адчуванне подыху часу цесна звязана ў нарысе з асаблівацімі вобразнага мыслення. У гэтым пераконваюць і лепшыя беларускія нарысы апошняга часу.

Прачытаўшы «Салёную планету» Э. Ялугіна, нельга не адчуць, што з лёсам будаўнікоў Салігорска моцна звязаны і лёс самога аўтара. Мы ўбачылі станаўленне чалавека. У «Салёнай планеце» здарылася менавіта тое, пра што мы маем права гаварыць як пра мастацка-публіцыстычны аналіз жыцця, пабудаваны на сур'ёзным, асабістым вопыце, які востра і прынцыпова даследуе самога сябе.

Глыбока асабістае асэнсаванне жыццёвых праблем мы знаходзім і ў нарысах Л. Левановіча, што склалі кнігу «Зялёныя трохкутнік». Гэта адзначалася ў свой час у рэцэнзіі Я. Лецікі. Але як можна, разумеючы глыбіню асэнсавання аўтарам тэмы, адмаўляць яму ў той жа час у імкненні перайсці ад факта да мастацкага абагульнення, да стварэння вобраза? І чаму Я. Леціка лічыць, што стварэнне «грамадска значнай біяграфіі... толькі расхалоджвае чытача»? Хіба «бульбяныя» праблемы з усімі іх «фактамі, статыстычнымі лічбамі» існуюць асобна ад людзей, якія іх вырашаюць? Крытыкі лічыць, што імкненне стварыць вобраз «не заўсёды апраўдваецца спецыфікай дэ-дзенага жанру». Але «спецыфіка жанру», падкрэслім яшчэ раз, якраз у тым і ёсць, каб «праз» людзей, разам з людзьмі выяўляць і вырашаць праблемы нашага быцця. Па-за гэты нарыс — не нарыс, і гаворка можа толькі ісці пра больш ці менш жыва напісаны артыкул.

Зразумела, пры ўскладненасці сучаснай жыццёвай праблематыкі аднаго гуманістычнага пафасу для нарысіста мала. Тут неабходна дакладнае і пільнае вывучэнне розных працэсаў. Але, як і належыць, у сілу спецыфікі жанру, пытанні, скажам, эканамічныя, у мастацкім нарысе разглядаюцца скрозь прызму псіхалогіі, маралі.

Летась «Полымя» ў двух нумарах апублікавала вялікі нарыс І. Дуброўскага «У пошуках залатога дна». Мелірацыя Палесся... Складанейшая гаспадарчая праблема паўстае перад чытачом у драматычным сутыкненні чалавечых характараў. Здаецца, не такая ўжо складаная ісціна, да якой у выніку прыходзіць аўтар разам з адным са сваіх герояў, старшынёй калгаса «Чырвоная змена» Кузьмом Шаплькам. Але мастацка-публіцыстычнае адкрыццё ў І. Дуброўскага адбылося — яно ў праўдзівым адлюстраванні канфлікту і яго герояў, людзей няўрымслівых, натхнёных, якіх рухае наперад вялікая мара.

Сёння нарыс — на складаным скрыжаванні. Само жыццё патрабуе ад яго якасных змен. І ён, ці не самы чуйны жанр літаратуры, ідзе насустрач гэтым патрабаванням. Аб гэтым сведчаць і створаныя за апошнія гады нарысы беларускіх пісьменнікаў і журналістаў. Як мы бачылі, у лепшых з іх спроба спалучаць асабісты вопыт з гістарычным, як шматгадовым, так і зусім нядаўнім, з паглыбленнем у сацыяльную праблему жыцця, заканамерна вяла да стварэння паўнакроўных вобразаў нашай рэчаіснасці. Лепшыя мастацкія нарысы нашых пісьменнікаў гавораць пра тое, што зараз асабліва праяўляецца здольнасць нарысаў як жанру не толькі да развіцця новых форм праўдзівага адлюстравання жыцця, але і да задавальнення самых высокіх імкненняў пісьменніцкага таленту — выказаць самае патэмнае, намалюваць жывых герояў свайго часу.

І ў той жа час нельга не прызнаць, што па-мастацку паўнаважкіх, праблемных нарысаў у нас няма. Гэта адзначалася ў сваёй рэцэнзіі ўжо з першых старонак, — такіх мы дагэтуль не мелі. Прыемна ўражвае яна з жанравага боку. Як бы знарок сабраліся тут розныя творы, каб паказаць багатае жанравае майстэрства пісьменніка. Кніга прадумана ўкладзена: гаворку нарыса падкоплівае рэцэнзія, якая змяняецца то запісам з дзённіка, то яркім артыкулам, каб зараз і драстуруменіць пазыцыі ці застаю апавядання, захачыць сучаснай чарадзейнай казкі.

Кніга гэтая — заканамерны працяг усёй напярэдняй творчасці нашага выдамага дзіцячага пісьменніка. У адным са сваіх артыкулаў змешчаных у гэтым зборніку, Вітка, пішучы пра выдатнага савецкага педагога, сына братае філалагічнае даследаванне адкрыццё: «На рудэ пяць пальцаў, але з іх дапамога можна адкрыць ісціны, якія трэба ведаць чалавеку ўжо з малку. Праца — найлепшы спосаб выхавання. Як давесці гэтую сентэнцыю? Метад слоўнага паўчання — не самы прыдатны. Гэта добра ведалі нашы прабабкі. Вось яны і заснавалі дзіцячы театр, выдатна паставішы ў ім свой першы спектакль «Сарока-варона па прыпечку скакала, дзетка кашку мяшала...»

Кожны палец — жывы персанаж. А ўсе разам яны цудоўна выконваюць свае ролі. Чацвёрта дзетка дружна, у ахвотку памагаюць маме, пяты — гультай, не хоча памагаць. І вось вам апошняя сцэнка

спектакля, яго бліскучы фінал. Той, хто «круп не драў, вады не насіў, цеста не мясіў», церпіць поўнае паражэнне!

Гледзачы і слухачам адкрыта найвялікшая мараль жыцця: хто не працуе, той не ёсць. Адкрыта не назольна, не дыдактычна, а праз наводзіны і ўчынкі, праз нагляднасць жыццёвых вобразаў.

Ці ж, сапраўды, не паглядзім пасля гэтага свежымі вачамі на наш дзіцячы фальклор, ці не здзівімся разам з пісьменнікам: «Якімі простымі, якімі мінімальнымі сродкамі давядзена ісціна, на доказ якой мы, прафесіяналы, падчас траічна маганні цэлых калектываў выхавальцаў?»

Да ўсяго, што адкрыў і паказаў тут Вітка, хочацца далучыць і тое, што нядаўна высветлена ў лабараторыі доктара медыцынскіх навук, члена-карэспандэнта Акадэміі педагогічных навук СССР М. Кальцовай. Выяўляецца: такое перабіранне маткаю пальцаў дзіцяці мае яшчэ і непараўнальна з іншым значэнне для развіцця маўлення. Гэта найлепшыя практыкаванні, каб развіць і артыкуляторныя органы дзіцяці.

З якой трывогаю піша Васіль Вітка пра тое, як шмат траічна сучасна, звычайна малалікая сям'я ў набыцці практычнага вопыту выхавання. Мы памятаем прызнанне А. Макаранкі: «Асабіста мне калі і прыходзілася сустракацца з самым разбэшчаным эгаізмам, які разбурае не толькі бацькоўскае шчасце, але і поспехі дзіцяці, дык гэта былі амаль выключна адзіныя сыны і дочки ў сям'ях, ведаем, як важна было для гуманістычнага развіцця дзіцяці, што яно прывучалася не са слоў, а з жыцця дзіцяці адзіным кавалкам хлеба з сваім брацікам ці сестрычкаю. Якраз гэта звычайна ўпамінаецца ва ўсіх размовах пра неахопы выхавання ў малалікіх сям'ях. А Вітка заў-

важае яшчэ і тое, чаго мы як бы і не бачылі: «Раней сям'я з трыма, чатырма, пяццю і болей дзецьмі была сама асяродкам вопыту, у якім удзельнічалі, несучы адказнасць за выхаванне разам з бацькамі, і дзеці (большыя гадавалі меншых, змалку далучаліся да сямейнай педагогікі)». Сапраўды, сучасная сям'я тут практычна бездапаможная! Тым больш, што змяніліся і іншыя ўмовы: сёння статыстыка б'е трывогу і за шматлікую сям'ю: там, дзе чатыры і больш дзяцей, найчасцей здараюцца грамадскія адхіленні, чаго не няглядзілася ў мінулым. Відць, навукова кажучы, кантакт бацькоў і дзяцей на працягу дні зменшыўся.

І памагчы сучаснай сям'і — надзвычайная задача навукі пра выхаванне. Як актуальна гу-

ДЗЕЦІ І МЫ

няй Украіны В. А. Сухамлінскага, слухаючы заўважыў: «Дасканала распрацаваны і абагульнены сваю практыку педагога, свае навуковыя перакананні ў многіх грунтоўных даследаваннях... Васіль Сухамлінскі не мог не паспрабаваць сваіх сіл у мастацкай прозе, прынамсі, у нялёгкім жанры апавядання, прытчы і казкі пра дзіцяў».

Мне ўяўляецца, што шлях Віткі да новай кнігі «Дзеці і мы» быў такі ж, толькі ў іншым кірунку. Дасканала прапрацаваны на гонар нашай беларускай дзіцячай літаратуры, пісьменнік не мог не паспрабаваць сваіх сіл у педагогічных эсе, нарысах, даследаваннях.

Кніга «Дзеці і мы» закранае шырокае кола выхавальных праблем: тут пытанні дашкольнай і школьнай педагогікі, артыкулы пра вяселле і сучасную моду, пра школу-камуны часоў грамадзянскай вайны ў Ліўніавічах, пра Сухамлінскага, якога ён, сам, дарэчы, заахвоціў да мастацкай творчасці, пра беларускага педагога — майстра сваёй справы Міхаіла Дамітрыева, успаміны пра «хроснага» — кавалца-суседа, які даў хлупчуку колісь першы ўрок вялікай навукі выхавання.

Пра ўсё гэта піша Вітка ўсхвалявана, захоплена, таленавіта. Кнігу яго з карысцю працягае кожны — бацька, выхавальца, настаўнік, навуковец. Бо тут ёсць глыбокая навука і свой пісьменніцкі, і бацькоўскі, і нават ужо дзядулеўскі роздум.

Мяне асабліва ўразілі старонкі, прысвечаныя народнай педагогіцы. Колькі ў кнізе цікавых прыкладаў, назіранняў! Як шмат умее ўбачыць пазіт за звычайнай пацешнай лічылкай.

Вазьміце вось гэты «Театр з пяці пальцаў», прачытайце гэ-

В. Вітка, Дзеці і мы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

чыць гэта ў святле рашэнняў апошніх пленумаў Кампартыі Беларусі, дзе шмат увагі ўдзелена бацькоўскаму педагогічнаму ўсенавучу!

Васіль Вітка ўмее быць цікавым нават там, дзе, здавалася б, прыводзіцца ўжо вядомае, асабліва педагогічнай грамадскасці, звесткі, факты. Жывая, творчая думка пісьменніка-педагога дае ім новае вытлумачэнне, ставіць у новую сувязь і адбываецца новае прачытанне гэтых вытрымак-шытат.

Возьмем хоць бы выказванні Л. Талстога або А. Макаранкі пра галоўныя асновы выхавання, што закладаюцца ў дзіцяці да пяці гадоў. Вядомыя цытаты! Але вось Вітка нагадвае нам, як цяжка перавыхоўваць: «...Як і дзіўна, найбольшыя нашы сілы і найбольшыя нашы сродкі траічна на перавыхаванне. Мы толькі тым і займаемся, што перавыхоўваем, як бы загадае разлічваючы, што ўпушчаеце намі, недаробленае намі, а то і злучына сапсаванае намі, павінен выправіць нехта наступны, хто падымае чалавека на чарговую ступень».

Можна спыніцца на многіх праблемах, якія цікава ўзнімае кніга «Дзеці і мы». Але скажу галоўнае: кніга прасякнута вялікай ідэяй-кліпатам. Дзеці — не выключная ўласнасць бацькоў, яны ўласнасць будучыня народа, нашай чалавечтвы. Кніга Васіля Віткі ўся ў змаганні супроць той, паходзе дасціплага выразу самога аўтара, бяздзетнай педагогікі, якая забываецца, што ў цэнтры гэтай навукі стаіць дзіця.

І яшчэ. Аб мове. Чытаючы кнігу, маеш сапраўдную асалоду і ад самога Віткавага слова, якое заўсёды да месца ўмее быць і думкаю, і колерам, і пахам; слова, у якім чуеш цёплую, дыханне жывой, зацікаўленай інтанацыі.

Анатоль КЛЫШКА.

у баявых дзеяннях нашых войск у Падмасквы і пад Сталінградам; Брацкім і Арлом, вызваляў Беларусь, знішчаў ворага ў небе. Валтыкі і Угольнік Прусіі.

Галоўная ўвага ўдзяляецца людзям, падарызаным і падзеям, з якімі аўтар быў непасрэдна звязаны.

В. УЛАДЗЕНКА.

І. ХІМІЧАУ. У барацьбе і трывозе. На рускай мове. Літаратурны запіс У. Лаўропа, Мінск, «Беларусь», 1977.

Аўтар успамінае аб гадах Вялікай Айчыннай вайны. Кадровыя ваенны, ён стаў адным з кіраўні-

коў Бабруйскага падполля, потым камандзірам партызанскага атрада Імя Кастуся Каліноўскага, што дзейнічаў у Любанскім, пазней у Жыткавіцкім раёнах.

Расказаўца ў кнізе пра геральчныя справы падпольшчыкаў і партызан, многіх з іх І. Хімічаў ведаў асабіста. Кніга гэтая — яшчэ адзін рахунак вайне.

У. КУЗЬМІЧ.

А. КУДРАВЕЦ. Халады на пачатку вясны. Аповесць і апавяданні. На чэшскай мове. Прага, «Народнае выдавецтва», 1977.

У зборніку увайшла аповесць «Раданіца» і 13

апавяданняў пісьменніка, срод якіх «Там дзень», «Іваніха», «Марута і Зіна», «Сястрычка», «На зялёнай дарозе», «На балюне скрыпелі драчы», «Другі варыянт» і іншыя. З беларускай мовы творы пераклала Мілада Вечаркава.

Рэкамендуем творчасць празаіка, выдавецтва значае: «Апавяданні і аповесць А. Кудраўца... — праўдзівыя, чалавечныя, поўныя любові да людзей. Яны вельмі самабытныя, са шчырацю і разуменнем аўтар малое ў іх ілдэгія і раданіца дні беларускай вясны і яе жыхароф. Тэмы і сюжеты ён блрэ а

сучаснасці, калі-нікні ў яго апавяданнях прамільгні і ўспаміны аб вайне — відць, у пецым аўтабіяграфічны. Яго творы, як правіла, добра прадуманы, а адкрытай перспектывай, у кожным з іх па-своёму падкрэслена пачуццё Радзімы, чалавечая дабра і годнасць, тое, што ў чалавечу жыве ад яго продкаў».

З глыбокім лірызмам аўтар раскрывае праблемы нашых сучаснікаў, ён умее сур'ёзна, неадназначна, у суданосных в сённяшнім светалучванні людзей паказаваць сляды, якія пакінула вайна ў мысленні і пачуццях беларусаў».

Алесь МАНЗЯКА.

БРАЛАСЯ на змярканне. Хата-гамарня Кліма Атрашчэні хмурна, загадкава глядзе-ля вялікімі вокнамі на дарогу, што выбралася з хмызоў на пагорак. Бібікаў прыжмурыўся, углядаўся ў яе пільнымі вачамі. На худым маршчыністым твары застыла напружанасць. Даўганогі, нязграбны, у вялікіх кірзавых ботах і шырокіх, увабраных у халавы штанах, ён наддаў хады — пасігаў жвавей. Баяўся, што не застане Атрашчэню дома: шляхоў-дарог у чалавека многа, паспрабуй угадаць, якая і куды павяла яго ў тую мінуту, калі ён табе спатрэбіўся.

Кажучы па-шчырасці, Бібікаў падсвядома апасаўся, каб Атрашчэня ў гэты час не махаў сякерай дзе-небудзь у бары. Ён такі-і... Пойдзе ў лес з кошыкам, быццам па грыбы, аблюбуе якога дубка, потым надвячоркам коўзе туды — і пад самы карань яго, каб ляснік не заўважыў шкоду. Галле тым часам звязе і так запраторыць куды-небудзь у роў, што сам чорт галаву скруціць, пакуль знойдзе. Ён умее...

Ціха, усё роўна як крадком, Бібікаў ступіў у вузкія сенцы, загнуваўшы парожнімі бочкамі і цэбрамі. Дзверы ў хату былі зачынены не шчытна, і цераз парог, працягнуўшыся ў кут сенцаў, на падлогу коса паклелася пераламаная жоўтая паска. Бібікаў, быццам асцерагаючыся, каб не пакамячыць гэтую паску, пераступіў яе, памалу пацягнуў за клямку. Дзверы нячутна расчыніліся.

Першае, што ўразіла Бібікава — неразгароджаная хата. Яна паказалася дужа вялікай, як клуб.

Атрашчэня быў дома. Выпрастаны, плоскі як дошка, ён стаяў каля засланага белым абрусам стала ў засяроджанай-строгай паставе, нібы падрыхтаваўся сказаць нешта важнае і рашучае. Відаць было, адразу, яшчэ ад парога заўважыў лясніка, але не звярнуўся. Насупіўшы калматыя шырокія бровы, пазіраў на сына.

Бледневаты, з доўгімі, нібы ў дзяўчыны, валасамі юнак сядзеў на канапе, трымаючы ў руках гітару. «Можна, і гэты ўхабака там свінячыў», — маланкаю пранеслася ў Бібікава ў галаву. Хлопец спадыльба зірнуў на яго, спакойна лыпнуў густымі вейкамі. Потым падняў галаву да бацькі.

— Ну што ты так глядзіш на мяне? — спытаў і збянтэжана ўсміхнуўся, як бы просячы прабачэння. Вочы ў яго былі вялікія і добрыя, як у жаравяці.

— Чагс стайш? Праходзь, Карпавіч, праходзь, — азваўся Атрашчэня да лясніка глухім хрыплым голасам. Цёмныя падсцярожлівыя вочы ў глыбокіх вачніцах павольна скіраваліся да Бібікава, і ён, здавалася, адчуў на сабе нейкі нябачны цяжар — усё роўна як прыгінала яго штосьці. Душу занелакоіла нядабрае прадчуванне.

Гнятлівая настраёнасць ішла ад прыкрай, глухой непрыязі да Атрашчэні, але ён не хацеў даваць веры, што ад гэтага, і памкнуўся пераканаць сябе думкай: «Стаміўся я сёння, столькі папахадзіўшы».

ЗСАМАГА святанку Бібікаў, амаль не прысядаючы, біў цыбатыя ногі. Сігеў па расцяробах, прабіраўся між кустамі пруткага арэшніку, скрозь зараснікі бярэзніку і разлістага ельніку. Настрой у яго не заладзіўся з раніцы: пасля ўчарашняй бяседы з шаленцам-шваграм, які шклянкамі жлукціць, балела галава, а на сподзе душы ад таго, што «перабраў», асела непамыснасць і горыч.

Апоўдні ён выйшаў на добра ўбітую сцяжынку, якую прататалі ласі. Яна, даючы ладнага кругала, абгнула гразкую тарфяную балацанку і папаўла ў драбналесі, за якім на невялікім пагорку раскашаваўся разгалісты дуб-велікан. «Хопіць насіцца тудысюды, — вырашыў ляснік. — Паляжку трохі, паслухаю, як жалуды ў траву шлокаюцца».

На дубе зацята стракатала сарока. «Некаму ўжо герамывее косці... Знойшла дзе пляткарыць, дурніца, — незласліва папікнуў ён птушку. — У хмыз вунь ляці са сваімі плёткамі, дык там, можа, хоць ласі пасмяюцца з цябе, з пустэльгі. А тут трэба галасістым спываць». Шукуючы белабокую непаседу вачамі, ён не адразу заўважыў, што рабілася пад дрэвам.

Трава пад дубам была ўтоўчана, усюды валляліся бляшанкі з-пад кансерваў, розныя агрызкі, акуркі, пепера. Спачатку Бібікаў аж разгубіўся. Стаяў, як аслупянеў, глядзеў на ўсё гэта немігаючым застыглым позіркам. «Ах жа вы, поганя! — нарэшце выдзігнуў ён і пачаў распачна азірацца. — Няхайнай тыя патлатыя! Яны, а хто ж яшчэ. Шляюцца з прыёмнікамі па гарадскіх вуліцах, пакуль зусім не пачмураюць там у тлуме, а тады — на ўлонне прыроды іх пацягнула...»

Ён не раз ганяў іх у лесе: вогнішчы дзе папала раскладваюць, — арэшнік бязбожна ломляць, глупствы розныя на дрэвах выразаюць. «Анджэла + Севя...», «Рэня + Эдзік...». «От жа выпадзілі, от выпадзілі гадзючыя, — лаўя іх цяпер на чым свет стаіць. — Мала таго, што з краю паскудзцяць, дык ажно сюды забраліся. Гэта ж трэба — унадзіліся са сваімі гульбішчамі кожную нядзелю, быццам і рабіць ім няма больш чаго!»

Сярод смецця позірк яго натрапіў на губную памаду. Вочы на момант затрымаліся на ёй, пабеглі па стаптанай траве, па галінках дуба: можа, дзе што забыліся, можа, дзе што вісіць? Ён сярэдзіта капцірснуў бутэльку, што ляжала каля ног. Тады раптам падумаў: «А што яны жлукцілі? Мусіць «чарніла» якое-небудзь. І пшывудмалі ж, абармоты даўгавязыя — віно чарнілам называюць...» Падышоў, падняў бутэльку «Каньяк», — прачытаў на зыкетцы. Патрымаў яе, разглядваючы зыкетку, шпурнуў у куст ядлоўцу і падаўся на Сухі Востраў, дзе яшчэ не быў сёння.

Іншы раз, бывала, калі ў яго псаваўся настрой, Бібікаў наракаў на свой гарапашны лёс: цахкаеш, язык высаланіўшы, па лесе, ні людзей, ні свету белага ні

бачыш... Сёння ён чамусьці злей чым калі рымставаў. Дома не стыкаецца, сыны, можна сказаць, без яго павырасталі. Ішоў досвітак — яны яшчэ спалі, вяртаўся дадому — ужо ў пасцелі былі. Цяпер старэйшы Андрэй — за светам, БМ будзе, а малодшага, Мікалая, толькі і бачыць, калі яму трэба абараць лес на выпадак пажару. Заскочыць да яго ў новую пяціценку, пацмокае языком унуку ў калыску і да сына: «Зрабі, Мікалай, на сваёй «Беларусі» кругалю вакол Сухаго Вострава. Той яшчэ не паспее слова яму сказаць, а ён ужо — каля парога».

Згадаўшы пра сыноў, ляснік яшчэ больш узлаваўся на патлатых: мусіць, жывуць трутнямі, сядзяць на карках у бацькоў... І зноў чамусьці ўспомнілася тая парожняя бутэлька — нешта яна карцела яму. Махнуў рукой: «Ат, вярзецца глупства. Глядзі вунь лепш, каб пажар не зашугіў. Такая спякота, сухмень. У бары — як у печы...»

Але ўспамін пра бутэльку, як назойлівая муха, усё круціўся ў галаве. Тады Бібікаў, каб адолець гэтае насланне, знарок стаў прыстасоўваць свае думкі пра яе да чагосьці такога, што выклікала б у ім новае, яшчэ больш гнеўнае абурэнне. Далёкім, няясным усведомленнем ён чуў: яно, абурэнне тое, патрэба было яму, каб загнушыць у сабе стоенае падкрадлівае жаданне выпіць, якое ўсё больш даймала яго. І ён злосна падумаў, што на патлатых, можа, дарэмна грашыў. Каньяк спажывае культурная інтэлігенцыя, якая на шыкоўных легкавых машынах раз'язджае. Культурныя, а так насвіначылі. Ну, каб заспеў!..

ПАХ ЖЫВІЦЫ

Аляксандр КАПУСЦІН

АПАВЯДАННЕ

Сонца апусцілася нізка над вяршалінамі дрэў. З асфальтоўкі, якая пралегла цераз лес, кідка разбегшыся з Гомеля, чуўся далёкі натужлівы гул цяжкіх грузавікоў, што на вялізных прычэпах вазілі домабудуўнічыя канструкцыі. Ён то зусім аціхаў, заглушаны павевамі ветру, то ўзмацняўся. З Прытулле, невялікай прыгожай лясной вёскі, даносілася ледзь чутнае раскацістае вухканне. Відаць, жанчына перыла праікам бялізну на кледцы на беразе Окры. Ляснік прыслухаўся, неспадзявана падумаў: «Зайду-ка я ў Прытулле, да Кліма Атрашчэні... Пагутару з ім... — Ён глуха адчуў, што раптам патэемна паспадываўся на штосьці ад таго Кліма. Але не хацеў самому сабе прызнавацца ў гэтым і разважаў далей: — Ага, зайду. Папярэджу, каб выкінуў з галавы пра дубок на шулу, якога неадочы дамагаўся такімі нахабнымі намёкамі. Праваду з ім, як ляснічы кажа, прафілактычную работу». Крутнуў галавой, сумна ўсміхнуўся. Тады ён не зразумеў яшчэ як след, што хітры ў перад самім сабою, за гэтую думкай стараўся схавець сваё заманлівае жаданне і сепраўдны намер.

Але ён не спынаўся. Доўга стаяў ускрай невялікай, круглай, як сподачак, палянкі. Чуйным абостраным слыхам ён лавіў кожны гук у лясной гасподзе, ды вакол, апроч пошуму дрэў і шчэбету птушак, ніякіх гукаў не было. Раптам яму падалося, што на яго нехта пазірае. Злавіўшы сябе на гэтым адчуванні, ён амаль ужо быў упэўнены, што гэта так. Марудна павярнуўся. «А-а, вось гэта хто буркалы свае вылупіў».

На супрацьлеглым баку палянкі з вецця арэшніку высунулася лясная морда. Звер паглядзеў у адзін бок, у другі, крутнуў рагамі. Бібікаў пачуў, як у душы ў яго пацяплела: бач ты яго, смяльчак які знайшоўся, быццам са сваяком сустрэўся... Леташак, відаць, не навучаны яшчэ. У-у, бамбіза, стаіць, падстаўляе сваю лабату галаву пад карцеч. А калі хто садане між вачэй, як той Цішка Смалян такому вось непаваротна... Бібікаў рэзка, каб напалохаць жывёліну, схопіў з пляча і ўскінуў на прыцэл ружжо. Лось выцягнуў шыю, памыляў адвіслай губой. Ён быццам разумее, што ляснік ніколі не стрэліць у яго, і надаражаўся, пасміхаўся з яго за недарэчны жарт.

Бібікаў пагарнуўся і пакіраваўся да Прытуллі. Ішоў і думаў пра лася: якая ж неразумная, бяспечная жывёліна. Ці, можа, наадварот? Можна, у яго больш чуйная і тонкая душа, чым у тых, што са стрэльбамі крадком па лясках шляюцца?.. Усміхнуўся: «От я аблаяў яго, а ён, можа, мною любавався. Я ім, а ён мною».

Віхлястая сцяжынка, што нешырока рассоўвала маледы галінасты сасоннік, прывела яго да невялікай, добра ўтравяналай выспы, на якой раскашавалася, прыгожа кучаравілася пышна вяршаліна

стромкая сасна. Хваіна гэтая была равесніца тым, што раслі наўкола, а выцягнулася вышэй, чым астатнія. Сонца раней, чым да іншых, пыходзіць у яе шаты і пазней пакідае іх. Першая ўплятае яна ў сваё вецце раннія вячэрнія зоркі.

Бібікаў паглядзеў на дрэва, прыжмурыўся. На зялёных іголках зверху да нізу весела гулялі залацістыя водбліскі. Яму, як заўсёды, калі любавався сасною, падумалася: «Пры-ы-гэжу-уня!» А побач з гэтай думкай неспадзявана прайшла новая: «Добра, што сасна не падыходзіць на шулу». І ён зноў адчуў прыкрою трывожную напружанасць, якая не толькі не міналася з часам, але і яшчэ большала. Уголос працягваў:

— Пашанцавала тебе, «нявеста». Ці ты была б та-ко, каб не маці твая хросная?

Ён і сам з сябе дзівіўся, а от чамусьці не мог інакш: любіў даваць дрэвам мянушкі, любіў размаўляць з імі. Па ўсяму лесе рассяліліся ў яго «артысткі» і «лейтэнанты», «настаўніцы» і «трактарысты». Іншы раз, калі душа бадзёрылася добрым настроем, ён падыходзіў да якога-небудзь свайго знаёмца, вітаўся, як з чалавекам, распытваў яго. Як нававалася ў навальнічную ноч? Ці не бачыў ён — не падкрадвалася на до-світку ліса да зайца, каб паснедаць ім? Ці не прынесла якіх лясных навін сарока-белабока?

Абымшэлю панурую яліну з разлапістым галлём, што векавала ў Чашаўцы, ён называў Варожкай і заўсёды дапытваўся ў яе: «Ну, што ты, старая, наваражыла цікаўнай гэтай блазнаце, якая так настаўбунілася вакол цябе? Мо каму з іх ужо ў кроквы якія ці на

шалёўку час?» Тады падыходзіў да аднаго дрэва, да другога, уважліва, задумна аглядаў і рашуча круціў галавой: не, рана яшчэ.

Да таго дуба, пад якім неадочы блявалі нейкія пачварныя нядбайнікі, ён звяртаўся з асаблівай павагай: «А дзе твае, «генарал», думкі днююць і начуюць? Глядзі мне, ты за ўсё лясное войска ў адказе, ты — галоўнакамандуючы».

Чалавечымі якасцямі Бібікаў надзяляў не толькі дрэвы, а і ўсіх лясных жыхароў: звяроў, птушак, мурашак. «Хроснай маці» называў крынічку, што выбі-валася з-пад выспы.

У ўлетку, і ўзімку булькае яна, як дзікі лясны голуб, сцішана, па-жаночы радасна і таямніча смяецца. Шчодро аддае сваю жыватворную ваду соснам, бярозам, травам, а яны пільна аберагаюць яе ад розных нягод. Вось і жыве крынічка, і звініць сваім няўмоўчым сярэбраным звяночкам, смяецца. Ні марозу не асіліць яе, ні гарачыні.

Бібікаў таксама аберагае крынічку. Зрабіў з ліпавага камля даўбёнку, падставіў яе пад струмень крынічкі. Прыўзняў адзін канец на дзачак, і атрымаўся вадападзёк. Разбіваецца, вясёлкава блішчыць крышталны струмень. П'еш з яго — не нап'ешся.

Нагадаўшы «нявесце», каму яна павінна быць удзячна, што так раскашуецца, Бібікаў падышоў да крынічкі. Зняў шапку, прыглядзіў узмакрутую пасму, што прыліпла да лба — над вокам. Стаў на адно калена, прыпаў да даўбёнкі ротам. Глытаў прагна, похалкам. Танюсенькі цурочак выцякаў з куточка адтапыраных вуснаў, ліўся па шчаце, па шыі, за расхрыстаны каўнер кашулі. Напіўшыся, ляснік набраў поўныя прыгаршчы вады, павольна выліў яе на карак, потым раз, другі пльохнуў на твар.

Асважыўшыся, ён глыбока ўздыхнуў і пакрочыў жвавей. Ступаў па мяккай траве, а з-пад ног у яго, быццам пырска, разліталіся пчолы. Ён нагнуўся, працягнуў руку да кветкі — ад яе раптам адарваўся і абурана загуў шэршань.

— Бач, порсткі які! Усердзіўся. Садзіць на другую. Не адну яшчэ мядоўную знойдзеш, калі не паляну-ешся. Вунь іх колькі рассыпалася!

Бібікаў размаўляў і яму нібыта рабілася лягчэй: не так надакучалі трывожныя супярэчлівыя сумненні: а ці варта яму ісці да Атрашчэні? Нейкі час ён нават пачаў пазбывацца свайго нецяярлівага неспакою. Але — ненадоўга.

Прытулле ўжо было — рукой падаць. Чым бліжэй ён падыходзіў да вёскі, тым больш пакутліва думаў: ат, столькі таго клопату — лес не палысее, калі адзін дубок упадзе. Толькі ж якога аддаць? Таго «пастуха», што на Лысіным гарбу красуецца сярод лапатах асіні, ці «кавалера» з Баравухі?

Здаралася і раней, што Бібікаў што-нішто аддаваў каму-небудзь. То сасонку, то алешыну, то асіну...

Праўда, рабіў ён гэта, калі сказаць пашчырасці, не-ахвотна. Заўсёды чуў — сумленне прырэчыла: не сваё ж, людское... Тады з трохі фальшывай бадзёрсцю, стараючыся пераадолець паганнага чарвячка ў душы, ён даводзіў сабе: што зробіш, калі іншы раз чалавеку край трэба жардзіна ці падпора якая. Дык з-за яе адной у лясніцтва цягніся? Смех... Дазвол, каб ссекчы якую лясіну, ён даваў, нічога за гэта не патрабуючы для сябе. Дарма. Так і казаў: «Не сваё аддаю і нічога мне за гэта не трэба, спажывай на добрую карысць». Але мінаў час, і ён пры выпадку завітаў да таго чалавека, якому дазволіў ссекчы дрэва. Напіцца вады ці прыкурыць — запалкі дома забыўся. Калі на стала з'яўлялася бутэлка, спрабаваў аднекавацца: навішта гэта, маўляў, не з тых ён, што праняны да гарэлкі. Аднак пасля нядоўгіх угавораў здаваўся — калі ўжо так просіць, дык каб не пакрыўдзіць. Выпіваў дзве-тры чаркі, выціраў жменямі губы і, стрымана падзякаваўшы, вылазіў з-за стала.

Паразважаўшы, якое дрэва аддаць Атрашчэню, Бібікаў вырашыў: «кавалера». Хопіць яму задавацца перад тымі фарсухамі-бязрозамі. Жмурыцца на ўсіх ганарліва, нібы герой які, спаважна так задраў галаву... Хопіць, хай дзелам займаецца. Вароты хай трымае, каб Атрашчэневы парасяты і авечкі не разбляліся з двара...

Гэта ляснік так жартам падумаў, а ўсёр'ёз разважыў: усё роўна санітарную высечку трэба там рабіць. Стаўбуніліся, паспяталіся ўсе галлём — росту не будзе. Так ці інакш, а «кавалеру» лясам накіравана — з пня...

З ГЭТЫМІ думкамі Бібікаў і зайшоў у Атрашчэневу хату.

— Дзень добры вам, людзі добрыя, — прывітаўся ён, спесцярожліва зірнуўшы на бацьку і на сына. — Што, музыку, Клім, слухаеш?

Атрашчэня пашкроб пальцам шчаціністы падбарок:

— Ад яго музыкі мне выць хочацца, як таму піліпаўскаму ваўку. — У насцярожанай цішыні было чуваць, як ён засоп носам.

— Чаму?

— А паслухай вось. Запісаўся ў нейкі будаўнічы атрад. Я яму кажу: «Сена вунь трэба карове накасіць, памагчы трэба бацьку». А ён мне сваё: «Паеду, школу будаваць будзем на Палессі». Будаўнік знайшоўся. Ну, паступіў ты ў тую кансерваторыю, дык ужо і ведай адно: вучыся. Ды ў двары што-кольвечы памажы. Не, тазарышаў паслухай, яны даражэй яму за бацьку. Хай стары сваё жылле рве.

— Тата, ну хопіць!

Атрашчэня скрывіўся, як ад зубнога болю:

— Тады хопіць, калі пачнеш шанаваць бацькава слова, неслух. Ну і дзетачкі пайшли цяперашнім часам! Я яму дукую, а ён уззяў сваю бандуру і трымае. Хоць ты ударся аб яго.

— Дык яно можа і... — закінуўся Бібікаў, сам яшчэ не ведаючы, што хацеў сказаць.

Хлопец паклаў на канапу гітару, павольна, як з натугай, устаў. Абедзвюма рукамі прыглядзіў сваё доўгія кучаравыя валасы, з нейкай няўлоўнай годнасцю ўзяў на этажэрцы кніжку. Зірнуў на лясніка і таму паказалася, што ў яго вострым позірку бліснула непрыязнасць.

— Гэта ж чаго толькі не выдумваюць там у горадзе, крутамозгія. Імёны свае нават паперакручвалі. Быў я ў яго зімою ў інтэрнаце. Сяджу, гамоняць хлопцы. Чую — Гера, Гера... А мой адгукваецца. Дык гэта ён з Гарасіма нейкім Герам стаў... Ды ты сядай, Карпавіч, што гэта я галаву табе тлумлю глупствам. — Атрашчэня раптам ажывіўся, хуценька падставіў Бібікаву крэсла з высокай спінкай, абабітай карычневым дэрмацінам, якое стаяла каля этажэркі. — Сядай, мусіць жа добра ногі набіў у лесе.

У гэты час у хату з даёнкаю ў руцэ зайшла Атрашчэнева жонка, невысокая махная жанчына з насатым усмешыстым тварам. Пабачыўшы лясніка, яна як бы знікала на момант, не ведала, што сказаць. Потым замест прывітання гукнула:

— Дык гэта ў нас гошць у хаце? Во і добра, зараз я цябе, Карпавіч, сырадоём пачастую. Толькі во працаджу.

Голас у яе быў мяккі, не па гадах напеўны.

— Сказала ты, Насця, — сырадоём, — незадаволена здаваўся Атрашчэня. — Знайшла чым частаваць.

Бібікаў усміхнуўся і кінуў. Ён заўсёды рабіў так,

калі яму не было чаго сказаць.

— А чым жа? Пасля такой спякоты сама што сырадойчыку напіцца, — гаварыла кабета, накрываючы гладыш цадзілкай. — Можна і халодненькай прастаквашы з пограба прынесці.

Спачатку Бібікаў падумаў, што не пачуў ён, а падалося яму, быццам Гарасім сказаў: «Вунь бацька ведае, чым леснікоў частаваць». Ён яшчэ і тады, калі зразумеў, што не падалося, не хацеў верыць гэтаму. Дужа ж балюча разанула яго крыводлівая хлопцава рэпліка. От табе і кудлаты! Ён ужо пагарджае леснікамі, быццам яны такія хапугі і абіралы, ён ужо, смаркач, крытыку наводзіць... А пад дубам хто напа-скадзіў — леснікі?

— Ты б, разумнік, не забываўся, што яшчэ бацькаў хлеб ясі, — з пагрозай у голасе сказаў да сына Атрашчэня. — І ўсё на табе яшчэ бацькава. — Цішэй дадай: — Што вы, цяперашнія маладыя, разумееце? Харошаму чалавеку трэба заўсёды папрыяць, от як.

Бібікаў зірнуў на Гарасіма, кінуўшы востры, пранізлівы позірк. У ім закіпала злосць. Хацеў даць за-дзіру добрую водпаведзь, ды не знаходзіў патрэбных слоў. Абкураенымі, падобнымі на асмаленыя сучкі пальцамі дастаў з кішэнкі цыгарэту, уззяў яе ў зубы і пачаў ляпаць па кішэнках, шукаць запалкі. Знайшоў, але прыкураць не стаў. «На што ты, жаўтароты, на-мякаеш!» — у думках запытаўся ў хлопца.

Гэтая бязрадасная думка, адышоўшы, адразу вярнулася зноў і тады горка ўстрывожыла яго сядомець. Раптам штосьці распачна здрыганулася ў яго ўнутры. Ён напружыўся ўвесь, застыў, прыслухоўваўся да сябе. «Дык калі я... Калі за чарку...» Далейшае ён яшчэ не мог сабе сказаць, думка не паварочвалася да яго тым бокам, бо была зусім нечаканая і недаўмейная. І тады ён не столькі ўсвядоміў, колькі здагадаўся, чаму не знаходзіліся да забіякі жорсткія сварлівыя словы: бо разлаваўся не на яго, а на са-мога сябе. Толькі ж — за што?

Насця, цэдзячы малако ў гладышы, гаварыла, што каровы цяпер на пашы не нядаюцца — трава павы-гарала, што сена, мусіць, сёлета не будзе, а Бібікаў слухаў і не слухаў, ківаў галавой і глядзеў, як варушыліся яе, такія, як у сына, пухнатыя губы.

Неспадзявана Бібікаву закарцела, каб хлопец яшчэ што-небудзь сказаў яму. Але ён зразумеў, што яго змрочны выгляд ніяк не падахвочваў да размовы, і сагнаў з твару пахмурасць, нават расцягнуў рот у крывой няпэўнай усмешцы.

Гарасім не выказаў ніякага намеру гаварыць. Наад-варот, нікай насунуў бровы, як бы ўнутрана сцяўся, каб прыглушыць у сабе нейкую нядобрую сілу, якая распірае яго.

Нарэшце Бібікаву здалася, што ўжо мінула шмет часу, як завітаў ён у гэтую хату, што ён дужа доўга маўчыць, усё не можа да канца асіліць у сабе нейкае спазнелае пачуццё някаватасці. «Калі я такі, дык са-праўды магу і пусціць зарад у ляся, і растаптаць та-го бухматага чмяля на кветцы...»

Пры гэтай думцы Бібікаў адчуў страх, бадай-што спалохаўся. Усё ў ім паўстала супраць яе недарэч-нага сэнсу. Ён рыўком выпрастаўся, сеў раўней і тут жа адразу ўстаў. Насунуў кепку на лабату з залысі-намі галаву. З кепкі, кранутая каструбаватым паль-цам, упала і завісла ў яго на скроні сасновая хваінка. Ён не зняў яе, адно сцелануў лапаткамі, нібы між імі востра ўпіўся Гарасімаў асуджальны позірк.

— Чаго ты, Карпавіч, усхапіўся? Садзіся, адпачні. — Атрашчэня варухнуў натапыранымі бровамі, пазіраў пільна, вачамі пытаючыся ў яго нейкай згоды. — Зараз мы нешта прыдумаем, хвілінку пагодзь, Карпавіч.

Жанчына таксама пачала ўгаворваць яго, каб пабыў — якая ўжо радасць у тым, каб усё некуды спяша-ца, усё бягом, усё похапкам... Толькі той патлаты гра-мацей маўчаў, засяроджана чытаў кніжку, падцяўшы верхнюю губу, над якой цямнела паска рэдкіх, мусіць, нядаўна толькі кранутых брытваю чорных вусікаў. Бібікаў хацеў пайсці, а сам тым часам мару-дзіў, быццам у іхняй гаворцы яшчэ не хапала нейкай драбніцы, быццам ён вырашаў яшчэ, як быць далей. Штосьці нязгодна пратэставала, амаль крычала ў ім. Ён насцярожана чакаў ад Гарасіма чагосьці такога, што скасавала б крыводлівы, абразлівы сэнс яго ску-пых тых, але едкіх слоў. Не дачакаўся, сказаў:

— Ды не, пайду. Пасядзеў — ногі зноў падужэлі. Дамой пайду.

Ён выцягнуў шыю, углядаючыся ў хлопца. Са скрыў-ленага, зарослага шчацінай рота ўзяў цыгарэту, па-клаў яе назад у пачак і пасунуўся за дзверы. Выйшаў-шы з сянец, асцярожна, усё роўна як веў каго за руку, спуściўся з высокага ганку і пасігаў, не азіра-ючыся, уцягнуўшы галаву ў плечы.

У ЛЕСЕ ўзбуджана, таямніча загаманілі дрэвы — дажджавая хмара, што наплыла з усходу, пры-несла з сабою свежы вецер, а тугі вятрыска той — пах жыўцы з бору. Бібікаў парывіста ўздыхнуў. Ён пачуў ў сабе, што яму дужа нясцерпна закарцела нешта сказаць хлопцу. Нешта незвычайнае, нязвык-лае, бо ў грудзях у яго сціснулася, аж заняло на міг дыханне. Ён увесь быў ва ўладзе незразумелага шчымлывага чакання. І невыразна адчуваў, як штосьці ў ім перайначвалася, набываючы нейкае новае для яго значэнне.

Але, пераадолюючы ў сабе моцнае нецярпенне і зацяўшыся ў сваёй крыводзе, ён не вярнуўся, не спы-ніўся. Ён упарта супраціўляўся свайму жаданню. У яго збытанжанага свядомасці засела і не знікала не-адчэпная думка: «Дык што я хацеў яму сказаць?..» Ведаў — што, і ўсё пытаўся ў сябе. Ён ішоў, невяду-шчым поглядам пазіраў на лес: вочы свае ён пакінуў на хлопцу. Калі ўжо ладнага адышоў ад хаты, азір-нуўся. Уголос сказаў словы, у якіх непаразумела пе-рамяшаліся ўсе думкі і пачуцці.

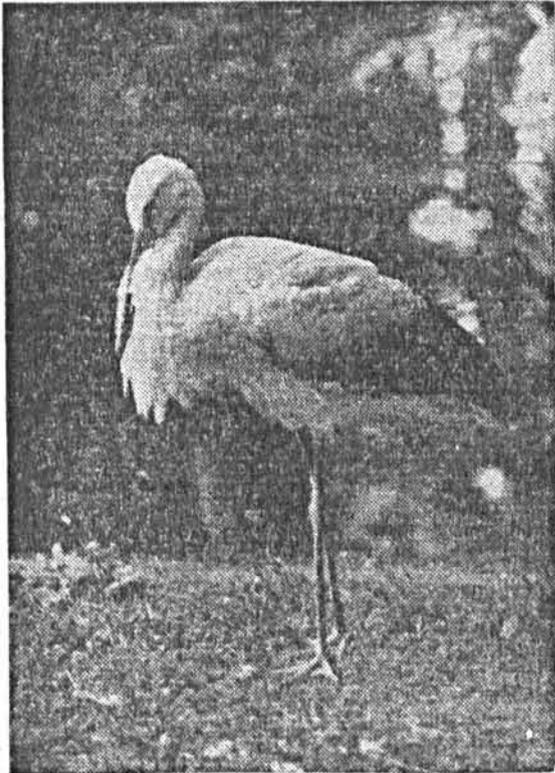
— Ах ты, патлаты! Ах ты, Тера!.. Так страсянуў душу!

«Буду трубочом!..»

«Нічога, даганю!..»

«Аднаму ўсё ж сумна...»

Фота А. ГЛІНСКАГА.

У колеры лета заўсёды весела ўпісваюцца колеры тэатральных афіш, якія абалшчаюць прыезд гастралёраў. Тэатры — на колах. З берагоў Азоўскага мора да нас прыехалі пасланцы Украіны; у сваю чаргу коласаўцы выправіліся ў старанітны Львоў. Рускі тэатр БССР імя М. Горкага быў цёпла сустрэты ў Маскве, а магілёўскі калектыў драмы паслякова выступіў у Калуге...

Вясёлы колер афіш странаціц і на сельскіх клубках. Па традыцыі да працаўнікоў вёскі сёлета ўсе творчыя калектывы рэспублікі. Напярэдадні гастролі ў Львове Віцебшчыну скаралі брыгады артыстаў Дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Януба Коласа, Прынямонне — Гродзенскага абласнога, Брэстчыну — тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі; купалаўцы наведвалі Нарачанскі край і Піншчыну.

Сустрэчы майстроў сцэны і маладых артыстаў з майстрамі ўрадую ад-

бываюцца ва ўрачыстыя дні ўсенароднага абмеркавання праекта Канстытуцыі ССР, якая прадугледжвае клопат дзяржавы аб ахове і памнажэнні духоўных каштоўнасцей грамадства, аб шырокім іх выкарыстанні для ўздыму культурнага ўзроўню савецкага чалавека. Таму з такім творчым запалам іграюць дзеячы сцэны лепшыя спектаклі свайго асноўнага рэпертуару і спецыяльна падрыхтаваныя для выязных паназаў. Таму так сардэчна прымаюць іх механізатары і аграномы, паліяводы і работнікі ферм, вітаючы тую непасрэдную атмосферу нараджэння зусім арыгінальнага гучання спектакля, што спадарожнічае гастралёрам, якія штодзённа сустракаюцца з новымі ўмовамі і новай аўдыторыяй.

Сёння на нашых старонках пра некаторыя з'явы гастрольнага лета-77 раскажваюць артысты-купалаўцы, журналісты і сталы крытык штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

МАРШРУТЫ РАДАСЦІ

У кожнай хаце ёсць радыё, тэлевізар. Ды нішто не можа замяніць жывы, непасрэдны кантакт сцэны і залы, адчування, што чуд нараджаецца на тваіх вачах! Выключны інтарэс суправаджаў выступленні артыстаў: кожны раз глядзельная зала не ўмяшчала ўсіх жадаючых. Мабыць, не ў меншай ступені, чым глядачам, патрэбны такія сустрэчы і артыстам. Як творчасці асобнага майстра дае сілу сувязь з духоўным жыццём народа, так жывіць яна і творчасці тэатра. У ёй — тайна яго жывучасці і вечнага аднаўлення.

Тут, у сельскіх клубках і дамах культуры, самі абставіны, атмосфера спектакля, максімальна набліжаны да рэальнасці, прымушае адчуць розніцу паміж тым у мастацтва, што паднялося з глыбінь народнага жыцця, і надуманым, штучным, схематычным. Адчуць розніцу паміж сапраўднай тэатральнасцю

як абалонкай паэтычнага, узнёслага і прыкрай тэатральшчынай. Адчуць і адзяліць, як адзяляюць зерне ад мяккіны. Гэта — важна!

Выязныя спектаклі выяўляюць многія прафесіянальныя якасці акцёра: здольнасць наладзіць кантакт з глядачом, праз рэакцыю зразумець ягонае ўспрыманне, псіхалогію, і, аднаўдзі, крыху змясціць у сваім выкананні акцэнт, каб ісціна больш выразна даходзіла да аўдыторыі.

Адмовіўшыся ад выступленняў у буйных гарадах, купалаўцы свядома адмовіліся і ад наладжанага побыту, «камфартабельных» сцэнічных пляцовак — не заўсёды ўмяшчаліся дэкарацыі, не заўсёды было прасторна артыстам. Але я заўважыла: чым цяжэй было артыстам працаваць, чым больш абставіны патрабавалі творчай мужнасці і засяроджанай волі, тым з большым захваленнем яны ігралі, захалляючы сваім уздымам і глядачоў.

У Ашмянскім, Смаргонскім, Астравецкім раёнах мастацтва купалаўцаў прадстаўлялі народныя артысты БССР Г. Аўсянікаў, заслужаныя артысты БССР А. Рышковіч, В. Белыхвосцік, У. Кудрэвіч, моладзь тэатра — А. Ельшэвіч, С. Непелава, Т. Пузіноўская, В. Алісенка. Песа выбрана вельмі ўдала — «Таблетку над язык». І ў артыстаў, і ў глядачоў да А. Макаёнка асаблівае сімпатыя. Без перабольшвання можна сказаць, што на п'есах гэтага драматурга — «Выбачыце, калі ласка!», «Каб людзі не журыліся», «Лявоніха на арбіце», «Трыбунал», «Зацюканы апостал» — вырасла не адно пакаленне артыстаў Акадэмічнага тэатра імя Я. Куналы. «Таблетку над язык» — каларытная, сакавітая камедыя-рэпартаж — сельскаму глядачу надзвычай блізка — з тэмай, героямі, аўтарскай пазіцыяй. І глядач

вёсак Міхалішкі і Кімельшкі, калгасаў «Маяк», імя Пушкіна, імя Багушэвіча не толькі смяецца. Разам са старшынёй калгаса Караваем (В. Белыхвосцік) і дзедам Цыбулькам (якога так «апетытна» іграе Г. Аўсянікаў) ён усур'ез задумваецца аб праблемах сённяшняй вёскі. З жыцця гэтыя праблемы перайшлі на сцэну, у тэатральныя вобразы і драматычны канфлікт, са сцэны яны вяртаюцца ў жыццё, каб штосьці было больш ясным, атрымала эмацыянальнае асэнсаванне.

Са спектаклем «Паміць сэрца» па п'есе А. Карнейчука выступае перад працаўнікамі Нясвіжскага раёна другая група купалаўцаў — народныя артысты БССР С. Станюта і С. Бірыла, заслужаныя артысты БССР Т. Аляксеева, Г. Гарбук, Б. Уладзімірскі, артысты Ф. Варанецкі, І. Данкоўская, С. Краўчанка, А. Мазлоўскі, Я. Кавалёва. Трэцяя група — народныя артысты БССР Р. Кашэльнікава і Г. Макарава, заслужаныя артысты рэспублікі П. Кармунін, М. Захаравіч, Т. Нікалаева, артысты А. Памазан, А. Луцэвіч, М. Громава, А. Доўгая, А. Мароз, Н. Пискарова, А. Уладзімірскі накіраваліся ў Мядзельскі і Вілейскі раёны.

...Да клубкаў глядачоў падвозілі не тралейбусы і таксі, — грузавікі. У зале — бабулькі ў хустках, дзядзькі, жанчыны з дзецьмі на руках, фарсіста апранутыя вясковыя прыгажуні. Трактарысты, камбайнеры, свінаркі, цялятніцы, даяркі.

У вёсцы Занарач купалаўцы іграюць «Паўлінку».

Нездарма выбралі для п'ескі менавіта яе — жвавую, гарзліваю, ззяючую гумарам і вяселлю. Яна, узор самабытнай нацыянальнай камедыі, нібы «візітная картка» тэатра. Змяняецца яго рэпертуар, знікаюць з афіш адны назвы, з'яўляюцца іншыя, а «Паўлінка» застаецца, і ўжо многа гадоў

запар ёю адкрываюць купалаўцы кожны сезон.

Зала шыра і непасрэдна рэагуе на вострую народную прымаўку, трапны выраз, міміку і жэст, — на ўсё, што адбываецца на сцэне. Спачувае Паўлінка (А. Доўгая) і Якіму (А. Мароз), смяецца са шляхецкіх выбрыкаў пана Быкоўскага (А. Памазан), з сяброў-сапернікаў Крыніцкага (П. Кармунін) і Пустарэвіча (А. Луцэвіч). Вось што сказаў пасля спектакля Мікалай Адамавіч Млечка, краец камбіната бытавога абслугоўвання, жыхар вёскі Занарач:

— Спектакль мне вельмі спадабаўся. Дужа ўдалыя выкананні. Глядзіш на артыстку, якая выконвае ролю Паўлінкі, і верыш, што гэта Паўлінка — наша вясковая дзяўчына. Глядзіш на маш яе, на бачку альбо на пана Быкоўскага — і таксама верыш... А спяваюць і прытанцоўваюць у спектаклі — ну, быццам у нас на вяселлі ці на вечарыцы... Старое жыццё, іншыя норавы, а васьм нешта роднае захавалася. Ведаюць артысты свой народ.

Яго падтрымлівае Канстанцін Андрэвіч Асаевіч, дырэктар Занарачанскай сельскай школы:

— Я глядзю «Паўлінку» неаднойчы. Вельмі рады, што спектакль пабачылі мае аднавясковцы. Наогул, цудоўна, што да нас у вёску прыехалі артысты з Мінска...

...Нязвыкла ціхая пасля гоману галасоў пустая зала. Заслопа рассунута, па частках звікае са сцэны тое, што зусім нядаўна было хатай Крыніцкіх, знікае, агалючы машынерную сцэну. Мы гутарым з «Паўлінкай». У афішах тэатра супраць імя галоўнай гераіні значыцца адзінае прозвішча — актрысы Алы Доўгай. Яна гаворыць:

— Роля? Не! Паўлінка для мяне быццам блізкі, родны чалавек. Многае звязана з ёю ў маім акцёрскім жыцці. У тэатры паступала не пасля інстытута, не па размеркаванню, а па конкурсу «на артыстку з вакальнымі дадзенымі», па выканаўцу Паўлінкі. Рыхтавала ролю —

хвалявалася, было страшна: як прымуць мяне старэйшыя, вопытныя артысты? Калі Р. Кашэльнікава (славуата Паўлінка ў купалаўцаў, у сённяшнім спектаклі мая маш) сказала: «Я прымаю тваю Паўлінку», — гэта мяне трохі супакоіла.

Ужо дзесяць гадоў, як я выконваю ролю Паўлінкі. Яна вельмі мяне багачам, разнастайнаю праяў свайго характару. Нельга яе, жывога чалавека, «уціснуць» у рамкі ампула: «лірычная» або, скажам, «драматычная». Яна і пашчотная, і ласкавая, і вострая на язык, і рашучая, і свавольная... Адным словам, самабытная асоба! Мне даводзілася шмат выступаць у сельскіх дамах культуры і клубках. Тут глядач бачыць на сцэне не столькі акцёраў, якія «іграюць», колькі герояў, якім патрэбна падтрымка, дапамога. Ён успрымае ўсё трохі інакш, чым глядач тэатрам «перанасічаны». Можна — прасцей, больш жыва, натуральна. Смяшна яму — дык ужо рагоча да ўладушкада героя — заплача... І ты прыслухоўваешся да гэтай дзівоснай аўдыторыі, бо яе рэакцыя вучыць цябе іграць без фальшу...

Я слухаю глядачоў і актрысу, аздагадваючыся, што наогул цяжка знайсці словы, якія перададлі б сутнасць той радасці, свята якой адбываецца на маршрутах сёлетніх гастроліў купалаўскага тэатра. Кожная сустрэча — непаўторная. Іншы антураж, акустыка, настрой, рэакцыя залы, выбухі смеху і цішыня напружанага маўчання, — усё кожны вечар параджаецца нібы ўпершыню. Жывое мастацтва, рух эмоцый і роздуму, унікальны ўражанні...

Адыграны спектаклі ў Баярскім, Дзягільскім, Буйкаўскім, Яневіцкім, Вераб'ўскім, Слабодскім клубках і дамах культуры. Стратыя афішы раскляе-ны там і сям па райцэнтру, па ведамляюць пра апошні спектакль. Мядзельшчына развітваецца з купалаўцамі. Развітваецца, каб сустрэцца зноў яшчэ не адзін раз.

Тацяна МУШЫНСКАЯ, спец. карэспандэнт «ЛІМА».

«Паўлінка» на калгаснай сцэне (артысты А. Доўгая і А. Мароз).

ВАЛЯНЦІН БЕЛАХВОСЦІК,

заслужаны артыст БССР, сакратар партыйнай арганізацыі тэатра:

«Душою робішся багацейшы...»

На маю думку, калектыў купалаўцаў зрабіў правільны, адмовіўшыся ў гэтым годзе ад так званых «вялікіх» гастроліў, каб у юбілейны год Кастрычніка выйсці са сваім мастацтвам непасрэдна на пярэдні край працы — у глыбінныя калгасы рэспублікі. Хай сабе такія гастролі не надта выгадныя з матэрыяльнага боку; усё кампенсуецца тымі духоўнымі здабыткамі, цана якіх не можа быць вызначана ніякімі эканамічнымі адзінкамі. Вядома, іграць у сельскіх клубках складана і цяжка, спектаклі губляюць пэўныя пастаноўчыя эфекты; гэта кампенсуецца сапраўднай творчай атмасферай узаемадзейства акцёра і глядача. Кожнае слова тваё, кожны твой жэст, як кажучы, «ловяць наляту», прымаюць і тут жа вяртаюць табе подыхам дабраты, шчырасці, добразычлівасці. Акцёрам

бывае цяжка іграць на невялікім «пятачку» пры перапоўненай зале. Спякота. І гэта таксама кампенсуецца вялікім эмацыянальным зарадам ад сустрэчы з такім непасрэдным і ўдзячным глядачом, глыбей і непасрэдна адчуваеш значнасць і патрэбу нашага мастацтва людзям працы.

Шматлікія сустрэчы, гутаркі да пачатку і пасля спектакляў, знаёмства з жыццём і працай калгаснікаў, безумоўна, пашырае і творчы далагляд. Гэта дапаможа ў далейшай нашай рабоце над вобразамі сучаснікаў. І гэта таксама радзе, бо і тут праяўляецца жыватворная сувязь мастацтва з народам, пра якую яшчэ раз нагадаў нам Генеральны сакратар ЦК КПСС таварыш Л. І. Брэжнэў у Справаздачным дакладзе XXV з'езду нашай партыі.

Генадзь АУСЯНІКАЎ,

народны артыст БССР:

«Патрэбнае падарожжа»

У рабочым пакоі Андрэя Ягоравіча Макаёнка вісіць вялізная фатаграфія: перапоўненая глядзельная зала сельскага клуба. Фатаграфу ўдалося злавіць момант самай кульмінацыі смеху. Гэтая фатаграфія нагадвае нечым славуату карціну І. Рэпіна «Запарожцы пішучы пісьмо турэцкаму султану». Ад яе нельга адарвацца, на яе нельга глядзець без добрай усмешкі.

Мы, акцёры, у час сельскіх гастроліў любім у перапынку паміж выходамі на сцэну назіраць за рэакцыяй глядачоў у зале. Гэта захалляючая карціна! Якая непасрэднасць, які іскрысты смех, якой радасцю ззяюць вочы! І нека па-новаму адкрываеш для сябе старыя ісціны: які гэта чуд і якая сіла — тэатр. Як важна нам, работнікам тэатральнага мастацтва, памятаць аб гэтым кожны раз, выходзя-

чы на сцэну. Так, у нас незвычайная адказнасць перад гэтымі простымі працавітымі людзьмі!

Я задаволены сёлетнімі гастролімі, нягледзячы на тое, што часам даводзілася стамляцца, бо я іграю вялікую і складаную ролю. Задаволены па той прычыне, што сустрэчы з сельскім глядачом узрушаюць мяне як чалавека і як акцёра. А колькі каштоўнейшых назіранняў! Людзі ў нечым застаюцца тымі ж, як і пяць гадоў назад, ды штосьці новае ў іх паводзінах з'яўляецца васьм сёння, сёлета... Глядзі, мастак, вучыся!

Пасля кожнага спектакля я адчуваю і стомленасць, і нейкую незвычайную радасць. Макаёнкаўскага і майго дзеда Цыбульку, як мне здаецца, любяць і шануюць на вёсцы. Дзякуй ёй за гэта!

Марыя ЗАХАРЭВІЧ,
заслужаная артыстка БССР:

«Добры дзень, Мядзельшчына!»

Прыезд на Мядзельшчыну для мяне заўсёды — асабліва радасць. Тут я нарадзілася, скончыла школу. Тут упершыню ў мяне з'явілася патаемная мара — стаць артысткай. І мне заўсёды хочацца, каб тая хваля шчыльнай цеплыні, што запалання ўсю маю істоту, нейкім чынам перакінулася і на маіх сяброў-акцёраў.

Гутарка пра «Паўлінку» пасля спектакля ў калгасе «Шлях да камунізму» Мядзельскага раёна.

Хочацца, каб ім спадабаліся берагі Мястры, Баторына, белы касцёл над возерам у Старым Мядзелі, пагоркі і рэчкі, дарога, што вядзе па беразе прыгажуні Нарачы. Хочацца, каб яны палюбілі людзей гэтага краю, добрых, працавітых, шчуплых. Мне заўсёды ўсмі хочацца гэтага, калі я прыязджаю сюды са сваімі сябрамі.

Я — не з тых,
што вяртаюцца толькі
да мясцін
з трыумфальнымі аркамі.
Мне за ўсё дарэчэй
Небавод нарачанскі,
Абапёрты на плечы
Вынослівых сосен,
На жардзіны
Мясцінна расчыненых вясніц...

Гэта — Максім Танк. Вельмі хораша сказаў. Нарачанскае пэра, нарачанскія сосны і людзі гэтага краю, якія гэцінна расчыняюць вясніцы: заходзьце, сябры! Будзьце, як дома! Сялетнія гастролі, як мне здаецца, зрабілі Нарачанскі край бліжэйшым сэрцу купалаўцаў. Нас тут сустракаў вельмі ўважлівы і ўдзячны глядач.

Арнольд ПАМАЗАН,
артыст:

«Сяброўскія размовы пра жыццё і пра мастацтва»

Лета — гарачая пара ў калгасах. Днём у вёсках бязлюдна. Жывёлаводы, паляводы, механізатары — усе на сваіх пастах. Пачынаем спектакль позна, недзе каля дзесяці гадзін вечара. Але клуб не можа змясціць усіх жадаючых. Пасля ж спектакля, не зважаючы на позні час і на тое, што заўтра на досвітку трэба зноў пачынаць працоўны дзень, людзі не разыходзяцца: дзеляцца ўражаннямі, абмяркоўваюць ігру акцёраў. Завязваюцца ўважылыя гутаркі. Самі пра сябе гаворыць не любяць: «Ат, працуем, што тут цікавага...» Распытваюць пра тэатр, пра гарадскія навіны, пазнаюць акцёраў, якія толькі што былі ў грывах тых або іншых купалаўскіх персанажаў.

З захапленнем глядзяць на Алу Доўгую — «жывую» Паўлінку. Настрой ва ўсім, як у акцёраў, так і глядачоў, прыўзняты, святочны. Нейкае адчуванне важнасці і непаўторнасці таго, што адбылося.

І так кожны дзень.
Два тыдні.

Нам, маладым акцёрам, хочацца даведацца пра справы маладых, але зноў чуем у адказ: «Ат, што тут цікавага, працуем, стараемся...» А старэйшыя казалі, што па нарыхтоўцы сенажу і сена камсамольцы калгаса імя 17 Верасня значна перакрываюць пачыненныя нормы, што камсамольска-маладзёжныя экіпаж Юльяна Вяля і Пятра Хацяновіча нарыхтаваў 880 тон сенажу, што добра працуюць на касьбе шматгадовых траў механізатары Антон Яновіч і Франц Мацюшонак (яны скасілі па 68 гектараў), добра зарэкамендавалі сябе маладыя шафёры Сяргей Пічугін і Уладзімір Тарганскі. Вось вам і «ат, што тут цікавага!»

Мы развітваемся з калгаснікамі, хоць ехаць не хочацца. Думаем, што праз некаторы час сустрэнемся з імі зноў. З такімі людзьмі хочацца сустракацца!

ЖЫТОМІРСКІ абласны музычна-драматычны тэатр, штодзённа паказваючы па два-тры спектаклі ў сталіцы рэспублікі і раённых цэнтрах Міншчыны, меў магчымасць добра прадэманстраваць беларускім глядачам свой разнастайны рэпертуар, а таксама наведваць выдатныя нашы мясціны — музеі, новабудовы.

— Мы не ўпершыню ў вашай рэспубліцы, — гаворыць галоўны рэжысёр тэатра заслужаны артыст Украінскай ССР Віталь Талак. — І кожны раз паездка ў Беларусь для нас — як свята. Тут добразычлівыя, з высокай тэатральнай культурай глядачы. Моўны бар'ер пераадоўваецца хутка і без асаблівых цяжкасцей. Добразычліваць нам хацелася б адзначыць асобна як рысу, уласціваю не толькі тэатральнай публіцы. Гэта ўвогуле рыса жыхароў вашай рэспублікі — людзей, якія вынеслі столькі гора і пакут і праявілі нечуваную мужнасць у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Нас, творчых работнікаў, асабліва ўразаіла Хатынь. Гэта ўражанне на ўсё жыццё... Наша жытомірское і ваша гомельскае Палессе было адным партызанскім краем. Вёска Глухаўцы Лельчыцкага раёна і суседняя вёска Копішча на Жытоміршчыне былі разам спалены і зруйнаваны зямлёй фашысцкімі акупантамі. Зараз яны, наведкі злучаныя ваенным лесам, сябруюць і дапамагаюць адна адной ва ўсім, а іх аб'яднаны хор славіцца і ў Кіеве, і ў Мінску.

Тэма вайны займае значнае месца ў савецкім мастацтве. Наш тэатр распрацоўвае гэту тэму з асаблівай адказнасцю. Ён быў створаны 9 верасня 1944 года, адразу ж пасля вызвалення Жытоміра войскамі 1 Украінскага фронту пад камандаваннем генерала Ватуціна. Трупа — дакладней, нават не трупа, а франтавая брыгада — іграла для байцоў у прыфрантавай паласе. Мы засталіся вернымі традыцыям тых гадоў, і сёння ў нашым рэпертуары дзевяць спектакляў, якія ўслаўляюць бесстрашную мужнасць савецкага народа ў гады вайны.

КРАЙ СУСЕДСКІ, КРАЙ ГАСЦІННЫ

Сярод іх — «Генерал Ватуцін» Л. Дзмітаркі, «А светанні тут ціхія» Б. Васільева, «Салдацкая удава» М. Анкілава, «Суд маці» І. Рачады...

Мы ведаем і любім беларускае тэатральнае мастацтва. Бачылі работы магілёўскага і гомельскага тэатраў, што прыязджалі на гастролі ў Жытомір. Знаёмліся з работамі Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Заўсёды з сяброўскай зацікаўленасцю чытаем рэцэнзіі на спектаклі тэатраў суседняй і такой блізкай рэспублікі. Для мяне асабіста тэатр імя Янкі Купалы — узор высокага мастацтва. Ведаю яго з 50-х гадоў, калі студэнтам глядзеў гастрольныя спектаклі купалаўцаў у Кіеве. Як жывога, бачу Глеба Паўлавіча Глебава ў ролі Тулягі, памятаю тонкую, пераканаўчую, тэмпераментную ігру Б. Платонава, Л. Ржэцкай, Л. Рахленкі, І. Ждановіч, С. Станюты...

Пачэснае месца ў рэпертуары нашага тэатра заўсёды займаюць п'есы беларускіх драматургаў. З поспехам ішла ў нас купалаўская «Паўлінка», «Хто смяецца апошнім» К. Крапівы. Шосты год не сыходзіць са сцэны «Трыбунал» А. Мекаёнка. Цяпер мы выкарысталі шчаслівы выпадак, каб асабіста пазнаёміцца з мінскімі драматургамі — І. Шамякіным, А. Петрашкевічам, А. Дзялендзікам, Г. Марчуком, праўтацы іх яшчэ не апублікаваныя творы. Неўзабаве наш рэпертуар папоўніцца спектаклямі па п'есах беларускіх аўтараў. Іх мы з задавальненнем пакажам вам падчас наступных гастрольяў, якія, мы хочам спадзявацца, неўзабаве зноў адбудуцца.

...Прыемна, што госці пакідаюць Беларусь з такімі ўражаннямі.

С. КЛІМКОВІЧ.

Суд над Ягорам Малахавым

П'ЕСА М. МАТУКОўСКАГА «АПОШНЯЯ ІНСТАНЦЫЯ»
У ДАНЕЦКІМ РУСКІМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ

Госці паказваюць твор М. Матукоўскага са сваімі напраўкамі: перакампанаваны асобныя сцэны з мэтай канцэнтравання асноўную ўвагу глядачоў на вобразе Ягора Малахава. І рэжысёрскае прачытанне п'есы Г. Леснікавым паўнацэнна «падтрымана» выканаўцам гэтай ролі — тым жа Г. Леснікавым.

Спектакль, як і п'еса, пачынаецца з самага драматычнага моманту: у Малахавых здарылася няшчасце — Дзімка, адзіны сын у сям'і, які заканчвае інстытут і вось-вось павінен выйсці адтуль юрыстам, забівае аднакурсніка. Вестка ашаламляльная!

Даследуючы гэты выпадак, рэжысёр адводзіць, як яму здаецца, пачатковыя лініі п'есы на самы далёкі план, ацэньвае трагічнае здарэнне амаль выключна праз прызму паводзін і ўчынкаў бацькі Дзімкі, Ягора Малахава. І лічыць яго не толькі галоўным, а і, бадай, адзіным віноўнікам.

Г. Леснікаў, паказваючы Ягора Малахава ў розных жыццёвых абставінах, стварае шматгранны характар. У гэтага чалавека многа станоўчых, проста такіх прывабных рыс.

Вось, скажам, падзеі «Апошняй інстанцыі» перанесліся ў мінулае, да здарэння з Дзімкам. Цяпер Малахаў са сваёй жонкай Верай Іванаўнай. З ёй ён мяккі, сардэчны. Кахае з юнацкай непасрэднасцю і пяшчотай.

У сваіх справах — дзелавы, засяроджаны. І вельмі ўдумлівы. Так, ён заўсёды думае, гэты Ягор Малахаў. Высокаінтэлектуальны пачатак вобразаў выяўлена выяўляецца і раскрываецца ў спектаклі паслядоўна, ад сцэны да сцэны. Мысліць герой у сваёй сферы дзейнасці маштабна, цалкам аддасца справе. Залатая зорка, якая ўпрыгожвае грудзі гэтага пасівелага ад гадоў, але вонкава надцягнутага, статнага чалавека — не проста тэатральная дэталі для кантрастнасці. Выканаўца ролі пераканаўча даводзіць, што яна атрымана за надзвычай вялікую, самаахвярную працу.

І разам з тым акцёр гэтак жа паслядоўна раскрывае ін-

шыя, супрацьлеглыя рысы Ягора Малахава. Усяго сябе адляючы адказнай і вельмі патрэбнай дзяржаўнай справе, ён не знаходзіць часу на выхаванне ўласнага сына. Гэты пралік, на фундаменце якога «замешаны» вобраз у драматычным творы, можна было б яшчэ неяк апраўдаць і ў пэўнай ступені рааблітаваць Ягора Малахава. Выканаўца ў данецкім тэатры не дае «паслаблення» ў апэніх свайго персанажа. Яго Малахаў іры ўсім тым добрым, пра што

манты, калі герою трэба нагадаць пра перажытае. А падчас успамінаў Жанчына асуджае — не ўважае, асінсоўвае, а менавіта толькі асуджае Ягора Малахава за яго адносіны да сына. Таму ў спектаклі данецкага калектыву Жанчына ў белым не столькі сумленне чалавека, колькі суд над гэтым сумленнем.

Кааі іспіна, пра якую гаворыць Жанчына, даказваецца адразу, яна, зрабіўшы сваё заключэнне, тут жа знікае, хва-

У ролях Ягора і Дзімкі Малахавых заслужаны артыст РСФСР Г. Леснікаў і М. Ліпніцкі.

Фота У. КРУКА.

гаварылася, адначасна яшчэ і сухі, больш таго — душэўна чэрствы чалавек. І ў яго на выхаванне сына хапае часу, фізічных сіл. На гэта ў Ягора Малахава, здаецца, проста няма ахвоты, жадання.

Выявіць сухасць і чэрствасць асабліва памэгае Жанчына ў белым — сумленне Малахава, гэтая апошняя, вышэйшая інстанцыя ў судзе, які вершыцца над персанажам.

Жанчына ў белым заўсёды выходзіць з задняй кулісы і становіцца не побач з Ягорам Малахавым, а, як правіла, вядаль ад яго, ззаду. Яна — нібы шлейф яго памяці, яго мінулага. І з'яўляецца акурат у тым мо-

сца за той самай задняй кулісай. Калі ж у паўвяджэнне факта патрэбна рэтраспектыўна ўзгадваць нейкую сцэну, герайна адступае на самы задні план дэнтра падмосткаў і маўкліва за ёй назірае, каб пасля завяршэння эпизоду на магчымасці зноў жа вынесці адпаведны прысуд.

Жанчына ў белым у спектаклі гранічна абстрагаваная. Мы не бачым пэўных канкрэтных індывідуальных рыс чалавека. Самі рухі вельмі абмежаваныя, ствараецца ўражанне, што нават некалькі механічных; рукі ўвесь час схаваны над белай палярнай, і Жанчына не робіць (Заначэнне на стар. 14).

Газета «Літаратура і мастацтва» неаднаразова ўзнімала праблемы сінтэзу мастацтваў. За апошні час на старонках штотыднёвіка надрукавана шэраг артыкулаў, прысвечаных ролі сінтэзу архітэктуры і выяўленчага мастацтва ў фарміраванні аблічча нашых гарадоў і сёл.

Пытаннем сінтэзу мастацтваў былі прысвечаны выступленні ў газеце мастацтвазнаўцаў Б. Крэпка і Ф. Валадзько. З артыкулам «Сінтэз мастацтваў — стыль эпохі» на старонках газеты выступіў народны мастак БССР М. Савіцкі. Гэтай жа праблеме было прысвечана пасяджэнне «Круглага стала», у якім прынялі ўдзел народны мастак СССР З. Азгур, народны мастак БССР А. Анікейчык, лаўрэат Ленінскай прэміі архітэктар Ю. Градаў і іншыя.

Днямі адбыўся аб'яднаны пленум праўленняў Саюза мастакоў БССР і Саюза архітэктараў Беларусі, які быў прысвечаны пытанню сінтэзу мастацтваў і фарміраванню цэласнага ідэйна-мастацкага асяроддзя. Нагаткі з пленума мы і прапануем нашым чытачам.

З УСТУПНЫМ словам на пленуме выступіў народны мастак Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР А. Бембель. Ён каротка расказаў пра дасягненні, якіх дамаглося наша мастацтва, развіваючы ідэй ленінскага плана манументальнай прапаганды, звярнуў увагу прысутных на тое, што яшчэ трэба вырашыць беларускім мастакам і архітэктарам у ажыццяўленні сінтэзу іх мастацтваў.

З дакладамі на пленуме выступілі: старшыня праўлення Саюза мастакоў Беларусі В. Грамыка і старшыня праўлення Саюза архітэктараў БССР Я. Ліневіч.

Адзначыўшы ў сваім дакладзе, што аб'яднаны пленум двух творчых саюзаў сабраўся ў дні, калі праходзіць усенароднае абмеркаванне праекта новай Канстытуцыі, калі ўвесь савенкі народ рыхтуецца дастойна сустрэць 60-ю гадавіну Вялікага Кастрычніка, старшыня праўлення Саюза архітэктараў БССР Я. Ліневіч засяродзіў увагу ўдзельнікаў пленума на дасягненнях беларускіх архітэктараў за апошнія гады, назваўшы цэлы шэраг жылых мікрараёнаў у Мінску, Магілёве, Брэсце, Віцебску, Гродне, удалыя забудовы новых гарадоў і новых сельскіх пасёлкаў, цікавыя вырашэнні прамысловых комплексаў.

За апошнія гады створана нямала таленавітых гораў манументальнага мастацтва, што ўслаўляюць гераічны подзвіг савенкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны і працоўныя справы ў гады мірнага будаўніцтва.

Многія мастакі-манументалісты паспяхова супрацоўнічаюць з архітэктарамі. У выніку такога супрацоўніцтва з'явіліся грамадскія будынкі, афармленне якіх вызначаецца высокімі ідэйна-мастацкімі якасцямі.

Лепшыя творы архітэктуры адзначаны Ленінскімі і Дзяржаўнымі прэміямі СССР і БССР.

Разам з тым, сказаў дакладчык, у фарміраванні эстэтычна паўнацэннага архітэктурнага асяроддзя нашых гарадоў і вёсак усё яшчэ дапускаюцца памылкі. Нашы архітэктары не заўсёды ўдала вырашалі складаны комплекс функцыянальна-тэхнічных і архітэктурна-мастацкіх задач па стварэнні буйных гарадскіх ансамбляў. Даволі часта ў фарміраванні прамысловых зон гарадоў адсутнічае дакладная задума, мастацкае асэнсаванне тэхналагічных патрабаванняў у дачыненні да прамысловых комплексаў і канструкцый, кампазіцыі будынкаў. У агульнае вырашэнне прамысловых вузлоў, прамысловых збудаванняў, цэхаў, рабочых месц нясмела ўваходзіць дызайн.

Сінтэз мастацтваў не мае неабходнай горадабудаўнічай асновы. Есць нямала прыкладаў няўдалага размяшчэння манументальных збудаванняў, пазбаўленых належнага архітэктурнага асяроддзя, дзе інтарэсы комплекснай арганізацыі навакольнага асяроддзя не спадуча арганізаваны.

Сінтэз мастацтваў пакуль яшчэ марудна ўваходзіць у новыя жылыя раёны. Справа часцей за ўсё зводзіцца да ўпрыгожвання тарцоў дамоў рознага роду арнамантамі і часопіснымі «карцінкамі». Беспersпектыўнасць такога шляху, здаецца, ясная ўсім, таму што парушае прынцып праўдзівасці ў архітэктуры, супярэчыць законам архітэктонікі, арганічнай сувязі і стылявога адзінства архітэктурных форм і дэкаратыўнага мастацтва. У нас амаль адсутнічаюць станоўчыя прыклады адзінага архітэктурна-мастацкага афармлення пешаходных прастораў, адзінага вырашэння дызайна ў гарадскім асяроддзі і інтэр'ерах будынкаў, кампазіцыйнага спалучэння колераў забудовай.

Нізкая яшчэ эстэтычная культура эксплуатацыі будынкаў, гарадской прасторы і вытворчага асяроддзя. Дрэнна ўкараняюцца малыя архітэктурныя формы, інтэр'еры часта безгустовныя. Наогул, у нас вельмі мала высокамастацкіх

твораў, якія б маглі па-сапраўднаму ўпрыгожыць інтэр'ер грамадскага будынка. Загэе саматужніцтва ў гэтай справе — колькі хочаш, калі ізацыянальны каларыт падмяняецца бутафорыяй. Асабліва гэта тычыцца прадпрыемстваў грамадскага харчавання і гандлю. З'явіліся нават так званыя «рэстаранныя» архітэктары і жыванісе.

Яшчэ бытуе думка, што задача манументальнага мастацтва пры стварэнні сучаснага гарадскога ансамбля — схаваць беднасць і невыразнасць індустрыяльнай архітэктуры, унесці ў яе мастацкі пачатак. Такі погляд не стымулюе па-

СІНТЭЗ МАСТАЦТВАЎ: ПРАБЛЕМЫ, ПОШУКІ

ляшэння якасці дойлідства, вядзе да спраччэнства. Увядзенне манументальна-дэкаратыўнага мастацтва ў архітэктурнае асяроддзе павінна не ўтойваць яе недахопы, а выяўляць лепшае, каб усё гэта разам вырашала вялікія ідэйна-мастацкія задачы.

Сумесная работа архітэктараў і мастакоў павінна пачынацца на самай ранняй стадыі зараджэння архітэктурнай задумы, пры вызначэнні асноў кампазіцыі.

Аднак арганізацыйныя формы сумеснай працы архітэктараў і мастакоў не рэгламентаваны заканадаўчымі актамі і не замацаваны якімі-небудзь правіламі існуючай практыкі.

Так, у распрацоўцы генеральных планаў гарадоў, праектаў магістралей, плошчаў, грамадскіх цэнтраў і асобных збудаванняў мастакі практычна могуць удзельнічаць толькі як энтузіясты, таму што ні пасадавыя, ні фінансавыя палажэнні не прадугледжваюць іх прыцягнення да такіх работ.

Сёння насуперак неабходнасці распрацаваць адзіную праграму па фарміраванні эстэтычнага архітэктурнага асяроддзя, якое адпавядала б камуністычнай ідэалогіі, гуманнай і дэмакратычнай сутнасці нашай сацыялістычнай культуры.

Будаўніцтва — гэта масавая дзейнасць, фарміраванне эстэтычных якасцей архітэктурнага асяроддзя прадугледжвае калектыўную адказнасць і калектыўную актыўнасць, гэта — працэс, заснаваны на навазе да цудоўнага, на імкненні да прыгажосці, да нашых светлых камуністычных ідэалаў.

СІНТЭЗУ архітэктуры і выяўленчага мастацтва, стану і перспектывам яго развіцця прысвяціў свой даклад В. Грамыка. Ён адзначыў, што з ростам культурнага ўзроўню і духоўных патрэб савенкага народа, з павышэннем патрабаванняў да кожнага віду і жанру мастацтва ўзрастае і адказнасць мастака за стварэнне новага, сучаснага аблічча гарадоў і вёсак. Яно павінна быць не толькі мэтанакіраваным з утылітарнага пункту гледжання, але і эстэтычна выразным. Ідэальны ж стан жыццёвага асяроддзя дасягаецца не выпадковым «суіснаваннем» мастацтваў, а тым іх гарманічным стылявым адзінствам, які мы называем **сінтэзам**.

Наколькі гатова наша архітэктары, ствараючы новае аблічча горада або сяла, да вырашэння задач сінтэзу? Якія жыццёвыя ўмовы сінтэзу? Якія жыццёвыя ўмовы прапануе яна ў першую чаргу мастацтвам, што найбольш блізка звязаны з ёю — манументальнаму жыванісе і скульптуры?

У нашай краіне назапашаны дастат-

кова багаты і павучальны вопыт работы мастака ў жылых масівах тыпавога будаўніцтва. Гэты вопыт з усёй пераказальнасцю гаворыць пра тое, што ні планіровачныя пралікі архітэктараў, ні архітэктурная безаблічнасць не могуць быць паленшанымі сродкамі пластычных мастацтваў. Будаўнічы аб'ект не можа набыць новага аблічча за кошт таго, што на яго тарцы з'явіцца яркая пляма, а, скажам, прастору, дрэнна арганізаваную сродкамі самой архітэктуры, наўрад ці можна палепшыць сродкамі дэкаратыўнай пластыкі. За апошні час у нас з'явіліся такія мікрараёны, як Усход-1, Усход-2, Зялёны Луг-5, дзе жыць не толькі зручна, але і прыемна кожнаму, у тым ліку і чалавеку з высока развітымі эстэтычнымі запатрабаваннямі. Але пакуль што амаль не змяніліся адносіны да колеру. Таму нашы новыя мікрараёны, як і тыя, што ўзніклі 10 гадоў назад, засмучаюць колернай безаблічнасцю. Праўда, дзе-нідзе праз сумную стэрэльнасць шэрага, няхай не заўсёды ўдала, але усё ж пачалі прабівацца першыя ўзыходы жывога колеру. Але ў цэлым гэтая праблема стаіць на месцы. І не вырашасца гэтае пытанне, напэўна, таму, што так і не запрошаны да гэтага часу ў данамогу мастаку-архітэктару мастак-афарміцель, жыванісец, манументаліст. А дарэмна! Творчая садружнасць у інтарэсах лепшага і хутчэйшага вырашэння гэтай задачы зусім неабходная.

Другая, галоўная і неадкладная — гэта расстаноўка змястоўна-сэнсавых, тэматычных і геаметрычна і планіровачна апраўданых акцэнтаў у горадзе. На гэтай выснове трэба засяродзіць нашу ўвагу. Наколькі неабходна і на колькі важна выкананне гэтай задачы, сведчыць наш нялёгкае вопыт пасляваеннага будаўніцтва Мінска. Плошча Якуба Коласа, як функцыянальна неабходная, была задумана пры забудове Ленінскага праспекта. Аднак не было прадугледжана тое, што гэтая плошча будзе прысвечана паэту, што з часам з'явіцца на ёй скульптурная кампазіцыя. У выніку — помнік не надта ўпісаўся ў прастору плошчы. Тэматычна і архітэктурна не завяршана ў нас пакуль плошча Леніна. Гэтаксама, як Парзанскі праспект і Паркавая магістраль. Ужо шмат гаварылася аб суадносных працы мастака і архітэктара. На якой стадыі павінен падключыцца мастак? Ці павінны мастак і архітэктар працаваць сумесна ўжо ў пачатковай стадыі праектавання? Тут няма адзінага пункту гледжання. Адно мяркуюць, што мастак павінен падключыцца на самых ранніх стадыях праектавання і весці праект разам з архітэктарам. Цяжка, аднак, уявіць, як на практыцы будзе выглядаць такое супрацоўніцтва. Мастак звычайна не кампетэнтны ў будаўнічых пытаннях. Ці не будзе тут больш узаемных перашкод, чым сутворчасці?

Другі пункт гледжання — поўная аўтаномія і самастойнасць архітэктара да заканчэння будаўнічых работ з наступнай поўнай перадачай аб'екта мастакам. Так або інакш гэтае пытанне трэба абмеркаваць. Канчатковыя вынікі можа даць практыка.

Наколькі ж самі мастакі, наш творчы калектыў, падрыхтаваны да вырашэння сумесна з архітэктарамі задач сінтэзу? У нас ёсць таленавітыя і вопытныя мастакі-манументалісты. За апошнія дзесяцігоддзе манументальнае мастацтва Беларусі выйшла на ўсесаюзную арэну. Творы З. Азгура і А. Бембеля, М. Савіцкага і Г. Вапчанкі, А. Анікейчыка і А. Кішчанкі, З. Літвінавай і Л. Гумілеўскага і многіх іншых не раз узняўліся ў мастацкіх часопісах, атрымалі шырокі грамадскі рэзананс. Есць у нас і таленавітая змена — выпускнікі Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, якія паспяхова авалодваюць майстэрствам: Ю. Багушэвіч, В. Позняк і многія іншыя.

Складанасць работы мастака-манументаліста не толькі ў творчай спецыфіцы, але і ў тым, што ён, як ніхто іншы, звязаны з тэхнічнай базай. Для выканання працаёмкіх работ патрэбны майстры самых розных кваліфікацый — па ткацтва і кавацтва, разьбе і кераміцы, вітражу і мазаіцы. Такія майстэрствы амаль няма, як і майстэрняў з сучасным абсталяваннем.

Лёс сінтэзу, яго развіццё і будучыня маюць, калі можна так сказаць, надзвычай развітую «каранёвую сістэму». Яны ідуць у глыбінні сумежных праблем — мастацкай адукацыі, разумнай расстаноўкі і занятасці мастакоў-прафесіяналаў. У інтарэсах сінтэзу як вайсковай праявы мастацкай культуры грамадства патрабуецца ўзняць эфектыўнасць творчых сіл, стварыць найлепшыя ўмовы для творчасці. І, акрамя таго, рыхтаваць новыя сілы. У нас, напрыклад, няма майстроў па кафлі. А некалі імі славілася Беларусь. Беларускае майстэрства запаршалася ў Расію. Кафля — танны і дэкаратыўна багаты, «вечны» матэрыял, які, думаецца, мы яшчэ будзем выкарыстоўваць, бо задачы і перспектывы нашай дзейнасці сапраўды неабсяжныя.

На парадак дня з усёй зладзённасцю паўстае пытанне ўвядзення Мінскага метрапалітэна. Якім яму быць? Якія тэндэнцыі мы прызнаем найлепшымі, аптымальнымі, удліваючы велізарны вопыт стварэння Маскоўскага метрапалітэна?

У афармленні Мінскага метрапалітэна мы павінны вырашаць тэму горадагероя, яго рэвалюцыйнай і вяснянай гісторыі. Нам нельга забывацца і пра выяўленне тэмы нацыянальнай своеасабліваці рэспублікі і правільна яе спалучыць з інтэрнацыянальным гучаннем. Мінск — гэта сучасны горад для жыхароў і для шматлікіх нашых гасцей. У жыцці сталіцы стварэнне метро — гэта не толькі грандыёзная будаўнічая задача. Яна можа з'явіцца і выдатнай школай сінтэзу мастацтваў, прыкладам творчага супрацоўніцтва будаўнікоў, архітэктараў і мастакоў.

3 ЛЮБОЎЮ ДА РОДНАЙ ЗЯМЛІ

Тое, што ў мастацтва ідзе здольны чалавек, было відаць яшчэ ў канцы 30-х гадоў, калі студэнт Маскоўскага мастацкага інстытута Мікалай Чураба выканаў дыпломную работу — ілюстрацыі да кнігі М. Астроўскага «Народжаныя бурай». Пасля вайны ён ілюстравуе кнігі беларускіх пісьменнікаў. Сярод іх — апавесці Я. Брыля «На Быстрыцы» і «У Забалоцці дзее». Героі гэтых твораў былі добра знаёмы мастаку. Ён сустракаў іх у жыцці. Таму яны выйшлі з-пад яго алоўка не схемамі, а людзьмі, што дзейнічаюць, змагаюцца, жывуць. Удумліва, па-майстэрску выкананы ілюстрацыі і да паэмы Я. Коласа «Новая зямля».

М. Чураба вельмі добраазначылі да людзей. Вялікая серыя графічных партрэтаў, зробленых ім у розны час і ў розных мясцінах, паказвае, якія характэрныя людзі жывуць побач з намі. Глядзіш на вясёлы, дабрадушны твар «Марынаўскага пчалара» і здаецца, што ты яго ўжо неадзін раз бачыў, ведаў, сустракаўся з ім. Пчалар мастака нагадвае дзед Міколу з вёскі майго дзяцінства. Запамінаюцца і партрэты абаронцаў Брэсцкай крэпасці — У. Казьміна з Мічурынска, М. Дубоніна са Стаўрапольшчыны, І. Долатава з Ленінграда і інш.

Многія гады зьявляюцца мастаком з крэпасцю і горадам над Бугам. Цыкл яго графічных пейзажаў з відамі Брэста, дзесяці жывапісных галотнаў гуцаць ціхай, але шчырай песняй аб роднай зямлі — аб кожнай хвалі на блакітнай раце, аб кожным дрэве, кустыку, аб кожнай травінцы на яе беразе, — той зямлі, якую людзі арашалі потам, за якую пралівалі сваю кроў.

...Легендарная крэпасць-герой. Тут змагаліся і паміралі салдаты. Тут пачыналася перамога. «Цаною жыцця» — так называў М. Чураба сваю карціну, якая ўваскрэшае адзін з гераічных эпизодаў абароны цытадэлі над Бугам.

...Ідуць баі. Гераічныя водбліскі агню на цагляных руінах, на вывернутых снарадамі дрэвах, на твары байца. Таварыш забіты. Тонкім струменьчыкам выцякае з салдацкай каскі вада, якая так патрэбна раненым, дзецімаі.

«Цаною жыцця» — адзін з лепшых твораў Мікалая Чурабы. Ён напісаны былым франтавіком, здаецца, не фарбамі, а крывёю ўласнага сэрца. У лаканічнай кампазіцыі мастак стварае вобраз вялікай унутранай сілы.

Арыгінальны па кампазіцыйнай пабудове трыпціх М. Чурабы «Ля парога бесмяротнасці» — гэта своеасабліва багата пра крэпасць, пра яе абаронцаў, твор урачыста-драматычнага гучання. У простых, звычайных людзях, якія абаранялі крэпасць, мастак убачыў тыя якасці душы, якія прывялі савецкага чалавека да высокіх гераічных учынкаў.

Светлым настроем і глыбокім пачуццём любві да свайго краю прасякнуты пейзажы М. Чурабы — «Вечарэ», «Цішыня», «На возеры», «Усход сонца», «Жнівень» і інш. Яны паэтычныя, тонкія па каларыту, багатыя па сваёй палітры.

Мікалай Дзмітрэвіч — мастак-лірык. Яго мяккія, напоўненыя паветрам пейзажныя творы перадаюць стан прыроды. Яны поўныя руху. І, галоўнае, у іх адчуваецца прысутнасць чалавека. Змястоўныя па абраных метывах і чыстыя па фарбах, пейзажы М. Чурабы вабяць гледачоў сваёй інтымнасцю, задушэўнасцю, музычнасцю. Такія яго пейзажныя работы з паўднёвага цыкла — «Бештаў», «Айдалары раніцай», «Хвалі палізу Гурзуфа», «Грот Лермантава», «Золава арфа», «Рыбакі на ўзмор'і» і інш.

М. Чураба — адзін са старэйшых брэсцкіх мастакоў. Свой багаты вопыт графіка і жывапісца ён перадае моладзі — студэнтам архітэктурнага факультэта інжынерна-будаўнічага інстытута. І піша. Неяк у нядзелю я сустраў яго з эцюдыкам на цэнтральным востраве крэпасці. Ён працуе над новай карцінай. Упэўнены, што гэта будзе яшчэ адно ўсхваляванае слова прызнання ў сыноўняй любві да нашай зямлі, да Радзімы.

Міхась РУДКОўСКІ.

Праблема сінтэзу архітэктурнай і выяўленчай мастацтваў разгалінаваная і шматгранная. Сінтэз — гэта заўсёды вынікае вынік творчай дзейнасці калектыву людзей, у многім непадобных, але ў галоўнай мэце — адзіных.

Дакладчык падрабязна гаворыць аб праблемах узаемаадносін архітэктара і мастака. Затым ён працягвае:

— У нас у рэспубліцы існуе вялікі разрыў паміж высокім, нават, можа быць, узорным будаўніцтвам узроўнем асобных населеных пунктаў і неданушальна нізкім масавым узроўнем будаўніцтва на вёсцы. Гэты разрыў трэба як мага хутчэй ліквідаваць.

Гаворачы пра аблічча нашага сяла, В. Грамыка адзначае, што шматлікія мемарыяльныя комплексы і помнікі, якія з'явіліся стыхійна, моцна «ўскладнілі», у радзе выпадкаў, эстэтыку асяроддзя. За шчырымі і па-чалавечы чыстымі клопатамі пра свой помнік для свайго сяла адыйшлі на другі план не менш важныя пытанні ўвасаблення ва ўзорах манументальнага мастацтва маштабных з'яў нашай гісторыі, народнага подзвігу ў Вялікай Айчыннай вайне.

У рэспубліцы за апошнія гады ў галіне манументальнага мастацтва зроблена шмат вартых часу і эпохі твораў. Пра гэта гавораць не толькі ў нас, але і ў братніх рэспубліках. Але мы павінны бачыць і прычыны нашых няўдач. У прыватнасці, было б неаб'ектыўна і неавучкова тлумачыць значную колькасць творчых і арганізацыйных непаладак, ды і проста мастацкіх недаробкаў, толькі суб'ектыўнымі фактарамі. Прычынай сырэнсці твораў, іх стэрэатыпінасці і бяскрыласці з'яўляецца не толькі невысокі ўзровень адказнасці (або прафесіяналізму) аўтара. Адным з фактараў, які тармазіць развіццё манументальнага мастацтва ў рэспубліцы, стала адсутнасць генеральнага плана манументальнай прапаганды. А толькі навукова абгрунтаваны план можа правільна і гістарычна канкрэтна паставіць паслядоўныя ў часе задачы — перад нашай архітэктурай і мастацтвам, — задачы агульныя і канкрэтныя, з улікам усіх сацыяльных, эстэтычных і эканамічных змен жыццёвага асяроддзя.

СЕННЯ нельга разглядаць асобны аб'ект у адрыве ад яго састаўных кампанентаў. Менавіта пра гэта гаварыла большасць удзельнікаў пленума. З гэтага пачаў сваё выступленне і лаўрэат Ленінскай прэміі архітэктар Ю. Градаў.

— Стварэнне мастацкай эмацыянальнай атмасферы ў арганічнай сувязі з акаліччым асяроддзем — вось што азначае сінтэз мастацтваў, — так сфармуляваў сваю думку заслужаны архітэктар БССР Ю. Грыгор'еў.

Пытаннем эстэтыкі гарадоў, пошукам яго сацыяльна-асэнсаванага аблічча прысвяціў сваё выступленне народны мастак БССР, лаўрэат Дзяржаўных прэмій СССР і БССР М. Савіцкі.

— Пошукі ідэальнага горада, — гаварыў ён, — чалавечы пачаў не сёння. Яшчэ Платон у сваёй «Атлантыдзе» марыў аб гарманічным горадзе. Пра гэта ж сведчаць і праекты эпохі Адраджэння, і праекты той пары, калі ў мастацтве панавалі самыя розныя стылі — барока, класіцызм і г. д. І заўсёды вялікая роля адводзілася манументальнаму мастацтву. Калі ж гаварыць пра задачы сінтэзу мастацтваў у будаўніцтве нашых гарадоў, дык трэба перш за ўсё падкрэсліць, што канцэпцыю гарадоў складаюць сацыяльныя ўмовы. Задачы сучаснага горадабудаўніцтва — стварэнне прадметнага асяроддзя, так званай «другой» прыроды. Прадметнае асяроддзе, створанае чалавекам, уплывае на гістарычнае, эмацыянальнае і фізічнае развіццё грамадства. А роля мастацтваў — інтэграваць усе віды чалавечай дзейнасці. Адсюль задача архітэктурнай і выяўленчай мастацтва — стварэнне сацыяльна-асэнсаванага горада. Вось з гэтага і вынікаюць задачы архітэктара і мастака і роля сінтэзу мастацтваў.

Аднак шмат што ў нашых гарадах яшчэ не прадумана. Як адзначаў заслу-

жаны архітэктар БССР Ю. Шніт, мы ня мала зрабілі дзеля выгод жыхароў, для больш тагнага будаўніцтва, але мала яшчэ дбаем пра эстэтыку архітэктурнай будучае нашых гарадоў. А эстэтыка неадрыўная ад ідэалогіі. Адсюль вынікае ўся важнасць задач, для абмеркавання якіх сабраліся архітэктары і мастакі Беларусі.

Горадабудаўніцтва — справа складаная, яна грунтуецца на аснове тэхнічных, сацыяльных і эканамічных фактараў, і архітэктурна павінна ўсё гэта ўлічваць. Адзін горад складаецца як прамасловы, другі — як студэнцкі, трэці — як курортны. І роля архітэктара — выявіць характар горада. І не толькі гарадоў, а і раёнаў, нават асобных будынкаў. У нашай рэспубліцы зараз 204 гарады і гарадскія пасёлкі. Яны не падобныя і па ландшафту, і па іншых прыкметах. Трэба, каб архітэктурна і мастацка афармленне іх былі таксама самабытнымі і непаўторнымі.

— Гарманічная сувязь архітэктурнай твораў мастацтва з асяроддзем — вось што вызначае іх каштоўнасць, — сказала ў сваім выступленні архітэктар В. Шыльнікоўская. — Ландшафт Беларусі літаральна створаны для помнікаў. А мы, на жаль, яшчэ дрэнна выкарыстоўваем яго бязмежныя магчымасці. Нават у сталіцы Беларусі мы мала думаем пра тое, дзе размясціць той ці іншы будынак, той ці іншы помнік. І прырода помсціць архітэктарам і мастакам за іх пралікі і памылкі.

У адзіным вобразным стылі павінны вырашацца ўсе элементы аб'ектаў — ад знешняга выгляду забудовы да інтэр'ераў і мэблі ў гэтых інтэр'ерах. Клопат пра гэта выказвалі многія удзельнікі пленума. Як адзначылі Ю. Градаў і Ю. Шніт, пакуль што нават цэнтры буйных гарадоў і сталіцы рэспублікі не вырашаны ва ўсім комплексе эстэтычных праблем. Пакуль няма, як адзначаў мастак Г. Вашчанка, культурных цэнтраў у многіх нашых мікрараёнах. Часам мы забываемся пра фарміраванне тэматычна-вобразнага асяроддзя таго ці іншага жыллёвага масіву, таму што не мастак і нават не архітэктар дыктуюць свае ўмовы, а заказчык. Так, у Мінску на тарцы школы № 130 была зроблена мазаіка, а пазней побач са школай пабудавалі дом, які цалкам схаваў гэту мазаіку.

— Наспеў час, — сказаў Г. Вашчанка, — сур'ёзна падумаць пра ўвасабленне тэмы гераічнай гісторыі Мінска, яго мінулага.

У Мінску на свята вызвалення рэспублікі ад фашысцкіх захопнікаў у раёне плошчы Перамогі выстаўляюцца партрэты герояў Вялікай Айчыннай вайны. Мастацкія вартасці гэтых партрэтаў, як кажуць, пакідаюць жадаць лепшага, але кожны год зноў і зноў паўтараюцца. Было б куды больш эканамічна адліць гэтыя партрэты ў бронзе, тады б Алея Герояў значна выйшла б у эстэтычным плане.

Клопат пра ўвасабленне тэмы гераічнага мінулага Мінска, яго старажытнай гісторыі прагучаў у выступленнях мастакоў М. Назарчука і Э. Агуновіча.

У Мінску ёсць шэраг, на першы погляд, непрыкметных будынкаў, у якіх у дні Вялікай Айчыннай вайны друкаваліся лістоўкі, дзе збіраліся падпольшчыкі. Але ж дагэтуль на многіх з іх няма мемарыяльных дошакаў. Бывае, што гэтыя памятныя будынкі зносяцца. Увечыць подзвіг народа ў помніках, у экспанатах музеяў — пачэсны абавязак архітэктараў і мастакоў рэспублікі.

Гаворачы пра нашы музеі, Э. Агуновіч, у прыватнасці, адзначаў, што важна, каб экспазіцыя арганічна ўпісвалася ў інтэр'ер будынка, каб быў правільна аформлены сам будынак, — менавіта тут можна найбольш поўна рэалізаваць сінтэз мастацтваў. Трэба надзвычай адказна ставіцца да рэстаўрацыі музеяў, да змены экспазіцый. Закранушы наогул праблему рэстаўрацыі грамадскіх будынкаў, прамоўца падкрэсліў, што пры рэстаўрацыі можна пазбавіцца нават ад тых недахопаў, якія былі дапушчаны пры ўзвядзенні будынка. Бо нават колер, афарбоўка сцен — далёка немаляважны фактар. І толькі там, дзе архітэктар і мастак працуюць сумесна ад за-

думы да яе ўвасаблення, можна гаварыць пра сінтэз мастацтваў.

Прыкладам, дзе арганічна зліліся архітэктурна і выяўленчае мастацтва, можа служыць горад хімікаў Наваполацк. Пра вопыт будаўніцтва горада раскажаў старшыня праўлення Віцебскай абласной арганізацыі Саюза архітэктараў БССР В. Ягудніцкі. Ён адзначаў, што Наваполацк узводзілі не толькі будаўнікі, архітэктары і мастакі, а ўся грамадасць, бо ў абмеркаванні кожнага праекта прымаў удзел прадстаўнікі партыйных і савецкіх органаў, фінансавыя арганізацыі. У выніку паўстаў горад са сваім абліччам, дзе прадумана ўсё — ад драўляных скульптур у скверы да афармлення аўтобуснай станцыі, мазаікі на будынку школы, на жылых дамах у мікрараёне.

На жаль, творчыя кантакты паміж архітэктарамі і мастакамі не ўсюды наладжаны. Часам архітэктар падмае сабой усе іншыя спецыяльнасці, а мастаку адводзіцца толькі роля афарміцеля. У той час, як мастак, — пра гэта гаварыў А. Кішчанка, — павінен працаваць на роўных — ад задумкі праекта да яго ўвасаблення. Бываюць выпадкі, калі роля мастака зводзіцца да афармлення вентылятараў, камінных рашотаў, люстэр.

Узаемаадносін паміж архітэктарам і мастаком прысвяцілі свае выступленні і У. Стальмашонак, і заслужаны архітэктар БССР Л. Пагарэлаў.

— У нас і далей, — сказаў Л. Пагарэлаў, — будуць з'яўляцца выпадковыя пано на будынках і не будзе сінтэзу мастацтваў, пакуль адносіны паміж архітэктарам і мастаком не будуць рэгламентаваны. Гэтыя адносіны павінны быць узаконены ў пэўным дакуменце, дзе б удзел мастака ў рабоце над праектам прадугледжваўся з самага пачатку.

Як зазначыў Ю. Градаў, наспеў час арганізаваць мастацка-архітэктурную майстэрню, дзе мастак і архітэктар сумесна працавалі б над праектам. Яны ж павінны і ажыццяўляць кантроль за выкананнем гэтых праектаў.

— Мы не пазбегнем памылак, — сказаў ён, — пакуль не надыздем да вырашэння праблемы ва ўсім комплексе пытанняў.

Ад імя сельскіх архітэктараў на пленуме выступіла заслужаны архітэктар БССР Г. Бяганская. Яна нагадала, што ў артыкуле 19 праекта новай Канстытуцыі, які цяпер абмяркоўвае савецкі народ, гаворыцца аб сіяранні адрозненняў паміж горадамі і вёскамі. І гэта палажэнне архітэктары ўспрымаюць як свой пачэсны абавязак. Як ужо адзначалася, у нашай рэспубліцы ў апошнія гады з'явіўся шэраг выдатных сельскіх забудов, напрыклад, у саўгасе «Леніно», пасёлак Верцялішкі і іншыя. Але такіх узораў, на жаль, пакуль не вельмі многа. Мастакі часам не вельмі ахвотна едуць на сяло, і гэты вакуум запаўняюць людзі, якія не маюць дачынення да сапраўднага мастацтва.

У сельскім будаўніцтве вельмі рэдка ўдзельнічаюць мастакі-манументалісты. Пакуль што заказчык з яго патрабаваннямі (часам зусім не высокімі) падмае ўвесь сінтэз мастацтваў. Трэба, нарэшце, нашым мастакам павярыцца тварам да вёскі і разам з архітэктарамі ствараць яе эстэтычнае асяроддзе.

На пленуме выступіў міністр жыллёвай і камунальнай гаспадаркі БССР А. Бязлюдаў.

Тэмай гаворкі ўдзельнікаў пленума была таксама праблема мастацкага аздаблення нашых гарадоў. Узяць хоць бы тыя ж самыя агароджы для паркаў і балконаў, ляпныя ўпрыгожванні на будынках, упарадкаванне двараў, інтэр'ераў грамадскіх памяшканняў — такіх, як гасцініцы, рэстараны. Над імі проста абавязаны працаваць мастакі. Трэба падумаць пра таблічкі з назвамі вуліц, прыпынкаў гарадскога транспарту, шчыты для рэкламы і аб'яў і г. д.

Трэба падумаць і пра святочнае афармленне гарадоў. У хуткім часе наша краіна будзе адзначаць сваё 60-годдзе, і трэба зрабіць усё, каб нашы вуліцы і плошчы выглядалі па-сапраўднаму ўрачыстымі, прыгожымі.

Па абмеркаваных пытаннях пленум прыняў адпаведнае рашэнне.

АНТОНУ СЕМЯНОВІЧУ—60

Вядомаму беларускаму літаратуразнаўцу і крытыку Антону Семяновічу спаўняецца 60 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў паірава-

ла юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Антон Аляксандравіч!
Сардэчна віншую Вас, вядомага беларускага літаратуразнаўцу, крытыка і педагога, з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння.

Свой юбілей Вы сустракаеце ўзбагачаны влікім жыццёвым і літаратурным вопытам, Рабочы завода, партызанскі сувязны, студэнт педінстытута, настаўнік у школе, аспірант, а затым навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АН БССР, дотар філалагічных навук, прафесар — вось найбольш значныя фанты Вашай біяграфіі. Вашы працы, прысвечаныя творчасці Я. Коласа, К. Крапівы, З. Бядулі, манюграфіі аб беларускай драматургіі вызначаюцца глыбінёй мастацкага аналізу, навуковай перананаўчасцю, партыйнай прычыповасцю; яны шырока вядомы студэнтам, настаўнікам, усім, хто любіць роднае слова, тэатральнае мастацтва.

Свой багаты жыццёвы вопыт, глыбокія веды Вы аддаеце моладзі, працуючы за гадчынам на кафедры беларускай літаратуры Мінскага дзяржаўнага педагогічнага інстытута імя М. Горкага.

Жадаем Вам, дарагі Антон Аляксандравіч, добрага здароўя, далейшых поспехаў у літаратурна-крытычнай і навукова-педагогічнай дзейнасці.

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Антону Аляксандравічу доўгіх гадоў жыцця, плён у творчай і педагогічнай працы.

ЯГО ДАРОГА

Шэсцідзесят гадоў... Многа гэта ці мала? Відаш, мала, калі мець на ўвазе бясконцае чалавечы дарог, клопатаў, спадзяванняў. Мала, бо чалавек ніколі не спыняецца на дасягнутым, бо ён увесь час — у хадзе наперад, хадзе пярэтым і з мэтанакіраванай.

Юбілей А. Семяновіча прыпадае на жнівень, месяц, у якім падводзіцца падраўнак сябе, падсумоўваюцца вынікі чалавечай працы. Калі ж мець на ўвазе створанне за апошнія гады знаўцаў беларускай літаратуры, дык вывад напрошваецца сам сабою: да канчатковага жывя ішчэ далёка. Толькі за апошнія гады А. Семяновіч выдаў пэскалькі манюграфій, апублікаваў шэраг артыкулаў у перыядычным друку і ў розных навуковых зборніках. Да таго ж ён — аўтар каментарыяў да апошняга пісьмомага Збору твораў К. Крапівы, навуковы рэдактар «Гісторыі беларускай літаратуры» — вучэбнага дапаможніка для студэнтаў.

У Мінскім педінстытуце імя А. М. Горкага вось ужо шэсць гадоў ведаюць А. Семяновіча і як загадка кафедры беларускай літаратуры. Пад яго кіраўніцтвам абараніў дысертацыю не адзін чалавек...

60 гадоў... Гэта многа. Бо жыццё сялянскага сына было напоўнена радасцямі і трыбогамі. Пачыналася яно на заводзе, у рабочым асяроддзі, са сясарства — і першы кавалак самастойнага хлеба быў зароблены нялёгка.

На яго дарозе была і вайна, якая перапыніла студэнцкую вучобу, паклікала на барацьбу з горагам. А. Семяновіч стаў падпольшчыкам і сувязным партызанскага атрада імя Фурманова, што

дзейнічаў на Дзяржыншчыне. Было і паўгалоднае пасляваеннае студэнцтва, і аспіранцтва. Быў і нялёгкі шлях у навуку, які пачынаўся з першага надрукаванага радка, а першага апублікаванага артыкула.

А. Семяновіч з'яўляецца старшынёй секцыі беларускай літаратуры пры Міністэрстве асветы БССР. Пры яго непасрэдным удзеле абмяркоўваюцца рукапісы кніг, адрасаваных вучням і настаўнікам. У школах Мінска і сталічнай вобласці А. Семяновіч сустракаюць як добрага знаёмца. Шмат сіл і энергіі аддае Антон Аляксандравіч работе на пасадзе старшынні рэспубліканскага метадычнага савета па беларускай літаратуры пры Міністэрстве вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР.

Многа можна пісаць пра А. Семяновіча — навукоўца, выкладчыка, кіраўніка. Але ўсе творчыя, жыццёвыя якасці адходзяць, думаецца, на другі план, калі ў чалавека няма звычайнага дару аптымізму, гуманізму. Антон Аляксандравіч гэтым дарам валодае выдатна. З ім можна раіцца і спрачацца, згаджацца і не згаджацца. Ён ніколі не пакрыўдзіць чалавека ні словам, ні ўчынкам, не прынізіць яго чалавечую годнасць. Ён заўсёды падтрымае ў любым зручным і незручным (для яго найперш) выпадку.

Дык няхай жа доўгай-доўгай будзе дарога гэтага чалавека, што валодае дзівосным талентам дабрабыта. Дарога вучонага і чалавека, нашага кіраўніка і калегі па працы.

Мікола МІШЧАНЧУК,
намеснік дэкана філалагічнага факультэта педінстытута імя А. М. Горкага.

СЕЛЬСКИ ДОМ КУЛЬТУРЫ: ПРАКТИКА, ПОШУК

У ІНТАРЭСАХ СПРАВЫ

Я ўважліва сачу за матэрыяламі, змешчанымі ў «Літаратуры і мастацтве» пад рубрыкай «Сельскі Дом культуры: практыка, пошук». Скажу адразу, у некаторых публікацыях шмат слушных заўваг, звязаных з паляпшэннем клубнай работы на сяле.

Я, напрыклад, цалкам падтрымліваю ідэю цэнтралізацыі асяродкаў культуры. Сапраўды, не трэба, каб у кожнай вёсцы абавязкова быў свой сельскі клуб. Практыка паказвае, што вельмі часта такі клуб малаэфектыўны. У нас на Пружаншчыне, напрыклад, больш за 40 вёсак перспектывіўных, там мала жыхароў, і клубы, па сутнасці, працуюць на паўсілы. А калі ў іх не ходзяць, дык і адносіны з боку, скажам, сельскага Савета адпаведныя. Памяшканні гэтых асяродкаў культуры, пабудаваныя ў асноўным адразу пасля вайны, прыходзяць у непрыгоднасць, а рамантаваць іх ніхто не жадае: маўляў, нашошта пускаць грошы і будаўнічы матэрыял на вецер.

Вось чаму, на маю думку, і трэба ўсю культурна-масавую работу сканцэнтравана вакол сельскіх дамоў культуры, большасць якіх мае ў нас добрыя памяшканні. Напрыклад, Дом культуры, размешчаны на тэрыторыі калгаса імя Леніна, — сапраўдны палац з вялікай глядзельнай залай, сцэнай, дзе можа выступіць любы прафесіянальны калектыў.

Шляхоў цэнтралізацыі шмат. Мы, напрыклад, пойдзем па шляху стварэння саветаў, куды ўвойдуць усе работнікі асяродкаў культуры, размешчаных на тэрыторыі сельскага Савета. Так робяць у Пінскім раёне, пра што цікава раскажаў у штотыднёвіку загадчык аддзела культуры Пінскага райвыканкома Д. Лемяшэўскі.

Але мне хочацца ў гэтым допісу спыніцца на адной акалічнасці, якая, мне здаецца, вельмі перашкаджае нармальнай рабоце нашых клубных устаноў. Я маю на ўвазе дзейнасць нашых кінафікатараў.

Як вядома, у кожным раёне існуе аддзел кінафікацыі, які мае свае штаты, кінаапаратуру, свае фінансавыя планы і г. д. Не мае ён аднаго — памяшкання

для дэманстрацыі кінафільмаў (акрамя дзяржаўных кінаатэатраў у раённым цэнтры): кіно «круцяць» у клубах. Вось і атрымліваецца, што хаця клубы і сельскія дамы культуры — нашы, г. зн. знаходзяцца ў сістэме Міністэрства культуры, у іх фактычна два гаспадары, прычым другі гаспадар — кінафікатар — адчувае тут сябе больш прывольна і незалежна. Кіно часта проста выцясняе з клуба культасветнікаў з іх мерапрыемствамі.

Прывяду такі прыклад. Кожнаму зразумела, што рэпетыцыі, іншую гуртковую работу на сяле можна праводзіць толькі вечарам, пасля працоўнага дня. Якраз тады, калі ў клубы ідзе кіно. Калі ўлічыць, што нашы асяродкі культуры на сяле, як правіла, не маюць ні вялікіх фая, ні пакояў, а толькі глядзельную залу са сцэнай, дык можна ўявіць, якія цяжкасці даводзіцца пераадоўваць культасветнікам. Але нават і ў тыпавых дамах культуры, дзе ёсць магчымасць разгарнуцца, не правядзеш, скажам, рэпетыцыю хору, бо яна будзе перашкаджаць глядачам кінафільма.

Могуць сказаць: дык жа кіно ў клубы дэманструецца не кожны дзень. Уявіце, што амаль кожны — 26 дзён у месяцы.

Гэта — адзін бок справы. Цяпер пра рэпертуар кінафільмаў. Хто за ім сочыць? Аддзел кінафікацыі? Але яму гапоўнае — выканаць фінансавы план. Вось і атрымліваецца часам, што пасля добрага лекцыі, напрыклад, пра савецкую мараль кінафікатары «пускаюць» акуюнебудзь пашляціну накшталт «Фантама-са» ці «Каралевы Шантаклера».

Культасветнікі цалкам залежаць ад кінафікатараў і яшчэ ў адной справе. Трэба, скажам, выпусціць светлавую газету — ідзі на пекло да кінамеханіка, каб даў апаратуру. Захоца — дасць, не захоца — дык нічога і не зробіць.

З усяго гэтага мне хочацца зрабіць адну выснову — трэба, каб кінапракат і культура былі ў адных руках. Гэтага патрабуюць Інтэрэсы культасветнай работы на сяле.

М. ЯВОРСКІ,
загадчык аддзела культуры Пружанскага райвыканкома.

Суд над Ягорам Малахавым

(Заначэнне. Пачатак на стар. 11.)

ніводнага жэста. Словам, амаль абсалютная статуарнасць позы. Жанчына толькі судзіць і усуджае. У пастаноўцы ланецкага калектыву Жанчына ў белым — адпаведная функцыя, і артыстка Н. Каравайкіна іграе менавіта гэтую функцыю.

Указваючы Ягору Малахаву на яго няправільныя адносіны да Дзімкі, нагадваючы яму эпізоды з мінюлага жыцця, Жанчына пранямае героя здзейсніць учынок, які ён не рабіў, але навінен быў рабіць, учынок, так скажам, у правільным варыянце.

Перад выканаўцам ролі Малахава ў гэты час паўстае асабліва складаная задка. Асуджаючы героя ў першым выпадку за чэрствасць і схабсць, вельмі лёгка паказвае яго саладкавым і ўспяні ў сентыментальнасць — у другім і тым самым гоўнасна агаліць, падкрэсліць

аўтарскую задзвеннасць — вось так блага, а вось так — добра. Артыст Г. Лесічкаў пазбягае такога прасталінейнага плакатнага супрацінастаўлення, як і гоўнасна пазбягае ў ролі сентыменту, саладкавасці. Наадварот, яго ігра вызначаецца мужняй стрыманасцю. І разам з тым — у далёкім канкрэтным выпадку — некатораў аднастайнасцю. Малахаў на пранямае Жанчыны ў белым знаходзіць добрыя з сынама узаемаадносіны, ставіцца да яго па-бацькоўску заклапочана, памагае таму рэзюмна вырашыць яго праблемы. Гэтыя якасці персанажа артыст даносіць да глядачоў. Аднак і цяпер яго Малахаў застаецца амаль такім жа, як і раней, пры няправільных паводзінах і ўчынках, сухаватым, і хваць тонкім, але ўсё ж даволі чэрствым чалавекам. Гэта вынідаецца і ў голасе. І ў поглядзе. І ўвогуле ва ўсім душэўным настраі.

Мы разумеем, што акцёр і

новыя адносіны з Дзімкама павінен паказваць праз прызму таго, ранейшага Малахава, праз прызму менавіта характару, які паслядоўна ляпіўся да гэтых умоўна зададзеных абставін. І ўсё ж ад перапершняга героя хацелася б большай душэўнасці, большай бацькоўскай веплінасці і пранікнёнасці.

Аднак суд над Ягорам Малахавым, распачаты ў першых ужо сцэнах спектакля, працягваецца і цяпер. Не так адкрыта, не Жанчынай у белым, а некалькі ўскосна і ў больш мяккай форме, самім Малахавым, дакладней — яго выканаўцам. Але ўсё ж працягваецца.

Пад канец дзеяння «Апошняя Істанцыя» на падмошкі ўступае новы персанаж — пракурор Акуліч. Мензвіта яго вялікімі стараннямі і намаганнямі, прытым не па службовай пасадзе, а па абавязках чалавека, будзе ўстаноўлена іспіна, даказанч, што Дзімка забіў аднакурсніка выпадкова. У спектаклі ж пракурор на сцэне з'яўляецца хутчэй за ўсё якраз — па службовых справах. А сваіх функцый высокага прызначэння чалавека

ён усё адно як не паспявае выканаць.

Праўда, амаль ужо ў фінале спектакля Дзімка пры сустрэчы з каханай дзяўчынай Зінай сам скажа ёй па сакрэту, што забойства было ненаўмыслым. Скажа як аб нечым малаістотным, гэтакі скарагаворкай. І яго сведчанне ў спектаклі асаблівай сэнсавай нагрукі не нясе.

Адразу ж выйдзе на падмошкі Жанчына ў белым і, звяртаючыся да Ягора Малахава, задасць яму пытанне: ці адчувае ён сябе віноўным за ўчынак Дзімкі, за забойства чалавека? Задасць і ў адзін раз, і ў другі. Але таксама імкліва, у спешным парадку. Малахаў адкажа ёй і, як падасца, зусім няпэўна.

Аднак само ўжо пытанне ўявіцца рытарычным. Яго магло і не быць, як не патрэбен проста лішні адказ героя на пастаўленае перад ім пытанне.

Ягор Малахаў вінаваты, і на гэты конт не можа ўзнікнуць дзвюх думак, двух меркаванняў. Тэатр сваім рашэннем драматычнага твора М. Матукоўскага, усёй сістэмай выяўлен-

чых сродкаў лагічна даводзіць і гоўнасна даказаў яго віноўнасць. Аргументы пастаноўшчыка і выканаўцы падабраны дакладна і выйшлі пераканаўчымі. А тая кропка, якая павіна быць пастаўлена пасля запытання Жанчыны ў белым, акуратна ставілася і затым старанна вывяралася ў працэсе ходу ўсёй дзеі.

З іншых акцёрскіх работ — за выключэннем вобраза Ягора Малахава спектакль не шчодры на ўдачы — адзначу М. Алютаву ў ролі Веры Іванаўны і Я. Семярыню ў ролі Дзімкі. Яны іграюць шыра, аргачына, толькі для далёкага спектакля, можа, крыху ў залішчэ бытавой манеры. Зрэшты, як гэта ні здаецца парадаксальным, выступленні артыстаў у іншых ролях для спектакля не маюць асаблівага, прынамсі, рашаючага значэння.

Тэатр жа запрашае глядачоў менавіта на маральны суд над Ягорам Малахавым. І, як ужо адзначалася, выносіць яму суровы прыговор.

Анатоль САБАЛЕЎСКІ.

Сучаснікі Францішка Багушэвіча

Летас у дзесятым нумары «Маладосці» былі надрукаваны цікавыя ўспаміны старога віленскага адваката Г. Царына. Ён расказаў пра сваё знаёмства з Янкам Купалам, Змітраком Бядулем, пра сувязь з «Нашай нівай», нагадаў і пра сваю адвакацкую практыку. Той факт, што Гаўрыла Іванавіч працаваў у Віленскім акруговым судзе, нас не мог не зацікавіць: Г. Царык прыступіў да адвакацкае практыкі ў 1909 годзе. Якраз тады там працаваў прысяжным павераным і Ф. Багушэвіч. З хваляваннем падумалася: «А ці не чуў ён у Вільні што-небудзь пра нашага песняра?»

З гэтым клопам я і завітаў да Гаўрылы Іванавіча. Аднак на мае пытанне ён адказаў адмоўна: пра Багушэвіча ў Вільні яму нічога не даводзілася чуць. Расчараваны няўдачай, я хацеў быў падняцца, але падумаў: «Але ж ён, пэўна, ведаў каго-небудзь з тых адвакатаў, з якімі сябраваў паэт».

Першым Г. Царык назваў... Тадэвуша Урублеўскага. Так, так, гэта той самы Урублеўскі, імя якога коліны разоў прыгадваецца ў нашым літаратуразнаўстве ў самых розных стасунках з імем Ф. Багушэвіча. І, як вядома, у розных трактоўках.

— Гэта быў выдатны крыміналіст, — коратка ахарактарызаваў яго Гаўрыла Іванавіч. — Яго імя было вядома не толькі ў Вільні і Беларусі. У свой час ён абараняў у Віленскай судовай палатцы Якуба Коласа

і Цётку. А ў 1906 годзе ў Севастопалі — лейтэнанта Шміта. Наогул, скажу вам, Урублеўскі меў вялікую практыку, багаты вопыт, быў вельмі эрудзіраваны, ахвотна і шчодро дзяліўся сваімі ведамі і вопытам з маладымі адвакатамі, і мы за гэта ўсе яго любілі.

У яго часта збіралася шмат гасцей, асабліва 5 студзеня — на так званыя «нілбасы», калі вадохрышча сустракалі. На свята збіралася амаль уся віленская адвакатура. Бывалі тут і госці з Мінска, Коўна, Гродна. Кожны лічыў за гонар быць запрошаным у дом Тадэвуша Яўстафавіча, які славіўся сваёй бібліятэкай — каля 20 тысяч кніг, пасля падараных ім Віленскаму ўніверсітэту. У ёй было шмат юрыдычнай літаратуры. Іншы раз у яго кватэры, у вялікай бібліятэчнай зале, праходзілі заняткі з маладымі юрыстамі. У бібліятэчнай зале адбываліся і іншыя ўрачы-стасці.

Тадэвуш Яўстафавіч не любіў людзей несумленных. Не дай бог убачыць, што які-небудзь прысяжны павераны крывіць душу ці не чысты на руку, блрэ хабар, снуе ўсялякія патаемныя інтрыгі вакол справы, — усё, аміны! Ніколі ўжо не тое што не запрасіць, але і рукі не падасць. Надзвычай быў прыстойны чалавек.

Я заўважыў Гаўрылу Іванавічу, што такімі ж лепшымі чалавечымі якасцямі вылучаўся і наш

пясняр Ф. Багушэвіч, і гэта, мусіць, тое, што яднала IX?

— Вельмі магчыма, — згаджаецца Гаўрыла Іванавіч і дадае: — Тадэвуш Яўстафавіч, апроч усяго іншага, быў прынцыповы чалавек, патрабавальны да сябе і да іншых.

Гаўрыла Іванавіч прыгадаў яшчэ некалькі прывішчцаў. У прыватнасці, сказаў:

— Быў у нас яшчэ Сумарона. Сумарона Расцітут Фаміч... і Струміла Мар'ян...

У Багушэвічавым «Запавец» 1893 года ёсць радкі пра Сумарона: «А ты, мой наханы Сумароча, ты са мною заўсёды разам крочыў, дык зрабі сваёй дружбы доказ: няхай усё купаюцца ў крушоне, помняць хай яны аб маім згоне».

Пра Струмілу ў Ф. Багушэвіча сказана больш стрымана. Ад яго паэт чакае ўсяго толькі... нагавіцы, — «нагавіцы падораць Струмільны, але я ўсё роўна чытаю гэтыя радкі Гаўрылу Іванавічу, і ён радуецца «сустрэчы» са сваімі былымі сябрамі і налегамі. Радуюся і я, што мы будзем мець, хай сабе крыху і эскізнае, але жывое ўвядзенне пра сяброў і налег нашага песняра.

Вось гэта нечакана, праз шмат гадоў пасля смерці Ф. Багушэвіча, мы пачулі жывыя характарыстыкі людзей, з якімі колісь жыў і працаваў наш пясняр. Уладзімір СОДАЛЬ.

НЕВЯДОМАЯ ПЕСНЯ

У часопісе «Тыгоднік ілюстраваны» за 1930 год № 1 на стар. 6 змешчаны гістарычна-крывавы артыкул «Мясцічка Шчучына». Сярод разнастайнага па сваёму характару матэрыялу маю увагу прыцягнула паўстанцкая песня 1863 года. Нідзе раней я яе не сустракаў. А мо памыліўся?

Звярнуўся да даследчыка гісторыі беларускай літаратуры А. Мальдзіса, Г. Кісялёва, В. Рагошын, якія займаюцца пытаннямі літаратурнай спадчыны XIX ст., а тансама да супрацоўніка Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР А. Ліса.

Выявілася, што песня нідзе не публікавалася.

Год 1863 адметны ў гісторыі Шчучына. У канцы чэрвеня ў яго ваколіцах з'явіўся атрад Людвіка Нарбута, які разаброў царскую паліцыю, арыштаваў ураднікаў і спаліў урадавыя дакументы публічна на рынку.

У тых дні ў атрад прыйшло некалькі мясцовых жыхароў.

«І вось па сённяшні дзень, — пісаў аўтар артыкула, — тут

спяваюць песню пра тых века-помных дні».

Гэй жа, хлопцы, досыць спаць!
Пара косы прыбіраць!
Косы, косы і сякеры —
Бараніці сваёй веры. Пара!

Ірад нашы дзеткі б'е,
А кроў нашу, як вуж, п'е;
Дзеткі быці мучанікам,
Чым ся царскім невальнікам.

Вы за печкаю на полу.
Мы у лесе зямлю голу
Прытулілі б, як пярвінку.
Каб заснуці хоць гадзінку.

Хто ж аўтар гэтай песні?
Магчыма, яна звязана з імем паэта Фелікса Раманскага, рэвалюцыйнага дзейнасця якога непасрэдна звязана са шчучынскім наваколлем, сябрам і папелчнікам Кастуся Каліноўскага і Валерыя Урублеўскага. А мо гэта твор чыста фальклорны? Як бы там ні было, але гэтая песня — яшчэ адзін напамінак аб сумеснай геранічнай барацьбе за волю беларускага, літоўскага і польскага народаў.
І. ЯНУШКЕВІЧ.

На якіх інструментах музыцыравалі нашы старажытныя продкі, скажам, у XII—XIII стагоддзях? Аб гэтым яшчэ нядаўна мы маглі меркаваць па адлюстраваннях на мініяцюрах і апісаннях у літаратурных крыніцах. А цяпер іх можна ўбачыць у гістарычным музеі або ў Дзяржаўным цэнтральным музеі музычнай культуры імя М. І. Глінкі, зачараванна дасканаласцю форм і прыгажосцю гучання прабабкі сучаснай скрыпкі — гудкоў і гусяў.

З'явіліся яны ў музейнай экспазіцыі зусім нядаўна. Пры раскопках, якія вялі археолагі МДУ ў Ноўгародзе, былі знойдзены карпусы і дэкі 25 старадаўніх смычковых інструментаў. Паўстала задача: як захаваць паўсатдзельны драўляны асновы? Яны ж праляжалі ў зямлі, насычанай вільгацю, сотні гадоў. Дэталь, калі высах-

ГУЧАЦЬ ГУСЛІ Ў МУЗЕЯХ

нуць, ператварацца ў парашню і пыл.

І тады па дапамогу археолагам і рэстаўратарам прыйшлі вучоныя Беларускага тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава. Супрацоўнікі праблемнай лабараторыі мадыфікацыі драўніны Ю. В. Віхроў і С. Ю. Казанская мелі неабходны вопыт: распрацаваная імі тэхналогія выкарыстоўвалася для замацавання зрубаваных старажытных Брэсця, выяўленага каля Брэсцкай крэпасці.

І вось беларускія вучоныя разам са спецыялістамі Эрмітажа ўзяліся за работу. Яны стабілізавалі часткі, фрагменты і дэталь гудкоў і гусяў. Цяпер інструментамі можна было працаваць без апаскі. Маскоўскі рэстаўратар Н. Крывалос беражліва прыняў неацэнныя знаходкі археолагаў, каб аднавіць іх у першапачатковым выглядзе. Карпатліва праца майстра завершана: яму ўдалося не толькі дакладна ўзнавіць форму інструментаў, але і прымусіць іх гучаць.

Г. БАКШЭВА.

Калі памёр Васіль Вашчыла?

У апошнія гады, дзякуючы найперш намаганням беларускага даследчыка В. Мясцішкі, адкрыты новыя старонкі гісторыі антыфеадальнага Крычаўскага паўстання 1743—1744 гг. на Беларусі. У больш яркім святле паўстае цяпер перад намі і вобраз яго кіраўніка Васіля Вашчылы, які называў сябе вялікім гетманам, унукам Багдана Хмяльніцкага. Дакладна вядома таксама, што пасля разгрому паўстання ў пачатку 1744 г. яму ўдалося ўцячы на Украіну. Аднак нават у самых найноўшых працах вучоных-гісторыкаў і энцыклапедычных даведніках мы не знойдзем дакладнага адказу на пытанне: дзе і калі памёр народны атаман беларускіх сялян?

І вось нядаўна нам давялося рыхтаваць да першай павуковай публікацыі арыгінальны помнік беларускага летапісання — Магілёўскую хроніку. Поўны зэкст гэтага твора яшчэ невядомы шырокаму колу навукоўцаў. Ён захаваўся ў адзіным рукапісе, які да апошняга часу не быў прадметам пісьмай увагі беларускіх даследчыкаў. Між запісаў 1745 г. Магілёўскай хронікі мы напаткалі адзін асабліва каштоўны, сапраўды унікальны: «Названы Вашчыла, раней чым цяперашняга вялікарасійскага імператрыца прыбыла ў Кіеў, закаваны ў кайданы ў Старадубе, з гэтым светам развітаўся, будучы пад маскоўскай вартай. На працягу двух тыдняў ля яго цела стаяла

маскоўская варта з аголенымі палашамі, пакуль з Глухава не прыйшоў загад ад старшых маларускіх суддзяў пахаваць яго. І тады ўчынілі яму ўрачыстае пахаванне» (пераклад з польскай мовы наш — В. Ч.).

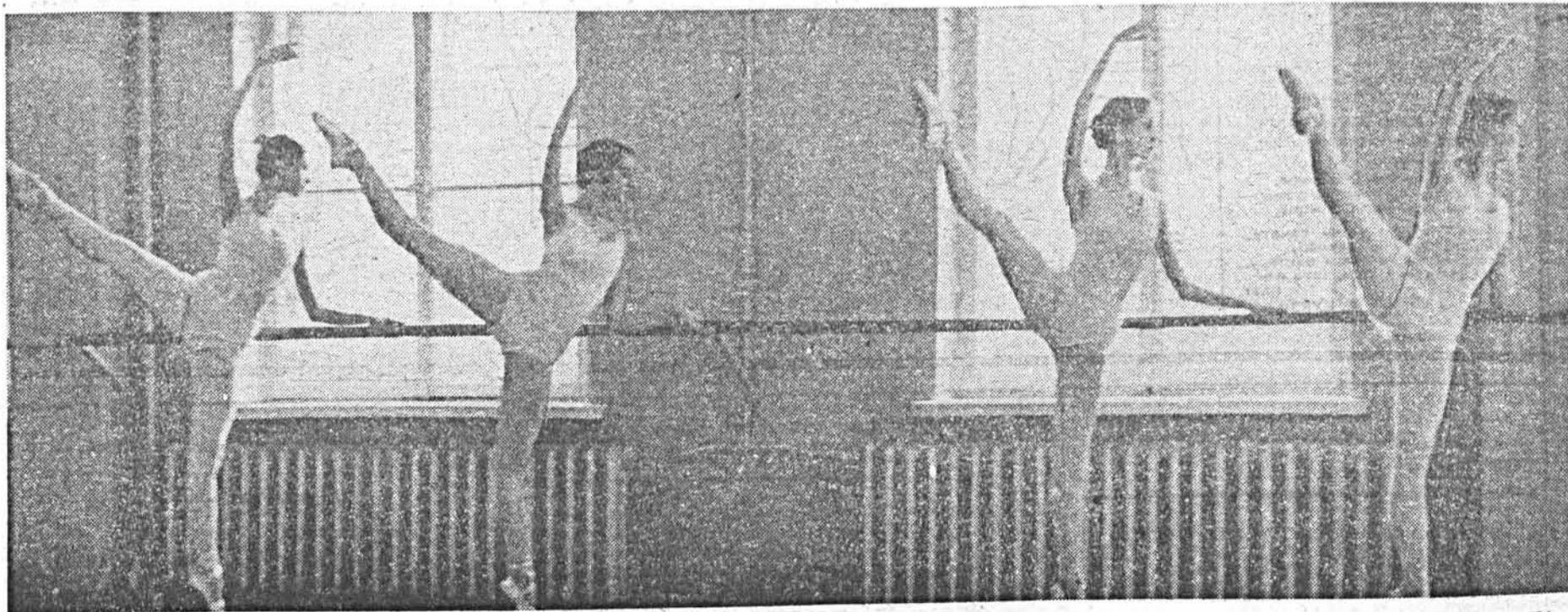
Са зместу гэтай кароткай заметкі вынікае, што Васіль Вашчыла, апынуўшыся за межамі Беларусі, быў арыштаваны і закаваны ў кайданы як злачынца. Яго дачаснай смерці, напэўна, садзейнічалі тэа жорсткія адносіны, якія яму, несумненна, давялося вынесці ў палоне.

Паведамленне пра смерць Вашчылы змешчана ў Магілёўскай хроніцы паміж звесткамі за студзень і люты 1745 г., з чаго на першы погляд трэба было б

зрабіць вывад, што ён памёр у самым пачатку гэтага ж альбо ў канцы папярэдняга, 1744 года. Але магілёўскі хроніст у сваім запісе зрабіў адно важнае ўдакладненне: Вашчыла ўжо не было сярод жывых, калі руская імператрыца прыехала ў Кіеў.

Як сведчаць крыніцы, імператрыца Елізавета Пятроўна, якая царавала ў той час у Расіі, навідала Кіеў у пачатку жніўня 1744 г. Значыць, найбольш верагодная дата смерці Васіля Вашчылы — чэрвень 1744 г. На жаль, у тэксце хронікі з-за дэфекту рукапісу (згублена частка за 1710—1744 гг.) іншых звестак пра Вашчылу не збераглося.

Вячаслаў ЧАМЯРЫЦКІ.

Фота І. ГАРБАЦЭВІЧА.

Будучы...

Вічаслаў КАЛЕСНІКАЎ

ДЫСПУТ

Як заўсёды, я прыйшоў на працу са спазненнем.
— Чытаў? — змоўніцкім шэптам запытаў мяне мой калега, эканаміст Тытунюк.

Ад яго шэпту ў мяне перахапіла дыханне.
— Што? Загад? За спазненні?
— Ды не. Аб'яву...
— Будуць разбіраць на сходзе?
— Супакойся, — прыязна паклаў руку на маё плячо Тытунюк. — Вечар-дыспут прыдумалі. Паглядзі сам...

Я падышоў да дошкі аб'яў і прачытаў: «У чырвоным кутку адбудзецца вечар-дыспут на тэму «Пра культуру тваіх паводзін». Да дня дыскусіі яшчэ было шмат часу. Дастаткова, каб добра падрыхтавацца, усё загадзя абмеркаваць.

— Ну... — прыклеіўся да мяне Тытунюк.
— Што?
— Як што? Не ведаеш, каго яны маюць на ўвазе, на каго намякаюць, чые паводзіны, хочучы абмяркоўваць?

— Ну-у... Усім у нашым калектыве — і цябе, і мяне...

Ад таго дня Тытунюк перастаў курыць у кабінеце, выходзячы ў туалет, потым ён і зусім кінуў курыць.
Яшчэ Сoley я здзівіўся, калі наш шэф пачаў першы вітацца з усімі. Раней ён, бывала, зусім не адказваў на нашы прывітанні. Больш таго, Дзяніс Іванавіч перастаў павышаць голас і загаварыў з намі па-людску.

Час вечара-дыспуту набліжаўся. Кожны з нас належна рыхтаваўся. Намеснік шэфа, Кірыла Данілавіч, напрыклад, у сталойцы ўставаў сваю чаргу жанчынам. Вольга Пятроўна, нарміроўшчыца, на здзіўленне ўсім, зняла рыжы, няўдала зроблены парык і пачала насіць сціпную прычоску. Людміла Антонаўна, наш статыстык, знайшла ў себе мужнасць замяніць на рабочым месцы часопісы мод на эрыфмометр, а штаны, якія занадта падкрэслівалі яе фігуру, — на сукенку. Машыністка Томачка перастала злужываць «малой хіміяй», з дапамогай якой яна свой міленькі тварык рабіла падобным да рэкламы ў магазіне «Дзіцячы свет», і падоўжыла міні-спадніцу так, што гэта можна было прыкмеціць нават няўзброеным вокам.

«Трэба дзейнічаць!» — штодзённа прымушаў сябе і я і паступова зменшаў час спазненняў на працу, пакуль не навучыўся прыходзіць роўна а дзевятай гадзіне.

Вечар-дыспут прайшоў паспяхова. На ім ставілі ўсім ў прыклад ветлівасць шэфа, рыцарства яго намесніка, культуру і сілу волі Тытунюка, сціпласць Вольгі Пятроўны, сумленнасць у працы Людмілы Антонаўны, дзвочную годнасць машыністкі Томачкі і, урэшце, маю дысцыплінаванасць.

А назаўтра ўсе ўздыхнулі з палёгкай. Кожны зноў зрабіўся сам сабой.

Пераклаў з украінскай
П. СТЕФАНОВІЧ.

— Адрознічы скажу вам, даражэнькія людцы, чалавек я — справядлівы. Ой, які я справядлівы! Вам нават і ўявіць цяжка! Мясне хлебам не кармі, піць не давай, а праўду паднісі! Хачу, каб мань не было нідзе ні грамулечкі! Ад праўды я ўбок — ні на крокі! Ды што там казаць, з ёю спаць кладуся, з ёю ўстаю, разам з ёю на працу бягу. У тралейбус саджуся...

Так, так, у тралейбусе і пачынаецца мая барацьба за праўду і справядлівасць.

Сяджу я гэта і паглядаю. Паглядаю на дзядулю з сівой барадою. Ён старэйні-старэйні, гадоў мо за дзевяноста пераваліла. Ледавыя на нагах трымаецца. Думаю: «Хто ж гэта яму месца ўступіць? А ванок усе такія дужыя, ружавашчонкія. Сядзяць ды газеткі, ніякія чытаюць ці моўчкі праз вонны паглядаюць. «Ай-яй! Ай-яй!» — крычыць мая душа. — Да чаго данаціліся! Ай-яй!»

Ад хвалвання «Вожына» з кішэні дастаў літарамі ўгору разгарнуў. Устаўіўся ў нейкі малюнак. Хачу чытаць — не чытаецца. Усё за дзеда хвалююся. Ён жа, гаротнічак, можа і не вытрымаць, возьме ды аддасць богу душу воль тут, у тралейбусе...

А душа мая ўжо не крычыць, а лямануе: «Чаго ж вы каменем сядзіце?! Га? Уступіць месца старому чалавечу!»

І я так расхвалюваўся, аж ад «Вожына» адраваўся, паветра поўныя грудзі набраў, цэлую прамую падрыхтаваў, парашы: я ж вас прапачу, бессаромнікі! Але не паспеў: дзядуля выйшаў. А так успяў бы я гэтым недарэкам...

А вазьміце наш магазін. Так, той самы, што побач з дзевяціпаверковым гмахам пабудавалі. Дык там тая справядлівасць і не начавала! Глядзіце ж самі. Стаю гэта я неяк раз у чарзе — апельсінчыкаў купіць, гляджу на прадаўшчыцу, і злосць пачынае мяне разбіраць. Думаю: «Сёння я табе тое выдам, што ты ў гэтым магазіне месца сабе не знойдзеш!»

Лявон БІЗУН

СПРАВЯДЛІВЫ ЧАЛАВЕК

Будзеш, як той уюн на патэльні круціцца! Гэта ж трэба! Не давайце ж кожнаму пакупніку грамаў дзесяць. А калі пакупнікоў сто чалавек? А тысяч? А сто тысяч! Ты ж, нурань, грошкі мусіць, шуфлем грабеш? Ай-яй! Ай-яй!

І так распаліў сябе, што аж на ўвагу зелена стала, а яна, прадаўшчыца, глядзіць на мяне і, ветліва ўсміхаючыся, кажа:

— Ваша жонка сёння ўжо ўзяла пляць кіло апельсінаў. Можна, вам больш і не трэба? Ад ле слоў мне млосна зрабілася.
— Апельсінчыкі, нажаце, жонка ўжо брала? — газару ёй.
— І я базьму. І ўвогуле мне з вамі пагаварыць трэба. Сур'ёзна і канчаткова!

А чарга наірае. Нейкая жанчына на ўсё горла закрывала:
— Знайшоў дзе шуры-муры разводзіць! Не затрымлівай!

Я знік. Уцёк. Чарга пераходзіла... А так я сказаў бы! Ой, як сказаў бы!

А ўчора такое было, што нават і язык не паварочваецца — аж няёмка і гаварыць. Але ж расказу, расказу. Хай усе ведаюць...

У майго сёбра Пеці сыночак нарадзіўся. Ну, мы з Пецем, вядома, сазваніліся. Дамовіліся яго Кацярыне ў радзільны дом самых прыгожых цюльпанчынаў адвезці. Зразумела, я прыфранціўся як мае быць. Чаравікі так наглынаўшаў, што хоць ты глядзіць у іх. Зайшоў у трамвай, стаў і стаю. Настрой — любата! Хочацца песні спяваць. А тут — на табе! Адчуваю, што нехта наступіў на мой чаравік, усё роўна, як той афрыканскі слон, і стаіць. Стаіць і не варухнецца. Я, як заўсёды, пачынаю распаліцца. Думаю: «Хто ж цябе нарадзіў? Дзе ж ты рос? Хто цябе выхоўваў? Ты ж, піжон, напэўна, і адукацыю вышэйшую маеш?» Я ўсё прадумаў. Павярнуўся рэзна, знянацку... Зіркі...

ты рос? Хто цябе выхоўваў? Ты ж, піжон, напэўна, і адукацыю вышэйшую маеш?» Я ўсё прадумаў. Павярнуўся рэзна, знянацку... Зіркі...

Ай-яй! На маёй левай назе сталі наш загадчык аддзела Іван Піліпавіч. Згледзеўшы мяне, паздароўнаўся. Яшчэ і пятаецца:

— Як маешся? Як жывецца?
— Добра жывецца, — адназваю яму. — Толькі вось качу вам сказаць...

— Сёння ж, браток, выхадны, — перабіў мяне Іван Піліпавіч. Палпаўшы мяне па плячы, кажа: — Дык і адпачывай. Сілы набірайся. Пагамонім у панядзелак...

Вы думаеце, мне было лёгка яго слухаць? У мяне ж кожны нервкі трывіцца за справядлівасць. У левым воку цік пачаўся. А л ж яшчэ малады. Усяго толькі трыццаць пяць гадоў маю. А калі ўсё так далей пойдзе, то і інфаркт не за гарамі. Што рабіць — і сам не ведаю. Адзін ратунак — гэта мая праца. Там усё мяне разумее. Падтрымае. Я ж расказаў ім пра таго сивога дзядулю, якому нішто месца не ўступіў, дык цэлы тыдзень усім аддзелам за яго хваліліся. Івана Піліпавіча і мой левы чаравік тыдні два успаміналі. Прадаўшчыца колькі дзён з языком не сыходзіла. Усе вылічальныя машыны паўключалі — падлічалі яе «левыя» заробкі...

Во які! А вы думалі, мне лёгка? Я хвалюся... За сваю праўду!.. За сваю справядлівасць!..

МІНІАЦЮРА

— Не паступіла,
— Лепятала Ала,
— Не хапіла у мяне
Паубала...

Тады ўжо тата
Паказаў старанне —
Даў поўны баць...
У рэстаране!

В. БАРОДЗІЧ.

ПРЫЗНАННЕ

— Дружка, усе мы на носкі падобны,
хоць і прагне стаць кожны назоўнікам.
Чымся быць самабытнасцю дробнай,
дзень класіка стаць паслядоўнікам.

М. ШКЛЯР.

ДЫЯЛОГ

— Але! Змітрок?
— Ён сам.
— Вішнюю цябе з першай кнігай! Я і не ведаў, што ты ў пісьменнікі падаўся. Выпадкова дазнаўся.
— Яным чынам?
— Купляў зборнік Расула Гамзатана, дык прычынулі яшчэ адну кніжку. Гляджу і вачам не веру — тваі! Ты, братка, далёка пойдзеш, калі цябе з Гамзатавым у пары прадаюць.
— Ага!

А. ШОЦКІ.

НЕ ВАРТА ТУЖЫЦЬ

Усё жыве ў шарэнгах літар,
Нішто не сядзе ў забыццё.
Вось толькі я не кампазітар,
На музыку б паклаў жыццё.
Марк СМАГАРОВІЧ.

(З верша «Не кампазітар я»).

Пішу я вершы і пазмы
Пра наванольнае жыццё,
І дзень, і ноч шукаю тэмы,
— Інакш дачасна — забыццё.

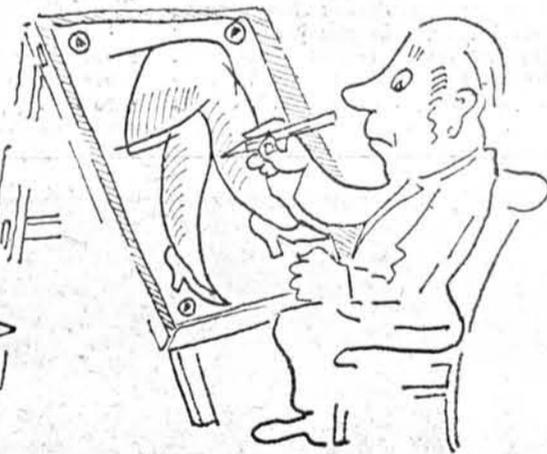
Я напісаў бы марш, санату,
Сюіту, фугу ці канцэрт.
Стварыў бы, можа, і кантату,
Ды справа ў тым, што я —
паэт.

А. КУДЗЯН.

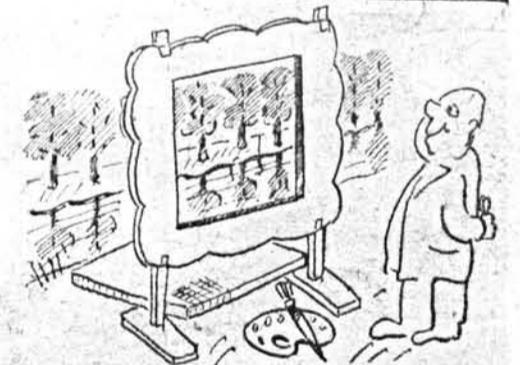
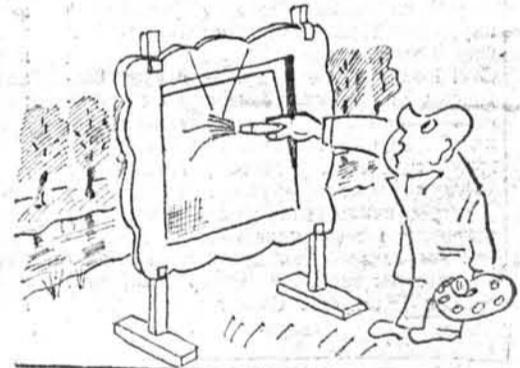
ДЗІВАК — ЧАЛАВЕК...

Без слоў.

М. Саўчанка.

Мал. М. САЎЧАНКІ.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателю БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856.

АТ 01345

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Зяір АЗГУР, Барыс БУР'ЯН.

Анатоль ГРАЧАНІКАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕЎ,

Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Ігар ДАБРАЛЮБАЎ,

Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,

Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара],

Уладзімір НЯФЕД, Віктар ПРАТАСЕНЯ,

Ірэіда САНКОВА, Мікола ТКАЧОЎ,

Юлія ЧУРКО, Віктар ШЫМУК, Рыгор ШЫРМА.

Адказны сакратар Мікола ГІЛЬ.